

Előfizetési ára: Dec. végeig helyben 4 fr., 40 kr.
v idekén 5 fr. 20 kr. pp. A lapot illető költségek a
szetvények bérmentesen küldendők.
Hirdetések közöltetnek soronként 8 p. krért.

Megjelenik minden osütörtökön.
Megrendelhetni minden cs. kir. posta-hivatalnál, a szer-
kesztőnél újtér 10-dik szám, és a kiadónál Dorottya-
utca 12-dik szám.

ORVOSI HETILAP.

Honi és külföldi gyógyászat és kórbuvarlat közlönye.

Dr. Markusovszki L.

Tulajdonos és felelős szerkesztő.

Müller Emil,

kiadó-könyvnyomdász.

Tartalom: A Sauer tanár által javalt kéns. rézéleg mint a tüdőlob sajátszere. V. Folyt. Dr. Poor Imrétől. — Nagel tanár sebészeti kórodája Kolozsvárott. X. Fülkarficam. Nagel tr. vezérlete mellett közli Bartha J. tanársegéd. — Gyógytani jegyzetek Skoda tr. kórodájáról 1857. tanévről. III. Terpetinolaj gőzképeni alkalmazása. Közli Politzer A. — Lenhossék Józ. kolozsvári bonctanár értekezése a központi idegrendszeréről. — Társulatok: Természettudományi társulat Nov. 21. gyül. — Gyógyszertani közlemények. — Vegyesek. — Halálozások. — Kimutatás a pesti közkórházról. — Előfizetési fölhívás.

Tárca: A gyógyszerészet tudományi állása hazánkban, és mik volnának annak e téren legsürgösb teendői. — Lapszemelvény.

A SAUER TANÁR ÁLTAL JAVALT KÉNSAVAS RÉZÉLEG mint a tüdőlob sajátszere.

(*Cuprum sulfuricum qua specificum in pneumonia*).

Dr. Poor Imrétől.

Folytatás.

V.

Tájékozunk magunkat a tüdőlob különböző gyógy-
módjai körül; aztán hasonlítsuk össze a kénsavas rézéleg
által meggyógyultak viszonylagos számát az egyéb gyógy-
kezelés mellett gyógyultakéval.

Mielőtt az olasz contrastimulista fejé Rasori a
hányborkő nagy adagának eszméjét megpöndítette, a tü-
dőlobnak egyedüli ellenszere az érvágás volt; mely addig
lön ismételve a betegen, míg ez el nem ájult. Ekor tehát
az érvágás általános sajátszernek (specificum) tartatott a
tüdőloboknál mindenütt. Leghőbb pártolói voltak a vérbo-
csátásnak az angolok, kiknél e gyógymódot maig sem birta
egy lobellenes szer is háttérbe szorítani. Az edinburghi
dr. Gregory négy — hat izben is vágott eret, míg t. i. a je-
lenkező inszökdelésből (subsultus tendinum) a közelgető
rángásokat (convulsio) nem sejtette. Watson, a londoni
King-College jeles tanára látván, hogy Gregory betegei
minő lassan üdülnék föl, takarékosb lett ugyan az érvá-
gással; ezt mind a mellett mindig egyéb lobellenes szernek
elébe tévén, azt tanítja, hogy: az érvágás először
a lobot küzdile, másodsor a tüdő életmü-

ködési zavarát háritja el; mert minél tete-
mesb a vérmennyiség, mely a tüdőbe özőn-
lik, annál nagyobbak kell lennie a légzés-
nehézségnek, annál több visszeres vérnek
kell az üterekbe tolulnia, annál inkább
tarthatni attól, hogy átizzadás által a tüdő
szilárd állományuvá lesz. (Die Grundgesetze
der pract. Heilkunde von Prof. Dr. Th. Watson etc. III.B.
206). Ugyane véleményben vannak Bennett, Cruveillier s
több mások. Azonban mindnyájan megegyeznek abban,
hogy az érvágástól csak a tüdőlob első szakában (kiizza-
dási szak) lehet sükert várni, s hogy ekor kellő mennyi-
ségű (12—18) obon vér eresztetvén, a lobot mintegy el-
vágja (Inflammatio abortum patitur). — Bebizonyult e
közben, hogy a vérvesztés nem kevesbiti a vér
lobgerjesztő rostanyának viszonylagos
mennyiségét; továbbá számos tényekből tapasztalták
a gyakorló orvosok, még inkább a kórodák s kórházak ve-
zér-orvosai, minő káros, hogy ne mondjam veszélyes be-
folyást gyakorol az érvágás, kivált ha ez többször ismé-
tetetik, a szervezetre; kiméletesben kezdtek bánni a beteg
szervezet e legnemesb nedvével. Minél inkább meggyö-
ződtek az orvosok, hogy a nem eléggé indokolt vérhocsa-
tásra lassu üdülés, táplálási zavarok, vérszegénység, erő-
kimerülés, vízkór, vagy fonnyadás szoktak bekövetkezni,
annál kedvesebben fogadták Rasorinak föllépését, ki
a tüdőlob leküzdésére a hányborkövet nagy adagban nyuj-
tani ajánlotta, állítván, hogy ha a tüdőlobos beteg
a lob kezdetétől végeig naponkint bevesz

TÁRCA.

A gyógyszerészet tudományi állása hazánk-
ban, s mik volnának annak e téren legsürgösb
teendői.

Elvész az én népem, mivelhogy
tudomány nélkül való. Hóseás IV.6.

1802-ben Révai Miklós „a nagy“ következő tétellel
kezdte meg magyar nyelvtudományi előadásait: „Uraim,
nem tudunk magyarul“... Fájdalom, én ma 55 évvel
későbbem sem kezdek a magyarhoni gyógyszerészet tu-
dományi állását vázolni akaró ezen soraimat mással, mint az-
zal, hogy: az irodalom terén semmink sincs, miben egy ifjú
magyar gyógyszerész tudományos kiképezhetésének, és egy

végzett gyógyszerész további önképzésének eszközeit föltalál-
hatná...

E minden haladásra megölő gyilokként ólomsúllyal nehe-
zedő, nyomasztó szegénységet mélyen érezve, s jól tudva azt,
hogy szellemi előmenetel csak ott jöhet létre, hol az azt létre-
hozni törekvő legjobb akarat mellé, annak kizárólagos rendel-
kezésére kellő anyagi eszközök állanak készen: megkísértem
azon munkára, tette és áldozatra hívni föl az egész hazai
gyógyszerész testületet, melyet, ha jelen, egykor bizonyosan ha
nem is halálra de okvetlenül a legnyomorultabb tengésre ve-
zetendő dermeneti állapotában tovább is tehetlenkedni nem
akar; bármikor megkezdeni elengedhetlen tiszte és hivatása. —
Ha igénytelen soraim szívéhez lelkéhez az utat megtalálándnak,
s teendői végrehajtására lelkesülve egy ép, szerves étellel bíró
egészségre rendezkednek, — hol az egész a tagokért, a tagok az
egészséért kölcsönösen teljesítik az összesre áldástárasztó életmü-
ködéseiket: úgy a jövő nemzedék háláját s áldását vivandja ki
saját számára; nem csak azért, mert kötelességet lelkiismerete-

6—60 szemernyi hányborkövet, az a tüdőlobból érvágás nélkül is kigyógyul.*)

Rasori eszméjét elfogadta Laennec, Andral, Trousseau, s velük a francia orvosok nagy része; ugyanazt Németországban Hufeland, Varsóban Wolf honosította meg. (De l'emploi du tartre stibié á haute dose par Prof. Lepelletier. Paris 1835). Mig az angolok a tüdőlobot érvágással, a franciák s nagyobb rész a németek is nagy adagu hányborkóval gyógyítják, nálunk meg a kénsavas réz éleg alkalmazása terjed; azalatt a bécsi tanoda pálcát tör mindegyik gyógymód fölött. Auf Laennec's Empfehlung wurde der tartarus emeticus auch in Deutschland angewendet, und Prof. Skoda selbst hat einige Jahre damit experimentirt, ohne jedoch auf einen andern Schluss kommen zu können, als den, dass die Anwendung von Brechmitteln bei der Lungenentzündung, sei es in grosser oder kleiner Gabe, in genere keine Vortheile habe. (Allgem. Wiener mediz. Zeitung 1856. 65. l.) Hasonló értelemben nyilatkozik Skoda tanár egyéb lobellenes szerek felől is, mi által tág mező nyílik a gyógykezelési közönyösségre, s a tüdőlobnak napról napra gyérülő lobellenes szerelését a kórjeli vagy csupa életrendi (diateticus) gyógymód váltja föl. Azért a bécsi közkórházban a gyógyítás inkább várakozó modoru volt, egyes aggasztó kórjelek figyelembe vételével. (Aerztlicher Bericht aus dem k. k. allg. Krankenhause zu Wien vom Civiljahre 1855). A következő évi tudósítványban azonban már nem említetik az életrendi azaz a várakozó gyógymód, sőt új kísérletek történtek a hányborkóval, hánygyökérral és highalvaggal (merc. subl. corros.) Bezüglich der Therapie der Pneumonie waren tartarus emet. in verschiedener Gabe nach der Heftigkeit der Dyspnöe und Ipecacuanha die Hauptmittel. Sublimat war von keiner Wirkung. Venaesectionen wurden in ein-

*) Rasori établit sur les propositions suivantes la méthode nouvelle de combattre la pneumonie par le tartre stibié á haute dose, 1-o de traiter la péripneumonie depuis qu'elle commence jusqu'à ce qu'elle finit par le tartre émétique; 2-o de faire de ce médicament le principal et quelquefois même le seul moyen curatif de cette maladie; 3-o de diminuer par son seul usage le nombre des saignées et de pouvoir même quelquefois se dispenser d'en faire; 4-o d'administrer ce médicament á des doses auxquelles jamais les praticiens les plus courageux n'ont pensé d'arriver, portant la quantité jusqu'à 1 scrupule, 1 drachme et même plusieurs dans 24 heures; etc. (Bayle, Biblioth. therap. t. I. 198.)

sen teljesíté; nemcsak azért, mert az ifjabb nemzedék göröngyös utát kiegyengetve, az azon járdalhatást tetemesen megkönnyebbité; hanem és különösen azért, mert annak kivitele nehéz idők súlyos körülményei közt nehezebb bár, de nem kivihetlen, s épen mert nehezebb, dicséretet méltán érdemlő tett leend.

Vajha oly erővel birnának szavaim, miként a kiáltó szó a pusztában, mely magukat a köveket képes lett volna Ábrahám fiaivá változtatni, hogy minden egyes magyar gyógyszerészszel megértethessem az égető szükségét, melynek megszüntetése főföladat, s kebleiket a jóra oly fogékonná tehessem, hogy minden egyes tag tehetsége szerint, úgy anyagilag mint szellemileg siessen letenni egy részben tartozását, más részben áldozatát; az egykor ha ők maguk úgy akarják, általuk okvetlenül fölvirulandó magyar gyógyszerészeti ügy oltárára.

Hogy a hazai gyógyszerészet jelen tudományi állását kelőleg fölfoghassuk, szükség egy gyógyszerészt, beavatásától

zelenen Fällen bei der bekannten Indication (többnyire csak fulasztó légzésnehézségnél v. folyton terjedő beszürödésnél erős egyéneken) gemacht mit gutem Erfolge. (Aerztlicher Bericht aus dem k. k. allg. Krankenhause zu Wien vom Civiljahre 1856.) Ez ingatagság a tüdőlob gyógykezelésében oda mutat, hogy a bécsi orvosok kórjeli, meg életrendi gyógymódukkal nincsenek megelégedve. E részben igen kívánatos volna, ha a bécsi belgyógyászati kórodák tüdőlobosainak gyógymódja a gyógyítás eredménnyel együtt külön tétetnék közzé.

Az előre bocsátottakból világos, hogy a tüdőlob gyógykezelésében a gyógymódok és szereknek legeltérőbb féleségei szerepelnek az orvosi gyakorlatban. A többi közt leggyakoribb alkalmazásban részesül jelenleg az érvágás, nagy adagu hányborkó, kórjeli meg életrendi gyógykezelés, végre a mi kénsavas réz élegünk. Ezen s egyéb gyógymódok közül az érdemlendi meg az elsőséget, mely a lobfolyamat leküzdésében egyebek közt legbiztosabb; a biztosságnak legészszzerűbb isméje (criterium) a kísérletek s észlelések utján szerzett eredmény. Lássuk tehát a nevezett gyógymódok eredményét egyenkint.

a) A tüdőlob érvágás általi gyógyításának eredménye:

Dietl, mint egykori bécsi kórházi orvos, tisztába akarván hozni: vajjon micsoda bánásmód légsükeresb a tüdőlobnál? Kórházi betegeit háromféleképp orvosolta egymás utáni években: érvágással, hányborkóval s életrendi szerekkel, azaz csupán az életrend szabályozása által. Eret vágott 85 betegen, kik közül 68 meggyógyult, 17 meghalt; tehát a halálozás százaléka 20,4. — A 17 meghalt közül a tüdőlob tizszer volt egyéb kórokkal szövetkezve, hét esetben semmi kórszövetkezés sem volt. (Der Aderlass in der Lungenentzündung, klinisch und physiologisch erörtert von Dr. Joseph Dietl etc. Wien 1848).

Wunderlich lipcsei tanár arról értekezvén: minő befolyást gyakorol a vérvesztés a tüdőlobosokra, említi (Archiv f. physiol. Heilk. 1856. 1.), hogy kórodáján öt év forgása alatt 204 tüdőlobos fordult meg; ezek közül 36 halt meg, mi 17,66 százalékra rúg. Ha levonjuk a 204-ből azok számát, kik a Jákobkórházba csaknem vonaglászuk idején vitettek, marad 190, kik közül 22 halt meg, azaz 11,57 százalék. Ezekből érvágás által gyógyított 47; meghalt közülük 3; a mi 6,33 százaléknak felel meg. Harminckét esetben bensőleg semmi sem nyúj-

kezdve, egyetemi végleges kiképeztetése pontjáig egész utján végig kísérnünk.

Gyakornokká lesz a 6 vagy 4 gimnasiális osztályt elvégzett ifjú, s gyakornokoskodik 3 évig. Szerencsés, és áldhatja sorsát, ha az őt olyan helyre vezérelte, hol főnöke kész is, képes is őt mind a tudományos, mind a művészeti gyógyszerészet titkaiba szeretettel bevezetni. De mit fog akkor tenni, ha főnöke vagy gazdálkodással, vagy mi tudtommal is nem példátlan eset, hivatalviseléssel foglalkozik; vagy más neki mulatságot szerző foglalkozásokban keresi kedvét, s arra pazarolja az eléggé soha meg nem becsülhető drága időt? Ha a gyógytári foglalkozások és éji pihenés közt netalán maradna üres ideje, ki fogja őt biztosan vezérelni a tömkelegben? Vagy talál é oly könyvet, ha ugyan a gyógytárnak könyvtára volna, — nem egy eset van rája, jobb lévén hozzá, mint főnöke — melyet megértve, tanulmányozva, úgyszólván barátjává tehesen?

Fájdalom, e kérdéseket jobb megoldatlanul hagyni. Annyi bizonyos, hogy 100 közül 90 elvégzi gyakornokoskodását

tatott, a többi beteg hányborkövel nagy adagban s gyűszűnkével lön gyógyítva. (Prager Vierteljahrschrift für die pract. Heilkunde 1857. II. B. 44).

b) A tüdőlob nagy adagu hányborköveli gyógyításának eredménye:

Párisban Andral, Trousseau, Bouillaud tanárok s mások is sokan kísérleteket tettek nemcsak az egyedüli hányborkövel, hanem a dárdany (antimonium) egyéb vegyületeivel is, s azon eredményre jutottak, hogy a dárdany-vegyületek mindannyiának egy és ugyanazon gyógyhatása van, s csupán helybeli hatásukra nézve különböznek egymástól.*)

Bouillaud állítja, hogy a dárdanyvegyületek nagy adaga mellett 102 tüdőlobos közül csupán 12 egyént vesztett, mi 11,7 százaléknak felel meg. (Dict. de méd. et de chir. pratiques t. XIII. 395).

Dietl hányborkövet nagy adagban 106 betegének adott; ezekből 84 meggyógyult, 22 meghalt; e szerint a halálozás százaléka 20,7.

Ha Wunderlich 190 betege közül negyvenhetet érvágással, harminckettőt pedig életrendileg kezelte: azok száma, kik töle hányborkövet és gyűszűnkét kaptak, 111-re fog rúgni; ezek közül 19 halt meg, s így száza, 17,1 halálozás esik.

c) A tüdőlobok kórjeli v. életrendi gyógykezelésének eredménye:

Dietl életrendileg (diaetetisch) gyógykezelt 189 egyént, (kik állítólag mandolatejens egyébközönyösszereken kívül mitsem vettek be); ezek közül meggyógyult 175,14 pedig meghalt; a halottak százaléka 7,4.

Nega kórházi főorvos Boroszlóban két év lefolyása alatt 78 tüdőlobost gyógykezelt. Gyógymódja abból áll, hogy az érvágást föltétlenül elvetvén, belsőleg sáfrányforrázatot itat betegeivel, s légzésnehézségnél mákony-léoldatot dárdanyborral keverve nyújt azoknak**) Hetvennyolc betege közül 54

*) Le tartre stibié, l'antimoine métallique, le protoxyde, le deut-oxyde et le tritoxyde d'antimoine, le hypoantimonite, l'antimonite, et l'antimoniate de potasse, le kermes ont été administré aux malades, et les effets thérapeutiques généraux ont été invariablement les mêmes: les effets locaux de médicament ont seuls varié. (Trousseau, Dict. de méd. t. III. 220).

**) Unsere Medication ist eine sehr einfache, und schliesst zunächst die negative Seite in sich, indem sie die Venäesection excludirt. Sie beschränkt sich auf die einfache Anwendung des inf. croci, und bei Anwesenheit von bedeutender Dyspnöe wurden die bekannten Vanderharschen Tropfen (Vin. stibiat. und tra opii croc. 2.1) in Anwendung gezogen. (Breslauer Jahresbericht etc. 1854. 91.)

a nélkül, hogy azt megtudná mondani: mi az sajátlag, mit tanulnia kellene, s azon ideigi teendőit mig oklevelét kinyerendi, körülírni tudná.

S mit fog találni a gyógyszerész könyvtárában? Ha mindazt ott találna is, a mi nyelvünkön gyógyszerészetre tartozandó eddig adva van, még az fél-elég sem volna; pedig a parancsolat szerint tartani szükséges Pharmacopoeán és Taxán kívül — lelkekre! nem akarok gúnyolódni — az öreg Hagen múlt században irt kézikönyvén, melyet csaknem egyedül magát én is több helyen találtam, s egy pár öregebb kiadású Trommsdorffon kívül jóformán semmit egyebet nem talál. Sed quid hoc ad tantam sitim? Hogy aztán mily kevés, ki kell mondanom, mily semmi ez akor, midőn csak egyetlenegy kétes kérdés földerítésére is nem ritkán 8—10 könyvet kell összeforgatnunk, — ahoz magyarázat nem szükséges. Ilyen viszonyok közt segéddé növi ki magát a gyakarnok, miáltal a tudománybani előhaladást tekintve, főnökéhez viszonya csak annyiban változik, hogy főnöke a már segéddé kiképzett gyakor-

meggyógyult, 24 meghalt; a halálozás százaléka 30,7. Bericht über die im Jahre 1852 und 1853 im Hospital zu Allerheiligen etc. verpflegten Kranken von Dr. Cohn in Breslau 1854.) A halálozási százaléka magasságát növelte az, hogy a boroszlóiak a betvegyes tüdőlobokat nem különböztetik el a rostanybővesektől.

Dr. Karsay erélyes ügy- és munkatársunk gyógy-módját a tüdőlob egyes, veszéllyel fenyegető kórjeli ellen intézi. Gyógykezelésének eredménye következő: 102 kórjelileg orvosolt betege közül 87 fölgyógyult, 15 meghalt; e szerint a halálozás százaléka 14,7 — ha pedig leszámítjuk a meghaltak közt levő öt egy éven alatti gyermeket, a halálozási százaléka 10,3 leend. (Orvosi hetilap 1857. 18. szám.)

A bécsi közkórházban a tüdőlob gyógyítására nézve a kórodai tanárok, valamint a belgyógyászati osztályok főorvosai különböző nézeteik nyomán igen eltérnek egymástól. Legtöbben ragaszkodnak a kórjeli gyógyításhoz. E gyógyítás eredménye utóbbi tiz évről következő:

A közkórházban ápolgatott:

1847-ben	780	tüdőlobos; ezek közül megh.	191; = 24,4%
1848-ban	461	„ „ „ „	119; = 25,8%
1849-ben	580	„ „ „ „	141; = 24,2%
1850-ben	553	„ „ „ „	115; = 20,7%
1851-ben	677	„ „ „ „	129; = 19,0%
1852-ben	676	„ „ „ „	148; = 21,8%
1853-ban	451	„ „ „ „	110; = 24,5%
1854-ben	566	„ „ „ „	141; = 24,8%
1855-ben	587	„ „ „ „	184; = 31,0%
1856-ban	660	„ „ „ „	187; = 28,3%

Tíz év alatt 5991 „ „ „ „ 1465; — 24,4%

(Aerztlicher Bericht aus dem k. k. allgem. Krankenhause zu Wien vom Civiljahre 1856).

d) A tüdőlob kénsavas rézéléggeli gyógyításának eredménye:

A m. kir. egyetemnél az orvosok belgyógyászati kórodáján 1851-iki Január 13-ika óta nyolcvan hét túlorostanyos tüdőlob gyógykezeltetett; ezek közül

kéns. rézéléggel szerelt. 56; ezek közül meghalt 3; = 5,4%
 egyéb lobellenes szerrel 22; „ „ „ 2;
 közönyös szerrel . . . . 9; „ „ „ 0;

Összesen 87 tüdőlobos közül meghalt . . . 5; = 5,7%

E szerint valamennyi tüdőlobot együttvéve, száz beteg közül 94 gyógyult föl; a kénsavas rézéléggel által szinte száz egyén közül 95 lábbadt föl.

nokot tüzetesen semmire sem oktattja többé; vagy ha oktatná is, igen sok esetben a segéd már mit sem akar tanulni.

Utóljára maradt a nehéz pálya neheze, s ez, midőn a gyógyszerész segéd egyetemre kerül, hogy eddigi pályafutása fáradsalmiért elnyerhesse a koronát.

Most van azon a ponton, hogy eddig szerzett gyakorlati ismeretei elméletét megtanulhassa, s különösen a legujabb időben törvénné emelt vegybontási munkálatok által, legfontosb tana, a vegytan köréből eddig nem látott és nem tudott ismereteket szerezzzen.

A magyar gyógyszerész növendéknek osztályrészeül itt sem könnyebb oldala jut a dolognak; nem, mert viszonyainknál fogva, nem minden tanát hallgathatja saját nyelvén; nemcsak, de azokra még tankönyve sincs magyar. Tanulmányai: természettan, állattan, növénytan, ásványtan, vegytan és gyógyszerisme, s ezekhez nagyon helyesen csatlakozik az őt illető törvények ismerete.

Ezek közül a természettant és növénytant magyarul is

Azon meghalt három beteg közül, kik kéns. rézeleget szedtek, kettő akor hozatott már a kórodára, midőn a tüdő két karélya májasodott volt, más két karélyban pedig mindenfelé szercegés hallatszott, heves láz kíséretében; a harmadiknál a lóbfolyamat gümökóros betvegygyé fajult. A többi két — nem kéns. rézeleggel szerelt — beteg közül egyiket a tüdőlobhoz társuló gyermekágyas háshártyalob vitte sirba, mitsem használnván az előre bocsátott érmetzés; a másikat pedig törődött agg kora (64 éves) döntötte meg.

(Vége köv.)

NAGEL TAN. SEB.KÓRODÁJA KOLOZSVÁROTT.

X.

Fülkarficam, négy és félhó mulva helyre téve.

Nagel tanár vezérlete mellett közli Bartha J. tanársegéd.

B. D. erős izmos, 34 éves kovács, ezelőtt négy és félhóval, lórugás következtében, balkarán ficamot szenvedett; melynek helyretételét hol egy, hol más falusi kuruzsló süker nélkül kísérlette. Kórodánkba léptekor Junius 3-án 1857 a karnak tengelye körüli forgatása, és törzstőli eltávolítása, ámbár csak szenvedőleg, még is meg valának fájdalom nélkül engedve. Azonban a tag használhatósága csaknem végkép megvolt semmisülve; ehez járult még, a megfelelő kéz két utolsó ujjainak félhüdött és állandólag meghajtott állapotbani merevülése; mely kóros állásba azok, a szenvedőleg kiegyenlítés megszűntével, azonnal visszatértek. A beteg balkezével egy tárgyat is biztosan megtartani képes nem vala, és a vasrudnak üllőhőzi rögzítésre tehetlensége miatt, egész éltére keresetmódjától meg vala fosztva.

Az ily esetekben némely sebészekről ajánlott előkészületeket mellőzve, tüstént helyretételhez fogtunk, a hangyhalvag hatályos befolyása mellett, mely folyadékknak ez egyénnél, az izmok ellankasztására nagy mennyisége lön szükségessé. A helyre igazítást a fülkar minden iránybani erőszakos mozgatása előzte meg, oly célból, hogy a rostanyos összefüggés mentől jobban elválasztassék; — mi csakugyan sükerült hallható tompa recsegés mellett, miáltal az izzadvány előhaladott átalakulásáról meggyőződünk, mi a jóslatot nem kevésbé terhelé.

Mind ezek dacára azonban följosítottaknak éreztük magunkat, háromszor is egymás után, a szükséges óvalom mellett, a helyretételt La Motheséle, de a tanár ur által módosított eljárás szerint, a betegnek fekvő helyzetében megkísérteni; mi azonban tökéletességig sükerülni nem akart. A karfej most tett kutatásra, az iztányérhöz közel találatván, a mütő által a jobb váll irányában fölfelé, fahengeren átvette-

hallgathatja, a többieket tisztán németül. A természetten némely részére van kézikönyve, melyet e tan tanára ha jól tudom, ezer pengő forint veszteséggel adott ki... némely részére mondom, mert a tan gyógyszerészre nézve érdekesebb része, a súlytalan testek természetana, mely a most emlitem tanárnak különösen kedvenc tana, mely téren ő a tudományos külföld előtt sem ismeretlen, hogy ilyen bevezetés mellett mind eddig sem láthatott világot, az igen természetes.

Ily szomorú eredvény láttára nem csoda, ha nem mehet teljesebbé a növénytan tanárának több év ótai dicséretes ügyekezete: magyar növénytant adhatni ki; mert azt mindnyájan fölbirjuk fogni, hogy a férfiú, ki tudományának mind elméletileg mind gyakorlatilag lehető széles birtokában van, nem adhat holmi kis vázlatot, de akarna adni olyan tan- vagy kézikönyvet, mely a tudomány jelen állásának minden tekintetben lehető legjobban megfeleljen; egy ily mű kiadására pedig legalább 3—4 ezer pengő forint szükséges. Hogy aztán kitől várhassa az erre szükséges költség kiállítását, midőn előtte a szo-

tett, s egy uttal befelé fordított, mire újra hallatszó recsegések alatt az izgömb rendes helyére visszatért. Megjegyzendő, hogy ez eljárásnál sem most, sem másszor csigacsin nem alkalmaztatott.

E mütétel okozta nagyobb visszahatásra előre készek lévén, — ellene a tag állása biztosítása után erélyesen rendelkezünk.

Másnapra betegünk örömet fejezé ki azon szavaival: hogy ujjai önkényt kiegyenesedtek és vissza nem ugranak többé. Egy pár hét lefolyta alatt a lóbdag és a vér-aláfutás lassankint enyésztek, és az első időben az izület háttáján hallható, de tisztán meg nem fejthető (az izület szárazságának tulajdonítandó?) tompa recsegés hasonlóképen elmult. A még hátra maradt izzadvány felszívására több ideig rakattak s almasó-oldatba mártott borongatók; a meredség ellen pedig fokozatos gyakorlat ajánlatott.

A tankórodából beteg-osztályba történt áttételekor a beteg következőleg találatott: a kar testtőli cselekvő eltávolítása 45 fokra megvan engedve; a kéznek a szájhoz és fejhez is némileg, a lapcsont részvéte nélkül, s mi legnevezetesebb: hogy balkezével a tárgyakat keményen s tartósan tudja megfogni; már ekor remélhető volt, hogy az izgömb az elváltozott iztányérhöz alkalmazandja magát, és a tag nagyobb körű mozgékonyasága idővel visszatér; másfelől pedig azon félelem, hogy a karfonatra állandólag ható nyomás, a kar érzékenységét és táplálódását kimerítendi, — el volt távolítva.

A sebészi osztályról kibocsátatásakor betegünk állapota annyira javult, hogy mesterségéhez visszatérve, ezt folytathatta.

GYÓGYTANI JEGYZETEK

Skoda tanár kórodájából 1857-ki tanévről.

III. Terpetinolaj gözképeni alkalmazása.

Közli Politzer Ádám.

Mult tanév folytán e kórodán csak két, munkásosztálybeli, idült tüdőleégdagban (emphysema pulm.) szenvedő egyén gyógyított terpetingözzel. Középszerű, nem nagyon tárt száju edény felényire töltetett meg forró vízzel, melybe 2—3 kanálnyi terpetinolaj adatván, a fejlődő gőzt úgy kellett beszívni, hogy csak kis része illanhatott el félre. Egyik beteg, 42 éves kocsis, előleg több hétig hügyhajtókkal szereltetett. (Kapott: Decoct. equis. arv. ex unc. β. ad unc. VI; syr. haccar. junip. unc. β. Köhögés inger ellen: Extr. canab. ind. alc. gr. VI; sach. lactis dr. β. in dos sex). A hügy bőven ürült, a nehéz légzés engedett; de a hörgtakár épen oly foku volt, mint kezdetben. Terpetingöz alkalmazásánál az első belégzés bajosan ment; nagy köhinger és kábulás támadt; minélfogva azt öt perc mulva meg kellett szüntetni. 3—4 alkalmazás után a beteg

morú példa, miszerint Brassai és Dr. Kovács Gyula ezelőtt tén 4 évvel kiadandott növénytanukra, ha nem csalódom, negyven=40 előfizető jelentkezett; azt én kimutatni nem tudom.

Allattanra a magyar gyógyszerész-növendékek egy csonka tankönyve van, mely b. e. Reisinger tanár által a mint látszik latinul készítve, s két lelkes fiatal ügybarát által magyarrá téve, a több apró-cseprő munkában mások által már addig is világot látott részt, a gerinceseket foglalja magában; a mit más allattan-írók elhagytak, azt nem tudom miért, ő sem adta ki; a gerinctelenekről tehát épen ez okból, általában véve, csaknem mindenki minél kevesebbet tudott és tud. Megkell itt emlitenem Mihálk a középtanodák használatára irt allattant, melynek általános része, bár koránsem használható az egyetemi ifjúság által; mindazáltal igen örvendetes jelenség benne az, hogy részletes része végig ki van benne vive, mi által a magyar allattanok seregében egyedüli, mi tudományos áttekintést adhat. Azonban egyetemi használatra mint irva nem is volt, úgy

saját kifejezése szerint, már megszokta, s egy óranegyedig szíhatta a gőzt, mire mindig feje némileg megnehezedett. A hujahajtószerek szüntetése dacára vizelet folyását sok volt, s harmadik izbeli belégzés után ibolyaszagu lön; egyébkénti sajátosságai rendesek maradtak. A hörgök takhártyájára helylegi hatás már néhány belégzésre mutatkozott; ennek elválasztása észrevehetőleg csökkent; a nehéz légzés és kékkór (cyanosis) enyhült, s a beteg oly gyorsan javult, hogy a szer hét napi használatát a kórodáról távozhatott. Kontaktus által a tüdőlégdag csekély fogyatkozása tünt ki.

Másik eset valamivel idősb napszámos, de kinél a hörgnyákválasztás csekélyebb volt, ennél tüstént belégzés rendeltett; kábulása már a terpetingöz első alkalmazásánál csekély volt, s az öt leginkább gyöttrött nehéz légzés 5—6 nap alatt egészen eltűnt. Hujya az előbbivel hasonló sajátosságú volt. A beteg 8 nap múlva látszólag javultan hagyá el a kórodát; csak hogy a kontaktus a tüdőlégdag fogyatát nem jelentette.

Skoda a gyógyszerek légzésszervek nyákhártyájára helybeli alkalmazása fölött így nyilatkozik: egyetlen szervem sem vagyunk képesek a kórtörténetet oly pontosan kémelni mint a szem köthártyáján; ugyanitt látjuk legjobban az alkalmazott szer hatását is. Ha a köthártya hasonló szerveinél hasznos szereket a hörgnyákhártya hurutos meg takáros bántalmánál is alkalmazhatnók; valószínűleg több sikert nyernénk, mint a terpetinoltól, vagy bár mely más gyógytól. Mult évben egy orvos (Dr. Pscherhoffer Pápáról) közétette kísérleteit. porrá tört anyagok beleheléséről tüdőbántalmaknál, névleg gümőkóránál. Ez iránt egyebet nem szólhatunk, mint hogy az adatokat változóknak, s az alkalmazási modorból származtatott eredményt csalódásnak nyilvánítjuk. Ugyanis a porszernek részleg az orr-, száj-, garat-, gög-ürben a hangrés fölött tapadnak meg; miről tanulságot tesznek oly egyének, kik kénytelenek fölvert porban sokat állani; névleg kőművesek, kiknél különben a tüdőbe jutandott pormennyiség annyi lenne, hogy a légsejteket és finom hörgéseket bedugasztván, fulladást okozna, — mi köztudomás szerint nem történik. — Skoda kísérletei szerint ritkán sikerül poranyagot a gög és légesőbe juttatni. Ha mindkét végen nyílt cső porral töltetvén, egyik végével a gög fedő fölibe alkalmaztatik és sebes belégzés eszközöltetik; még ekor sem hat a por az elemi hörgágazatokba. Gögbeli fekélyek szereltettek cukorral-elegy vagy oldott pokolkövel; de már a bevezetési modorból kitünik e bánás célszerűtlensége; mert nem lehet előre meghatározni, mennyi por vagy oldat jusson épen kellő helyre. E szerelés a gög gümöfekélyedésénél teljes sikertelen, mindenesetre többet használ bujakóros fekélyeknél. Mindazáltal Skoda tapasztalatból adott nyilatkozata az, hogy pokolkövel vagy bármely más porszer nemcsak hasztalan, hanem göggörös előidézése következtében fulladást is okozhat.

Biztosabb a gőzbelégzés; csak hogy nem vezethetjük a kóros részekhez; mert előbb egészséges tájakon kell haladnia. Beszűrődött tüdőrészek a gőzt he nem fogadják, minthogy ezek sem tágulnak sem zsugorodnak; s így a gőzvezető légáramlás illető hörgéikből kiszorul. Üregek csak úgy fogadhatnak be

nem is elég. Tehát állattanunk sincs. Ennek is ép úgy mint a növénytanak leendett hőseit, egy Dr. Földit, egy Vajda Pétert, egy Hanák Jánost rég kiragadta a halál, s ürült nyomukba azóta sem lépett senki. Ásványtanunk annyira ugyan volt képviselve, hogy azt annak sok éven keresztüli lelkes helyettes tanára két izben dolgozta ki tanítványainak; kik azt könyomással mindkétszer le is nyomatták, azonban ez az egyetem falain kívül el nem terjedhetett, sőt itt sem jutott mindenkinek; mert könnyen megfogható, hogy a cursista még tankönyvből sem képes fölös példányokat nyomatni. Így lön, hogy csak az illető évekbeli növendékek láthatván el magukat e könyvvel, a következők már csak hírből fogják ismerni. Tehát ásványtanunk sincs.

Nincs orvos-gyógyszerészi vegytanunk, bár a vegytan terén vagynak apróbb műveink, minők Dr. Nendtviché, Szenterté, Mannóé, azonban ezek egy általában óhajtandó vegytanhoz mérve mind csak kised kísérletek. Maga Nendtvich is nem adott annyit és olyat, legujabb saját tanítványai a technicusok

gőzt, ha belégzéskor kitágulnak, s nyákkal dugulva nincsenek. Iménti okból a gőz a hörgnyákhártyára ott hat leginkább, hol a hörg egészséges tüdőrészebe visz; beszűrődött tüdőrészen a hörg-nyákhártya a gőzből keveset vesz be.

Erős hörglobnál terpetingőzt beleheltetni nagy merészség lenne; mert ez által a lobos nyákhártya méginkább izgattatnék. Csekély hörghurutnál terpetingőzt belégzési fölösleges; mert az nyugalmas testtartás mellett hamar magától elmulik; ellenben hasznos idült hörghurut- és takárnál. Sok egyén kezdetben nehezen türi, mert kábit; más egyéneknél a terpetingöz a kórállapotot még magasztatja, mikor legjobb a kísérlettel megelégedni. Tüdőlégdagnál terpetingöz-belégzésre a hurut gyakran elenyész; de a légdag nem. Lehet, hogy visszaesések ellen óv; e tekintetben azonban külbőr-izgatók u. m. mustár, hideg zuhany és mosogatás, sükeresbek.

Skoda továbbá ajánlja a terpetingöz belégzését tüdőfenénél; (gangraena pulmonum); tapasztalatából több esetet beszél el, melyeknél e szerelésre a fene megállítatván, egészség következett.

A gőz belehelésére a M u d g e-féle készülék alkalmaztaték. Ez egy bádopalaek, mely harmadáig forró vízzel töltetik meg, és 2—3 kanálnyi terpetinoltal szaporittatik. Szájadéka két nyílással van ellátva, melyek egyikébe lábnyi hosszú és felső kiálló végén töleséridomu kaucuk-cső srófoltatik. Ehez a beteg száját illesztik. A másik nyílás szabad és levegőt juttat a gőzzel telt edény belsejébe. Magán gyakorlatban bár milyen edényt használhatunk e célra; holott is a beteg kívánsága s a szükség szerint több-kevesebb gőzt lehet oldalvást eltéríteni, s ez által a terpetingöz beszívását mérsékelni.

Hogy a terpetingöz belégzés által a vérbe fölvetetik, tanusítja a hujy ibolyaszaga; valószínűleg az olaj a bőrön át is kiválasztatik. Más égényolajok, minők menta-, démutka-, (ol. serpylli) rózsolaj, hatásukban a terpetinoltal keveset különböznek; sőt eme helyett kőolajat, hig szurkot is lehet használni. Könlegsögöz (Salmiak-Dampf) kevés hatást árult el.

Terpetinoltal belsőleg epekő ellen mitsem használ. Nincs s talán nem lesz szer, mely a már kiképződött epekövet az epevezetékben föloldaná; ne ámitsa magát senki, hogy: ha már az epekő szervezeten kívül valamely folyadékban oldott, majd az oldószer mint olyan, az epevezetékbe is eljut, s hasonló vegytüneteményt okozand.

ÉRTEKEZÉS A KÖZPONTI IDEGRENSZERRŐL.

Dr. L e n h o s s é k J ó z s e f kolozsvári bonctanár, az *Académie des sciences* Okt. 19-ki ülésében benyújtott munkájának a központi idegrendszeréről és Clarke M. L. modora szerinti készítményeinek eredménye e következő tételekben foglaltatik:

1. Hogy a központi idegrendszer háromféle állományból van alkotva; szürke, fehér és egy közönbös u. n. R o l a n d o f é l e k o c s o n y á s állományból.

számára irt, ez okból orvosgyógyszerész által kevésbé használható művében, mennyit és minőt nevével várhattunk volna.

Nincs gyógyszerisménk.

Eddig terjed könyvészetünk. Nem mutathaték be semmit, a min lelkünk megtudna nyugodni. Nem, mert a szó legszorosabb értelmében sem min k sincs. S minthogy valamely tudománybani előhaladásnál jó kézikönyvek birtoka egyik legfontosabb tényező, s nekünk ilyenek nincsenek; csodálkozhatunk é, ha gyógyszerész-növendékeink közül csak igen kevés éri el azon általános képzettségi fokot, melyet mindegyiknek elérnie kellene? Csodálkozunk é, ha a gyógyszerészek legnagyobb része saját jogait és kötelességeit sem ismeri? Innen van aztán, hogy a gyógyszerész, kinek a tudományos világ férfiai s a polgárosult s művelt országok törvényei a lehető legdiszes helyet jelölék ki; törvényeink által a tisztán iparúzó kávéssokkal, gypmesterek, kéményseprők és csatornatisztítókkal egy kategóriába soroztatik. De miért fessem én szegénységünket s hátra maradásunkat kiáltóbb színekkel? hiszen minden józan gondol-

2. Hogy a szürke állomány képeztetik egy általános át-látszó anyagból, meg háromféle idegsejtekből.

A. Minden tulajdonokkal bíró idegsejtekből, melyek általánosnak vannak elterjedve.

B. Minden tulajdonokkal bíró nagy idegsejtekből, melyek csoportulatokban egyesítvék. Előjönnek a mozgási, az érzési kötelekben, meg másutt.

C. Minden tulajdonokkal bíró gömbölyű idegsejtekből, melyek sötét-barna füstennel telvék. Ezek csak a rozdsazin ú meg a Soemeringféle fekete állományt képezik (substance ferrugineuse et noire de S.)

3. Hogy a fehér állomány elemi rostokból alakul, melyek a központi idegrendszer különemü szerveiben sugárzatosan végződnek.

4. Hogy a kocsonyásnak elnevezett állomány a szürke állomány által képeztetik, mely a fehér állomány kötegeit háló alakban keresztül járja.

5. Hogy a szürke állomány következő viszonyokban áll:

A. A gerincagyban négy kötelet (colonnes) képez, melyek közül a két mellső mozgási, a két hátsó érzési, s melyek egymással a szürke ereszték (commissura grisea) által összekapcsolvák.

B. A nyult agyban (medulla oblongata) e négy kötél megváltoztatja viszonyos helyzetét: a mellső kötelek belsőkké, a hátsók külsőkké válnak. Ez egymásmelletti helyzetet megtartják, a csüllödéd öböl (sinus rhomboidalis) egész terjedelmében; tovább egyedül a mozgató kötelek folytatódnak a harmadik agygyomrocs talajáig, hol is a tölcsérben végződnek. Az érzési kötelek ellenben a láttelepekbe, s a csikolt testekbe (thalami nervorum optidorum et corpora striata.) mennek át.

C. Azon helyen, hol a négy kötél egymás mellett helyeztetik, az ereszték eltűnik s Vicq-d' Azyr közepetti sővénye (cloison médiane) veszi kezdetét, mely a szürke állomány meghosszabbulása által alakul. E sővény a Varol-hid egész hoszán tart.

6. Hogy a gerincagyban az egyik oldali fehér állomány tökéletesen el van választva a másik oldali fehér állománytól, a mellső és hátsó hosszanti borozda által (sulcus longitudinalis ant. et post.) és hogy a nyultagyban meg. Varolhidjában hasonló elkülönözés eszközöltetik, Vicq d'Azyrféle sővényt által.

7. Hogy azon helyen, hol a szürke állomány négy kötelei egymás mellé helyezvék, a fehér állomány minél jobban előre hat, miglen a csüllőképű öbölben a szürke állomány fedetlen marad.

8. Hogy minden ideg gyökereinek elemi rostjai a szürke állományban veszik eredetüket:

A. Némely esetekben ezen rostok az idegsejtek meghoszszabbodásából erednek.

B. De leggyakrabban csoportonként (par groupes) támadnak a nélkül, hogy származásukat lehetne meghatározni. Ezen rostos csoportozatok különféle irányban keresztül járnak (traversent) a fehér állományt, hogy fölületén az idegek gyökereit alkossák. E rostok soha sem járulnak a fehér állomány

kozású magyar gyógyszerész tudja s érzi azt. Ugy van, tudja, látja a hiányokat, de mert nagyon sok van, mely közül alig tudhatván melyik volna előbb betöltendő; eliszonyodik a soktól s még csak gondolkozni sem akar róluk; inkább ott hagyja valamennyit.

(Folyt. köv.)

LAPSZEMELVÉNY.

Kopai balzsam sömörsenyv (psoriasis) ellen.

Dr. Hardy (Hopital Saint-Louis Párisban) a gyógybá-nást 3 grammal kezdi, lassankint 4—6 grammig emelvén az adagot. A szer éhgyomorra vagy étszak-közökön, legalább 4—5 hétig vétetik. Ehez néha helyszerelés is járul. A kopai balzsam ily adagaira gyakran hasmenés következik, mi a beteget

képződéséhez; valamint ez soha sem szolgáltat szálakat a gerincagy ideg-gyökereihez.

9. Hogy a gerincagy-idegek mozgási gyökerei, valamint az agy mozdidegei is — milyenek a nyelvvalatti, a belső és külső szemmozgató, az arcideg, a három osztatu idegnek kisebb részlete s a közös szemmozgató ideg — csak a mozgási kötelekben veszik eredetüket.

10. Hogy a gerincagy-idegek érzési gyökerei és az agy érzidegei, — milyenek: a hallideg, a három osztatu ideg nagyobb részlete, a lát- és szagideg — csak az érzési kötelekből erednek.

11. Hogy a vegyes agyidegek gyökerei, t. i. a Willis-féle járulékos idegnek két felső gyökere, meg a bolygideg (vagus) mind az érzési mind a mozgási kötelekből származnak.

12. Hogy négyféle keresztjárat (keresztödzés, croisement) van a gerincagyban, a nyultagyban és Varolféle hidban.

A. A gerincagyban a mozggyökerek elemi rostjai keresztezik egymást (se croisent) a központi csatorna előtt, és az érzgyökerek rostjai a központi csatorna mögött. E keresztjáratok az által támadnak, hogy a gyökerek elemi rostjainak egy része az ellenkező oldalon veszi eredetét.

B. A nyultagyban és Varol hidjában az agy-mozdidegeinek elemi rostjai és (csak) a vegyes agyidegek mozgási része keresztezik egymást a mozgkötelek közepette, ugyanazon oknál fogva, mint a gerincagynál.

C. A Vicq d'Azyrféle sővényben néhány rostok a fehér állományból a nyultagyból meg Varol hidjából keresztezik egymást, jobbról balra.

D. A központi csatorna előtt a fehér állomány és a nyultagy kötegeinek, hat falazata keresztödzködik, s lobor-keresztödzés (decussatio pyramidalis) neve alatt ismeretes.

13. A lágyagykér (pia mater) idegfonatai gyökereinek elemrostjai, valamint a Willisféle járulékos idegeknek minden gyökerei (a két felsőt kivéve) a szürke állomány egész kerületéből erednek.

A lágy agykér felszínén elterülő fonatokban található:

A. Az elemi idegrostok közt közbenvetett idegsejteket.

B. Csoportozott, függő, lebegő idegsejteket a lágy agykér idegeinek külszínén. Ez utóbbiak füstennel telvék.

14. Hogy a két olajka (corps olivaires) kétféle állományból alakul; a külső szürke és tekerves, a belső fehér. A fehér állomány ezen testek kocányai elemi rostjainak sugárzása által képződik, melyek a mozgkötelekben erednek, és a haránt ereszték által, mely a Vicq-d'Azyrféle sővényt keresztül járja.

15. Hogy a gerincagy központi csatornája ezt egész hoszszában átfutja, és az író tollban nyilik. A falak belsőleg hengeres behámból (Cylinder-epithelium) készülvék, és külsőleg Clarkeféle hoszszudad rostokból, melyek a csülökidomu öböl behámos fedezetébe átmennek.

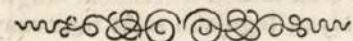
Az ágyéktájon szemesés anyag van közbe vetve, ezen rostos réteg és a behám sejtei közé.

16. Hogy a központi csatorna mindkét oldalán van egy-

nem gyöngíti, étvágyát sem csökkenti, és csak ritkán idézi az e szerrel élésnél jellemző pörsküteget (erythema). A javulás kevesbé bántott részeken és vétagokon kezdődik, úgy terjed a kórosabb részekre. A pikkelyek lehulltával az alatti bőr pirosan tűnik elő, de egészséges marad. Előbb a pettyek közepei gyógyulnak; miszerint némileg körzetes majd csöppes sömör látszik, végre gyógyulás. (Gazette des Hopitaux). O.

Égett sebek.

Amerikában a Journal de Chimie médicale szerint égett sebek igen jó sükerrel szereltetnek a csalán (urtica urens) festvényével. A csalán darabokra aprítva langban több napi áztatásnak tétetik ki. Az így készült festvénybe mártott ruha darabokkal a seb befedetik, mire igen gyorsan heged. (Nem inkább a lang hatásának tulajdonítandó?)

egy vastag viszér, mely kétágulag oszlik el egyrészt a nyultagy, másrészt a velőkúp (conus. medullaris) táján.

* * *

Örömmel olvastuk a t. tanár érdekes munkájának rövidletét, mely a legjobban sikerült készítmények nyomán megfejteni ügyekszik a központi idegrendszer bonctani tömkelegét. Szerencsét kívánunk a kutatónak e munka kivételéhez, mely szakértők ítélete szerint, ilyenmő legjelesb munkálatok közt méltó helyet foglal; de szerencsét kívánunk honi természettudományunknak is, hogy a p u s z t á n könyvből ámitó és meddő tanulgatás ösvényét elhagyva, életre, látásra és önálló vizsgálatra kel, s nem imitt-amott fölkapott és önkényesen összerakott tételek alapján áltheoriákat terem; hanem saját észlelet és fáradhatlan buvárlat által az élet törvényei megismerésére biztos adatokat gyűjteni iparkodik. Minél ritkább nálunk a természettudományban a valódi szakember, annál inkább óhajtjuk hogy a t. tanár ügyessége, szorgalma és ismereteihez méltó hatáskörre szert tegyen, hol munkálataival a tudományt tovább is gyarapíthassa.

Szerk.

TÁRSULATOK.

Természettudományi társulat.

A kir. magyar természettudományi társulat folyó évi November 21-kén tartott szakgyűlésében:

1. Alulirt német-, belga-, hollandi- és franciaországi közelebbi utazásáról értekezvén, fölhozta egyebek közt a galvánfolyam által létrehozott izzó-hő alkalmazását a műtő sebészetben. Továbbá Middeldorpf nyomán érinté, hogy a berzesség, vagy is villamosság melyet a gyógyászatban használunk, négyféleképen fejtetik ki: *dörzsölés* — dörzsberzesség (Reibungs-electricitát); *érintés*-, érintési berzesség (Contactelectricitát); *delej*-, delejberzesség (Magneto-electricitát); és a *berzesség* — vagy villamberzesség (Electro-electricitát) által. A két utóbbit, bevezetési berzességnek (Inductionseletricitát) is nevezzük, s kizárólag használtatik, mint szakadozott folyam, rázkódtatások előhozására stb. a két első mint szakadozott, vagy mint folytonos folyam is. A hő, és vegyi hatásoknál az érintési és dörzsberzességnek van előnye, míg a bevezetési berzesség, főleg az idegrendszer — és a ruganyos szövetek körében mutat hatást.

A galván, vagy érintési villamos folyam által három hatást érünk el; 1) *Erőnyi hatást* (electrodynamisch), ez meg rázza az agyerinc rendszert, többé-kevésbé fájdalmas rángatódzással.

2) *Vegyit*, ez mindennemű vegybontást, ugymint: reductiót, élegülést, csapadékot, megalvást eszközöl.

3) *Hőségit*, ez megmelegíti, izzítja, megömlészi a leghatályosb eddig ismert hő által az átmenetében ellenálló vezetőket.

A legnagyobb erőnyi hatás eszközlésére használjuk a bevezetett berzességet, a sokszorozókat (multiplicatoren) és a szakadozott szikrázó folyamokat; míg a szikra és sokszorozó nélküli folytonos-folyam elszigetelt vezetőkön át vezetettvén, gyöngén hat.

A vegyi hatás közönségesen több izból álló oszlop alkalmazásánál erősebb, mint az elemek csekélyebb számánál, a bontás-sejtbeni ellenállás miatt.

A hőségit hatás legtöbb esetben nagy és egyszerű lánc által idéztetik elő. Akarunk hosszú sodronyokat izzítani: célszerűen használjuk az oszlopot; ellenben ha rövid vastag darabokat akarunk izzítani; célszerűbb az egyszerű lánc Ohm törvénye szerint, melynélfogva a berz-folyam ereje egyenlő a berzfejtővel, ha ez elosztatik a vezető ellenállási összegével.

A legerősebb berzvegyi eredményeket többnyire a közép nagyságu elemek jelentékenyebb számával nyerjük, melyek folyama elszigetelt és folytonos jó vezetőktől vezetve, a fölbontandó állományban nem nagy távolban megszakitva, ezeket összekötő iz gyanánt át özőnli. — Miért, is mi a *Volta oszlop*ot használjuk, (mely áll 20—40 elemből, melyek mindenike négy négyszög-hüvelyknyi), töményített salamia-oldat-

ban áztatott táblapapírral, vagy kisebb Grove-féle batteriát 6, 8, 10 darab ujnyi vastag agyag hengerrel.

A legnagyobb berzhőségit hatáshoz használjuk a hőfejtőket (Calorimotoren) és lobbantókat (Deflagratoren) a Wollaston-féle nagy elemeket, vagy Daniel, Grove, Bunsen egyszerű nagy állandó láncait, vagy több nagy hasonszerkezetű elemeket.

Miután így az általános nézeteket megállapítottuk, a berzesség részletes használatára megyünk át. Alkalmazható ez 1) kórismei célokra. Legjobban alkalmazzuk a szakadozó bevezetési berzességet, az érzékenység és izom ingerlékenység, hűdés és a halál stb. megismerésére.

Legújabb időben Duchenne Párisban a villamfolyamot egyes izmokra külön alkalmazta (Galvanisme localisé) s ez által az izmok rendes és zavart működéseire új világot derített.

2) Alkalmazzuk a villamos folyamot gyógycélok elérésére általában, és pedig hol: berzerőnyies hatásokról van szó; ott ezuttal is a bevezetett szakadozó folyamokat használjuk, melyeket részint beszurt tűk által, részint különféle alakú vezetők által, száraz vagy nedves bőrön át, vagy a test természetes üregein vezetjük, például: a húgyhólyagba, méhbe, végbélbe, nyelcsőbe. Több kevesebb sikerrel kezelünk így: csúzt, idegzsábát, hűdést, zsugorokat sat.

Valamint a berzvegyi-, úgy a berzhőségit hatás elérése okáért használjuk műtői célokra, és pedig mi a villamfolyam vegyi hatását illeti, kísérletek tettek: a huykővek, izzadványok, szorok, álképletek, többé-kevésbé jó, vagy kétes sikerrel föloldozására. Megalvasztja a vért az ütérdaiban, visszer táulatokban. A berzhőségit eredmény létrehozatalán alapszik Middeldorpf galvanocaustikája.

A villamfolyam izzítja a vezetőket, melyek vagy saját természetük szerint általános-, vagy csekély anyag által föltételezett csekélyebb és viszonylagos vezetési képességük szerint, a berzfolyamra különböző ellenállást gyakorolnak. Ily módon képesek vagyunk fémekben a hőfokot a legalsóbb, alig észlelhető melegségtől a leghatályosb előttünk ismert hévségig előidézni. A fehéren izzó sodronyokat, vagy fémdarabokat használjuk ugyanazon célokra, melyekre az izzóvasat már régóta használtuk, például: roncsolás, vérzés-csillapítás, vérelvonásra és lobbgerjesztésre. Middeldorpf e műtői modort „Galvanocaustikának” nevezi. Következteté mindezekből értekező, mily nagy szolgálatoakat tesz fölfedezései által a természettudomány a gyakorlati orvostannak. Így a vegytan segédeszközül szolgál az élet- és kórtani szövetek alkatrészeinek kinyomozására; a szervezetben készült anyagokat nemcsak minőségileg, hanem mennyiségre nézve is kimutatja; világot derít a testünkben előjövő hő- és vérkészítésre; gyógytáruul szolgál orvosi eljárásunknak, minthogy a vegytan szállítja számunkra gyógyszereink legnagyobb részét. Gyógyszereink hatását is csak azóta tudjuk tudományosan becsülni, mióta azok fölött a vegytan örökődik sat. Továbbá Helgoland természetrajzi helyiratát közölte a társulattal. Szóltott röviden Amszterdamról ez éjszaki Velencéről; Rotterdam és Brüsselről. Áttért azután Párisra, s részletesebben esetele Duvour Léon müleges fűtés- és szellőztetési rendszerét. Végre Duchenne gyógytani célainak elérésére saját terve szerint szerkesztett villamgéperől s alkalmazásáról szóltott. Duchenne fáradhatlan és mély kutatásainak eredménye valamint élet-, kór-, úgy gyógytani szempontból osztatlan figyelmet érdemel.

3) Szabó József első titkár Budapest helyiratának földtani részét kezdte fölolvadni. Előadása a bevezetésre szorított, melyben megismertette a vidékre vonatkozó tudományos segédeszközöket és munkájának tervét. Segédeszközök között fő helyett Beudant munkája foglal, ki mint tudva van 1818-ban jött a franciák királya költségén honunkba. Itt 9 hónapig folyvást kirándulásokat tett, s gyűjtött a párisi múzeum számára ásványokat s sziklafajokat, a tudomány számára pedig igen becses adatokat. Beudant Budapest környékén is járt, így tehát munkája az e vidék geologiai tanulmányozásánál segéd eszközül szolgál. Beudant után ugyszólván senki sem irt Budapest környékéről, de gyűjtéssel többen foglalkoztak, s a

Öffizetési ára: Dec. végeig helyben 4 fr. 40 kr.
 vidéken 5 fr. 20 kr. pp. A lapot illető közlemények a
 Szerzőknek berentesen küldendők.
 Hirdetések közöltetnek soronként 8 p. kréti.

Megjelenik minden csütörtökön.
 Megrendelhetni minden cs. kir. posta-hivatálnál, a szer-
 kesztőnél utér 10-dik szám. és a kiadónál Dorottya-
 utca 12-dik szám.

ORVOSI HETILAP.

Honi és külföldi gyógyászat és kórbuvarlat közlönye.

Dr. Markusovszki L.

Tulajdonos és felelős szerkesztő.

Müller Emil,

kiadó-könyvnyomdász.

Tartalom: Közlemények a bécsi bujasenyvi kórodáról. Dr. Sigmund tanártól Bécsben. — Sauer tr. orvosi kórodája: Erőszakos visszahaj-
 lási csuklás hányás és vérköpés szunykórral. Dr. Poor tanársegéd. — Orvosi magángyakorlat: Sajátságos lefolyású görvél- (bujá)
 kór. Dr. Hamari Dániel. — Honi könyvészet: Szervényi vegytan. Dr. Streckler krisztianai vegytanár után magyaritá
 Dr. Oroszregyi Jósá. Ismertetése. — Vegyesek. — Pályázat. — Heti kimutatás a pesti közkórházról. — Előfizetési fölhívás.
Tárca: A gyógyszerészet tudományi állása hazánkban, s mik volnának annak e téren legsürgösb teendői. (Vége) Káta y Gábor.

KÖZLEMÉNYEK A BÉCSI BUJASENYVI KÓRODÁRÓL.

Dr. SIGMUND tanártól Bécsben.*)

I.

Még mindig találtak nem csekély számu igen mű-
 velt orvosok, kik a takárban (Tripper) nem látnak egye-
 bet az ivarszervek takhártyájának hurutjánál, mely lefo-
 lyásában csupán alkati és működési különbség által tér el
 azon hurutoktól, melyeket az emésztési és légzési készlet
 takhártyáján észlelünk. Meddig e régi, időnkint megújuló
 állítás, mint elméleti nézet áll fön, számos más egyéni ál-
 litásként eltűrjük; ha azonban a gyakorlat mezején érvé-
 nyesülni kíván, a húgycsötakárt minden más hurut mintá-

*) Az Europa gyógyászatában épenoly dícséretesen ismert mint otthonos
 tr. fölszólításunkra, hogy vállalatunkat közleményeivel támogatni szives-
 kedjék, a jelen értekezéssel t e t t l e g e s e n felelt. Annál örvendésben
 lepett meg ebéli szives készsége, minthogy fővárosbani nagy elfoglalt-
 sága, tudományos és irodalmi sokoldalú munkálatainál fogva, kérelmünk
 teljesítését alig mértük remélni. De ő születése földéről s első orvosi ki-
 képeztetése helyéről nem feledkezett meg. „Magyarország, — azt írja,
 sok érdekes esetet szolgáltat észlelésemnek, s ez már egyik oka miért
 közlöm szivesen tapasztalatimat is. De van ezenkívül még más ok is,
 rám nézve talán fontosabb és mélyebb: a hála és tisztület érzése a gyö-
 nyörű hon s annak nemes lakói iránt, kiknek szép fővárosában nyertem
 kiképeztetésemet mostani hivatásom és állásomhoz; érzelem, melyet az
 idő tapasztalatai, három világrésznek mindennemű körébeni széttekintés
 s az élet nagyszerű eseményei nem csökkentettek de emeltek, s a meg-
 indult szív mélyébe annál jobban meggyökeredzék. Van magyar- és er-
 délyhoni ügyfeleim közt sok tanuló társam, s örvendek hogy ezuttal
 nekik is adhatom visszaemlékezésem jelét, mennyire azt sok teendőim
 megengedik.“ Köszönettel vesszük a t. tanár nemes indulatát honi tu-
 dományosságunk iránt, hozzá csatolván a reményt, hogy példája lelke-
 sítőleg és ösztönzőleg fog hatni hazánk tudományos orvosi köreire.

jára kezelni akarván; föl kell hívunk ellene a kórágynáli
 tapasztalat tényeit, hogy megsemmisüljön az alaptalan és
 az egyénnek ép úgy, mint a társadalomnak egyaránt káros
 állitmány.

Mindazon kísérlet, mellyel a bél és a légző szervek
 takhártyáján levő hurutnyák, akár férfi, akár női húgycsö-
 nek takhártyájára és ez utóbbinál a pitvar és hüvelyre
 átvitetik, eredvény nélkül marad; ha mindjárt ezen
 nyákot hevenyen (frisch) és melegen átvisszük is
 és órákig hagyjuk rajta; ha megkisértjük ugyanezt a szem-
 köthártyáján, hasonlóan tagadó (negatív) eredvény jó létre.
 A meleg és heveny takárváladéknak (Trippersecret)
 átvitele a húgycsö, nőknél a pitvar, vagy a hüvely egész-
 séges takhártyájára, nem különben a szemköthártyáján is,
 mindig takárt idéz elő, és pedig az időt tekintve, oly hirte-
 len, hogy 10—15 pernyi rövid idő múlva a legszorgosb
 tisztázás sem volt képes föltartani az ösmeretesen igen vész-
 teljes bántalom származását.

Mindezen egyszerű, kísérletileg és tapasztalatilag bár-
 kinek is hozzáférhető tények bizonyítják és pedig elég
 győző erővel, hogy a takár váladéka, a közönséges hurut
 váladékától, mely azonban az ivar szervek takhártyáján
 is előjöhethet, lényegesen különbözik, jöllehet a váladékok
 közanyagi (physikalisch) és vegyi tulajdonai semmi föltűnő
 különbséget nem mutatnak. Azon körülményre, hogy a
 férfi húgycsövének takára huzamosb tartása után szorokat
 hoz létre, csekély fontosságot helyezünk; mert ilyen szo-
 rok képződését csupán idült izzadványi kórfolyamból is ki-
 magyarázhatni; ellenben az tény, hogy a takhártya takár-

TÁRCA.

A gyógyszerészet tudományi állása hazánk-
 ban, s mik volnának annak e téren legsürgösb
 teendői.

Elvész az én népem, mivelhogy
 tudomány nélkül való. Hóseás IV.6.

(Vége.)

Igaz, hogy ez a dolognak legkönnyebb oldala; azonban
 nem szabad felednünk, hogy jelenkorunkban csak a nem igen
 nagyon messze multhoz hasonlítva is, a természettudományok
 szélesen kifejlődtek; nemcsak, de egymáson annyira át meg át
 szövődtek, hogy jelenleg igen sokszerű tudás követeltetik egy
 gyógyszerésztől, ha az állampolgárzat sorában, a számára csak is
 ilyen esetben kijelölt diszes állást elfoglalni s betölteni akarja.
 E soraim igazolására szabadjon itt nagy férfiak ide tartozó ne-
 hány sorát eredetiben idéznem. A korán elhunyt Geiger volt
 heidelbergi tanár s a nagy Liebig következőleg írta:

„Der Umfang der Pharmacie auf ihrem gegenwärtigen Stand-
 punkte sichert dem Apotheker, wie billig eine ehrenvolle Stelle
 im Staate, und es leidet gar keinen Zweifel, dass derselbe als
 wissenschaftlicher Künstler dem Arzte gleich
 steht.“ Szinte így Spielmann in Pharmacopoea generalis: „Rite
 formatus Pharmacopoeus dignitatem artis suae tue-
 bitur, publica commoda insigniter promovebit, ad provehendam
 medicinam, augendamque naturae cognitionem, scientiae natura-
 lis ambitum ampliandum, haud inanem operam contribuet, una
 cum medico salutis civium pariter consulat, Doctoris medicinae
 nequaquam ut videtur, famulus, sed frater, collega, cooperator,
 amicus.“

Nem marad tehát fön a magyar gyógyszerész testületnek
 más, mint levetközve eddigi közönyösségét, elkezdni önkép-
 zése terén mindazok létrehozását, miket megtenni — bár köte-
 lessége — mind e mai napig elmulasztott. Elkezdni pedig in-
 kább ma, mint holnap, mert itt a mulasztás a halasztás egyedül
 neki árt. Ha valamibe már egyszer belekezdünk, alapos remé-

váladékkal hosszab megnedvesítése sajátzerű börmeghosszabbodásokat, a hegyes függőlyök (condyloma acuminatum) ismert lebenykéit okozza, milyeneket egyszerű hurut által nedvesített helyeken soha sem észlelhetünk. A takáros elválasztás lefolyására, mely jelentékenyen tovább tart mint a közönséges huruté, jöllehet igen jelentékeny, még is alárendelt nyomatókat teszünk, mert kedvezőtlen befolyásoknál, és kedvező alkat mellett (vérhány, görvély, gümő stb.) a közönséges hurutok is huzodalmasan, gyakran élethosszan folynak le.

Azonban a takár származási módja is mindig igen szembeötlő különbségi alapot képez; meghűtés és hévmérséki különbségek mint minden hurut leggyümölcsözőbb okai, soha sem hoznak létre takárt; a gyógy-eljárás mely a külbőr rögtöni és hatósan fölmagasztalt átpárolgását, elősegíti, mint a hurut gyógyításának eredvénydús és kedvelt módja, a takárt soha sem gyógyítja meg.

Legfontosb mozzanat azonban, mely a takárnál, a közönséges huruttól lényeges megkülönböztetőként ötlük szembe, az átvihetés (Übertragbarkeit); a takár csupán csak takártól jö, és a váladék érintkezésére szolgáló, valóban tevőlegező előzvények nyomán ismét takárt hoz létre. A ragályzó anyag a váladékban eddig nincs kimutatva; talán sikerül majd később, mint ez sok mással, anyagilag előbb ismeretlennel történt. Ezen ragályanyag alkatát közelebbről megoldani törekvő minden kísérlet jelenleg még nagyon hiányos, mert nekünk csak annak vivőjével (Träger) a nyák- és gennyel, és nem az elkülönzött (isolált) anyaggal volt dolgunk. Eddigi észleleteink többiközött arra tanítanak, hogy mennél hevenyebb és melegebb a váladék, annál gyorsabb és biztosabb a takár származása, és ezen észlelet tökéletesen megegyezik a szemészekével, főleg azokéval, kik a posztó (pannus) gyógyítására az átvitelt kísérlették meg.

Valjon a takár ragályanyaga a bujakóros fekélyétől lényegileg különbözik é? a mondottak folytán határozottan épen nincs eldöntve; mert egy esetben sem lehetett az anyagot elkülönzötten előállítani, és vizsgálat alá vetni. Hol tárgyilagos vizsgálat és a testnek s tulajdonságainak tevőleges előállítására lehetetlen, ott egyelőre semmi állítvány sem adható; csupán csak az észlelt hatásokból valószínű következtetés vonható ki. A kísérletek és betegek körüli tapasztalatok csakugyan hosszú sorát nyitják meg az alapoknak, melyek a két ragály-anyag közötti lényeges különbség elfogadására följosítanak, és pedig határozottan

nyünk lehet, hogy ha folytatjuk, egykor be is végezhetjük; ha azonban soha semmit sem kezdünk: csakugyan soha sem fogunk semmit végezhetni.

„Dimidium facti, qui coepit, habet: sapere aude;

Incipe: vivendi qui recte prorogat horam,

Rusticus expectat dum defluat amnis: at ille

Labitur et labetur in omne volubilis aevum.“

Ezt már a jeles és helyes itéletű római lantos Horác írja.

En, mint e soraimból eddig is észrevehető volt, egyik legégetőbb szükségnek tartom azt, hogy a magyar gyógyszerészek kezébe mentül előbb a tudomány jelen állásának megfelelő magyar-szakkönyvek adassanak. S hogy ez minden bizsonnyal eszközölhető legyen: minden gyógytártulajdonos, magyar honi gyógyszerész adjon ez ügy létesíthetésére, az ennek kezelését, merem reményleni szívesen elvállaló pesti, tehát központi gyógyszerész-testületnek évente 10 azaz tíz pengő forintot, vagy a kitöltött istelik, ad-

inkább erre, mint az ellenkezőre; úgy hogy mai nap minden szemesen fontolható és egyszersmind elegendően tapasztalt orvos kétnemű ragályanyagot, t. i. takarost és fekélyest ismer el, és a jó kórismert (diagnosticirt) takárt egyuttal egyedül az illető takhártyarészlet tisztán helybeli bántalmának nézi, míg a fekélynél a baj igen rövid ideig marad csak helybeli, és gyakran igen gyorsan az összes vértömeget egyutt szenvedésbe vonja.

Körtani nézeteink ezen állását hittük előre bocsátandónak, miután sok ügyfelünk az alapok teljes és világos tudata nélkül ebben velünk osztozik, és inkább a szakvezérek tekintélyére, vagy egyes, nem eléggé fölvilágosított tényekre fekteti vezérlő nézeteit, melyek aztán mindenestre a betegágy körüli cselekvényeikre is irányadó befolyást gyakorolnak. Fölismervén a nézet valóságát, hogy a takár nem közönséges hurut, hanem sajátzerű ragálynak átvitele által föltételezett legyen, ezáltal mind az óvó, mind a gyógykezelő eljárás már, lényegesen megállapittatik; még inkább történik ez annak elismerése által, hogy a takár az ivarszervek takhártyájának tisztán helybeli bántalmazása. Magától értetődően, hogy azon szervi kórfolyamok, melyek minden helybeli bántalomra következhetnek, mint mirigydagok és a taksejtszöveti (submucöse Gewebe) bajok, a gépies és vegyi hatás által tovább terjedő, és bonctanilag összekötött szövetek-és szerveket érő következmények, sőt végre maga a lázas visszahatás sem zárható ki a takár által föltételezett takhártya bántalmainál.

A takárt föltételező ragályanyag körül most érintett nézet mellett nem kevés gyakorló orvos nézeteiben és motivumaiban, valamint a közönség nem csekélyebb részében uralg egy más eszme, az tudniillik, hogy a beteg takhártya elválasztása a szervezetből káros anyagokat távolít el; miért is nem kell, hogy az megszüntessék, sőt inkább egy ideig föl kell tartatnia stb. Nem épen ezen vezér-alapra, hanem ehez hasonlóra: „a természet folyamatát nem kell megszakasztani és az önkénytes gyógyulást be kell várni,“ van fektetve azon orvosok eljárása, kik a takárt egészen közönbös szerekekkel kezelni és annak lassu megszűnését bevárni kívánják; legfőlebb akor tanácsolják valami „könnyűszernek“ alkalmazását, ha a baj 6—8 héti időköz alatt nem szűnt meg. Ezen gyakorlat, egyes, de csekély számú erős szervezetnél és a takár első föllépésénél néha igazolást nyer ugyan, de a legnagyobb része ezen betegeknek kárát vallja aként, hogy az

jon többet tetszése szerint, s ez képezze az alapot, melyből az illető tanszakok alapos ismeretekkel bíró férfiai által könyvek irattassanak s mihamarább nyomattassanak.

Brassai, Dr. Gerenday tanár, Dr. Frivaldszky, Jedlik tanár, Dr. Kovács Gyula, Dr. Nendtwich tanár, Dr. Szabó József tanár, Dr. Pólya nevei mind ismert, becsült és fényes nevek a természettudományok terén jártas magyar közönség előtt.

Ha azonban ez országosan ismert férfiak közül többen, akár családai, akár hivatali elfoglaltság, akár előre haladt koruk miatt nem tehetnének többé ezen lelküknek mindig kedves terén hazájuknak szolgálatot: szíves örömet levennék az ifjabbak vállalkról a terhet, csak a tanácsadással nyujtanának segílyt. „Ifjaké legyen a csata, öregeké a tanács,“ mondja már Lycurg törvénye.

A természetten ikertestvérének a vegytannak megírását a legnyugodtabb lélekkel tehetnök le, széles alapos ismeretekkel kitűnő gyakorlottságot párosító ifjú vegyészünk Say Mór

idült takár minden következményei kifejlésének nyitnak alkalmat, melyek gyógyítása ép oly hozadalmas, mint nehéz; gyakran lehetlen. A kórodai tapasztalat bizonyítja, hogy a takárnak az egyéni javalathoz mért minél gyorsabb gyógyítása, nem csupán az idült kórfolyam és következményei kifejlése ellen biztosít; hanem még a nem ritkán előjövő mellékhere-gyuladás ellen is; mely sokkal fontosb bántalom, mint a milyennek első pillanatra látszik; miután elvonva azt, hogy gyakran gyógyíthatlan keményedések jönnek létre a here egyes, vagy összes részleteiben, a közösülés és nemzési tehetségre határozott befolyást gyakorol. A mellékhere gyuladása soha sem lép föl a takáros bántalom első 8 napjaiban, igen ritkán az első 14 napon, sokkal gyakrabban a 3, 4, 5, 6, hétben, a rendszeren gyógykezelt betegeknek azonban ezen időszakban is a legnagyobb ritkaságok egyike.

(Folyt. köv.)

SAUER TANÁR ORVOSI KÓRODÁJA.

Erőszakos visszahajlási csuklás, hányás és vérköpés szunykórral (cataphora) váltakozva.

Közli Dr. P o o r Imre tanársegéd.

Bl. Z s u z s á n n a 18. éves hajadon, gyógykezelő orvosa dr. Mangold által Szarvasról egyetemünk belgyógyászati kórodájára utasított. Az orvosnak a közlőhöz irt levele így kezdődik: E sorok átadójában küldök önnek egy nagyszerű kórodai tárgyat . . . az orvosok egész serege hiába küzdött e leány mélyen gyökerező bántalma ellen; e beteg annyi s oly különféle gyógyszert vett már be, hogy számára a gyógytárban egyebet nem talállok. A tudomány s a szenvedő iránti érdekből ajánlom ezen rendkívüli kóralanyt a kórodába fölvenni stb. A betegnek eddigi életviszonyairól következőket tudtuk meg: szülői még élnek, egészségesek; hószámát korának 15-ik évében kapta meg, mely, mintegy tizenégy hónapig rendszeren mutatkozván, ismert ok nélkül megszünt. A hószámhiány (amenorrhoea) negyedik havában — másfél év előtt — a beteg állítólag váltólázba esvén, hánytatót vettbe; az előidézett hányás ezután szünni nem akart, minden idegcsillapító (sedativum) szerrel dacolván; harmadnapra a hányáshoz csuklás szegődött, a beteg minden táplálékot kivétel nélkül kihányt; a csuklás csak késő éjjel tartott szünetet virradtig. E kórjelek rejlő váltóláznak (febris interm. larvata) tulajdonítván, a beteg chinint kapott nagy adagban, — süker nélkül. Később hószám hajtó (emmenagogum) szereket vett be, — szinte süker nélkül; hószám nem jelentkezett, a hányással váltakozó csuklás pedig erőszakosb lön, mire mellhártyalob (pleuritis) fejlődött. A mellhártyalobból kigyógyítván, a csökönös hányás, meg

vegytudor kezébe. Ő, ki egyszersmind okleveles gyógyszerész, legjobban ismeri a szükségét, a hiányokat, s képes volna azon leggyökeresebben segíteni. Orvos-gyógyszerészi szükségekhez mért alapos és kimerítő vegytant ez idő szerint csak is tőle várhatunk.

Az áltant maga egész terjedelmében kidolgoznák: Chyzer Kornél és Tóth Sándor; e két ifjú férfi, e nem egyféle ismeretet igénylő széles kiterjedésű tannal már sok év óta, valódi lelkesedéssel foglalkozik; több évi szorgalmas buvárlatuk nevezetes eredménye, a budapesti héjancokról a „magyar honi természetbarát“-ban csak imént közzétett értekezésük, a tudós külföld előtt is méltó figyelmet gerjesztett.

Ime tehát, nem lehet alapos a netán fölmerülhető kérdés ellenvetése, hogy t. i. kik fognak megírni a szükséges tankönyveket? Hála Istennek, vannak embereink, kik bizton kiállhatnak a sorompóba; kikkel mindenesetre diadalt arathatunk. Hanem mindezek létrehozására úgy az első, mint második, harmadik és századik tényező is mindig a pénz és újra csak pénz.

csuklás ellen a beteg bélféreg-elleni gyógykezelés alá lön vetve; két ízben santonint kapott, mire nyolc giliszta ürített ki; ezek után azonban nemcsak hogy a csuklás és hányás nem tágitott, hanem ezekhez szunykór (cataphora, coma somnolentum, = hypnodes) társult; erre a beteg galandféreg ellen erdei páfrán-vonadékot (extr. filicis maris) kapott; ezt a beteg szintugy, mint az étkeket, kihányta, gyomra egyebet el nem türvén a húslénél, s az akor fejt langyos üde (forratlan) tejnél, miért is összes tápláléka több hónap óta csupán ezekre volt szorítva. Ez alatt az erőszakos csuklásokban vérköpés is kezdett mutatkozni; ekor hangyhalvág (chloroform) belégzése lön rendelve, melyre a nevezett kórjelek alábbhagytak ugyan, de 1—2 nap mulva a csuklás hányás meg szunykór ismét az előbbi belterjben nyilatkozott. A gyakori hangyhalvág-belégzést az orvos F o w l e r - l é l o l d a t á v a l (tinct. Fowleri = As Os) váltotta föl, husz csöppnyi napi adagig emelvén; erre mintegy hat heti csuklás-szünet állott be, mely után a betegség újra kitört. Most az orvos érvágáshoz nyult, egyszeri, egy fontnyi vért ürítő érvágás tizenégy napig volt képes távol tartani a csuklást, hányást, meg szunykórt; azért az érvágás (csaknem tizenégy- naponkint) tizenkét ízben ismételtetett; az orvos tizenharmadszor is érmetszést alkalmazni vonakodván, szenvedő beteg tizennyolchavi szenvedése után kórodánkra utasította.

A beteg 1856-iki Nov. 10-ikén vétetett föl nálunk. Ekori állapota köv. volt: a 18 éves, s másfél év óta beteg leány, a sovány étkezés és tizenkét ízbeni érvágás dacára jól táplált, sőt meghízottnak látszik; bőr alatti sejtszövege mindenütt zsírral bővelkedvén; közérzése, hévmérséke, s érverése rendes; bőrszine halavány, látája (pupilla) kitágult, szájéje kesernyés; a gége-tájón s a légső mentében folytonos fájdalmat érez; hasa föl-puffadt, vastagon rétegzett szelennével (panniculus adiposus), mindkét oldali részt-széleken folytontartó fájdalomokról panaszkodik; a tüdők s a szív épek. Székrekedése harmadnapos; hugya sörszinű, savas hatása; a hügysárgany (uroxanthin) a kén-savas és vilsavas sók nagy mennyiségűek benne. A beteg három nap óta fájdalmas, s az egész testet megrázkódtató csuklás által gyötörtetik, a csuklás napestig tart, mignem a beteg bágyadtan késő este álomba merül; az erőszakos csuklást sem a beadott v. hórbe dörzsölt kábitó szerek, sem a szokványos elvonók el nem hártják, nem is enyhítik. Egész nap alatt, míg a csuklás tart, a beteg a neki nyújtott lágy vagy hig eledelt kiokádja, sőt magát a borostyánmeggyvizet, vagy az indi kender léoldatát (tinct. cannabis indicae) is; a csuklás késő esti szünése után az éhező beteg gyomra csupán húslevest v. forratlan üde tejet fogad be; a növényéleti táplálékokért epedő étvágyat, a hús-étkek ellen pedig undorodó szenvingert (idiosynkrasia) tüntet. A csuklás mindenkor halkan kezdődik, aztán óráról órára szaporább és hevesebbé válik, s mikor belterje tetőpontját éri el, a beteg rögtön elhallgat, arca halavány, szemei behunyva, szája mereven zárva, végtagai kinyújtva hajlékonyak, légzése oly csöndes, hogy alig hallhatui, érverése elgyöngül s meglassodik, (percen-

Jól tudom, hogy ez egész ügy sokkal gyorsabban érhetne teljesevé, ha létrehozására bármi más, csak pénz ne kellene. Minthogy azonban semmiből semmi sem lesz; ilyes vállalatot pedig csak is pénzzel, még pedig tetemes pénzzel lehet létrehozni: illő volna, hogy midőn e kiadás maguk az érdekllett magyar gyógyszerészek által épen a magyar gyógyszerészet jó karba hozatalára tétetik, minden szükkeblőség, hogy ne mondjam önzés, messze háttérbe szorítottassék. Hisz különben sem más az egész, mint a pénznek egyik zsebből másikkai áttétele; mert szellemi tápláléka épen oly szüksége van a léleknek, mint anyagira a testnek.

E téren nem is illik fukarkodni a gyógyszerész testületnek, mely az állampolgárzat sorában mindenesetre a vagyonosabb a tehetősebb osztályt képezi; melynek egyes tagjai még a kevesebb tehetősek is nemcsak 10, de 20—30 pengő forintot is kiadhatnának évente a nélkül, hogy azt tetemesen megéreznék; aztán meg az ilyen kiadást nem elveszettnek kell tekinteni.

Minket e téren különben is súlyos büntudat nyom. Nem

kint 55 érlüktetés); a beteg magáról semmit sem tud, nem érez, nem mozdul, nem is rángatózik; a test ilyenén szenvedő állapota a szunykor (cataphora, coma somnolentum), mely eltart 1—4 óranegyedig, s alig ocsódik föl belőle a beteg, néhány pernyi pihenés után megint esuklani kezd. A beteg az utóbbi három havi észlelés után esuklásáról azt jövendőli, hogy ez fog tartani minden gyógyszerelés dacára tizenöt tizenhat napig, s az utolsó (15—16-ik) napon vérköpéssel szokott végződni, mire a rákövetkező 14 napig esuklás-szünet fogna beállani. A beteg jóslata beteljesedett épen úgy, és akkorra, mint s mikorra azt megjósolta.
(Folyt. követc.)

ORVOSI MAGÁNGYAKORLAT.

Sajátságos léfolyású görvély- (vagy buja-) kór.

Dr. Hamari Dán. gy. orvos Tatában.

1855. Dec. 14. én egy 28 éves, közép magasságu, karcsu sovány, egyébként szabályos testalkatu férfi látogatott, meg. Archóre azon sajátságos sápadt-vörös színt mutatta, mely legelső futó tekintetre a hamiblag valamely kiüzendett kór elleni hosszas, nagy mértékbeni használatát gyaníttatá. A sokat szenvedés fájó kifejezése mellett, értelem, nyugodtság, önmegadás, féltő bizakodás, a játszi remény élenkítő erejének változó vegyüléke tükröződött nyílt tekintetén. Kedély-állapota lehangolt, különben szívélyes vidorságra hajló. Értelmi tehetősége kitünő, jeles fölfogási s ítéleti éllel, és ez értelmi sajátságok tiszta öntudatával.

E férfi elpanaszlá baját, sőt ha — úgymond — följegyzésre méltó, mennyiben hű emlékezetem kórtörténelmemet megőrzé, időrendben vázlatosan leírom. Megtette. Én azon rendben adom át a szakértő olvasóknak, melyben vettem, csak itt-ott a gyógytani műszavak helyes alkalmazásáról, megválasztásáról kellett gondoskodnom. Teszem pedig ezt azért, mert jól tudom, hogy józan tapasztalat és tüzetes tudományosságot méltán célul tűzött h e t i l a p u n k a t n e m c s a k a s z i g o r u v i z s g á k f é r f i a s n k i á l l o t t k o s z o r u z o t t a i , m i n t g y a k o r l ó o r v o s o k j á r a t j á k s o l v a s s á k , h a n e m a z o n s z é p r e m é n y ű ü g y f e l e i n k i s , k i k m é g m i n t t a n u l ó k a n a g y é r d e m ű t a n á r o k v e z e t é s e m e l l e t t , s a j á t i t j á k a g y ó g y i t á s n a g y t u d o m á n y á t , a z o n k ö n n y ű h i t t e l , m i n t h a i d e k ű n n i s , m i n d e n o l y k ö n n y e n , m i n d e n o l y k i e l é g i t ő n , g y ö n y ö r r e l m e n n e , m i n t o d a b e n n a z e g y e t e m i k ó r h á z b e t e g á g y a i k ö r ö t t , m i d ű n a f e l l e ű s s é g t e r h e m é g n e m a z ő v á l l a i k a t n y o m j a , s ő t a z o r v o s i h i r n é v e l h o m á l y o s o d h a t á s á n a k g o n d o l a t a s e m b o l y g a t j a s z é p s z i n ű g o n d j a i k k ö z t . K é p e t a k a r o k f ö l m u t a t n i a z e g y e t e m f a l a i k ö z t n y o m u n k b a t ö r e k v ő i f j u b a r á t a i n k n a k , m e l y a z é r t ő k e t n e k o m o r i t s a , n e r e t t e n t s e v i s s z a k ü z d e m e l t e l j e s p á l y á n k r ó l ; h a n e m i n k á b b h o g y e b b ő l i s a k e l l e m e t l e n n e h é z s é g e k k e l i s m e r k e d v é n , k i t a r t ó k k á , t ű r ő k k é , a m ű v e l e t f o n t o s s á g á h o z k é p e s t e m b e r e k k é l e g y e n e k , s a t e s t i b a j o k ö z ö n é b e n , a k e d é l y a

venném annyira számításba azt, ha nem kezdtünk volna; de midőn elénk jött az egyedül mi ügyünket képviselő, fejlesztő, előmozdító vállalat, a helyett hogy min javunkra pártoltuk volna, pártolatlanságunk miatt elhagyók azt veszni. Nekünk ez is egyik menthetetlen bününk.

Ott volt az egyetlen gyógyszerési hirlap, mint a természeti tudományok körében magának érdemeket szerzett galambösz öreg ugyan, de ifjú lelke Láng A. nyitrai gyógyszerész indított meg, s hány ember fizetett rája cló? E téren engem is vádol a lelkiismeret; mert akkor már nyole pengő forint havifizetést húzó újonc segéd valék, s épen úgy nem pártolám, mint sok mások; kik miatt aztán csakhamar fönn is akadt a jobb sorsra érdemes lap.

Vagy még most is mindig úgy tegyünk-e mint akkor? s várjuk, míg valaki a készlet kezünkbe adja? Nem tanácsos; mert könnyen úgy járhatnánk mint a növénytanál, melyből az elsőt tudományos alapra építve, a lelkes és forrón szeretett hazája javára kész szívvel áldozó Diószegi, ezelőtt épen 50 évvel

lélek ezer és ezer eltérő mozzanatait szinte ceillapítani, helyreigazítani, szóval gyógyítani törekedjenek, s megnyugodjanak olyankor, midőn bajok kerülnek elő, melyek nagyságuk s hosszadalmasságuk által a szenvedők türelmét kimerítik, s őket mindent elkövetni, — egyik orvostól a másikhoz rimánkodva fordulni készítek, hogy fájdalmaiktól megszabaduljanak; meg, ha szabadulnak, ha a betegség végre részint okszerű gyógyszerelés, részint a természet gyógyipara következtében lejár, a közvélemény, mely sokszor igazságtalan! az utolsó orvost koszorozza meg!

Beszéljen a beteg.

„1854. Febr. hóban délutánonként 4 óra tájban nyakamban fájdalmat érzék, s mindannyiszor kis láz is állt be; — a fájdalom napról napra erősebb lett, s azon mértékben, miként a nyakamban fájdalom, növekedett a láz is; ekor kénytettem először orvosi segélyért belgyógyászhoz folyamodni. Az orvos úgy nyilatkozott: hogy a baj meghülésből eredt csúsz. Azon belső szerek közt, melyeket rendelt, többnyire izzasztók voltak, s miután ezek mit sem használtak, nyakamra nadályokat rendelt; de a baj nemcsak nem szűnt, hanem napról napra növekedett; egyszerre azonban magától elmaradt, de annál nagyobb mértékben jelent meg néhány nap mulva koponyám felső részében, s oly éles fájdalmakat okozott, hogy éjszakáimat a legborzasztóbb kínok közt töltém. Ekor bajomat agyhártyalobnak keresztelték s a szerint szereltek; de egy két nap mulva, midőn bajom sem nem szűnt, sem nem fokozódott, mivel a válság szakát véleményem szerint elérte; már nem neveztek agyhártyalobnak; de hogy tulajdonkép mi légyen hát? senki sem gyanítá; azért folyton gyógyszerelve valék, hihetőleg azon belső gyógytani elv szerint: melius est remedium anceps quam nullum, még a nem ismert bajban is! Belsőszerek mellett fő szerepet vittek a nadályok és hólyaghuzók. Kis szünet állott be.

Megjegyzem itt, hogy egész hosszú kinos betegségem lefolyása alatt, mely később minden tagaimban különféleképp mutatkozott — mint azt sor szerint előadom — borzasztóbb fájdalmakat soha sem éreztem, mint ez időben; azonban egészben véve sokkal rosszabbul is voltam, mint ez alkalommal.

Betegségem — míg a fájdalom testem más részébe újra kezdett mutatkozni, — mindannyiszor körülbelül hat hétig tartott; első három hétben a fájdalom mindig megjelenő lázzal együtt nagyobbodott, s midőn ez idő alatt tetőpontját elérte, naponkint alább szállt; mire pedig fájdalom megszűnt, rövid idő alatt előbbi jó kinézésem ismét viszanyerém, sőt hizni kezdék.

Fejemből a fájdalom jobb karomba, onnan bal lábam szárába, innen ismét balkaromba s jobb lábam szárába költözött; ezután egy kis szünet állott be. Ekor gőzfürdőbe küldötték: bajomat meg most köszvénynek nevezték. El is mentem Budára; azonban már a gőzösi utamban kezdém érezni, hogy jobb szemem hirtelen gyuladt állapotba jutott, s midőn Budára reggel fölébredtem, borzasztó éles fájdalmat éreztem szememben; mit tükörből

írta meg, s második mai napig since. Míg a szomszéd német s a távolabbi francia és angol nemzeteknél minden évben talán száz is jelenik meg: addig nálunk — ha így haladunk — egynek megjelenésére épen száz év kell. Igen szomorú dolgok; tisztes szomorúbbak azonban, ha ezért az illető olvasó közönség érdemi a keserű, súlyos vádat. Mert hogy írónk nem hiányoznának, az napnál világosabb.

Másik lényegesen szükséges teendője volna a magyar gyógyszerészeknek: általában mindenütt a két hazában egymással összefüggő testületet s az egész összetartására egy szervezett magyar gyógyszerész társulatot vagy együletet alakítani. Nézzük meg csak a velünk szomszédos német gyógyszerészeket: van ott éjszaki s déli némethoni gyógyszerész-egylet; vannak rendes gyűlései, folyóiratai, mik nemcsak folytonosan jelentéseket tesznek a képviselt tudományok haladásáról; de maguk is mivelik, fejlesztik azt, egyes fölfedezések azonnali közlésével. Így van ez a franciáknál, így az angoloknál is, aztán meg a jót elvégre is akárkitől örömet ellehet tanulni.

nézvén, iszonyomra láttam, hogy az egész szemgolyó oly vörös, mint darab aludtvér; szemgolyóm köthártyáját a szaruhártyától (?) épen nem lehetett megkülönböztetni; ehez nagy fény iszony járult, legcsekélyebb világosság is oly fájdalmat okozván, mintha éles törrel szurkálták volna szememet. Rokonimnak kiknél szállva voltam, egy jó hirben álló hasonszenvi orvos ismerősük volt; ezek tehát — akaratomellenére is, — ezen urat hívták hozzám, ki engem hat hét en át szereivel szinte minden süker nélkül gyógyított; — hat hét elteltével a fájdalom a lázzal együtt megszűnt, s szemem vörössége rövid idő alatt, t. i. 48 óra múlva tökéletesen elenyészett. Akor egészségesnek érezvén magamat, gőzfürdőt vettem, 24-et, mely idő alatt, meglehetősen állapotban voltam.

A gőzfürdők használata után haza jöttem; de már a gőzön jobh lábamban szaggató fájdalmat éreztem, mely szokott mód szerint váltakozott, egész ugyanazon évi November végeig; lábam fájdalma megszűnté után bal szemem gyuladt meg, ép oly módon, mint néhány hóval előbb a jobb.

Ekor már honn levén, orvosom, kinek Budánlélet alatt jobb szememmel küzdött bajomat, valamint annak hasonszenvileg történt gyógyítását elmondám, nyilvánítá, miszerint megfogja mutatni, hogy külszenvi gyógyrend szerint nem fog a gyuladás hat hétig tartani. El is követett mindent, halántéka-imra nádályokat, több rendbeli hólyaghúzókat rakatott, erős hashajtókat rendelt; de mindezek dacára bajom még is mint mindig, hat hétig tartott, s csak a hat hét lefolyása után szűnt meg ismét magától.

Ezután ismét szünet állot be. Majd később a fájdalom ujra kezeim lábaim, szárában, mellsontomban, koponyámban sőt még a beleimben (?) is mutatkozott, különféle módon s mértékben; azonban, hogy mindezen kinzó jelenség ismét csak ama szervezetemben fészkelő rejtélyes kór okozata volt, néhány nap alatt a be állott lázról biztosan megismertem. Volt már biztos ismertető jelem is, t. i. egy odvas fogam, mely néha nagy fájdalmakat okozott; azonban később evés közben koronája letörvén, fájni azon pillanatban megszűnt, ámbár gyöke maig is benn van; ezen gyök melletti foghús mindannyiszor mennyiszor testem bármely részében mutatkozott fájdalom, megdagadt s egy hólyagforma emelkedés támadt rajta, mely néha kifakadt s belőle tiszta színű vér folyt; legtöbbsnyire pedig magától, kifakadás nélkül, ismét eltűnt. Gyógyszerelve valék folyvást l o b e l l e n e s e n .

Igy folytak le betegségem kínos napjai egész 1855. Juliusig. Ekor kezeimen és lábszáraimon, de mindig a szárkapcsan a lábtűzület fölött körülbelül két-három ujjnyira, a szaggató fájdalmak mint előbb, t. i. hat héti időközben váltakozván, tyuktojás nagyságu fájdalmas csontdudorok támadtak. Ez idő tájban adott rendes házi orvosom először, igen sok sokféle szerekkel sikertelen kísérletek után hamiblagot, igen kis adagban; mert úgy látszik, e szertől orvosom félt; fél nehezéket kaptam egy obon vízben, melyből naponta egy étkanálnyit kellett vennem; de ezt is igen kevés sikerrel. Hat hétig úgy szólván, egy falatot sem ettem, hat hétig semmit sem aludtam,

Fontos volna ez már csak eszmecsere tekintetéből is; mi kitűnik abból, hogy a magyarhoni gyógyszerterek miként állását a gyökös vagy nem gyökös jogot illetőleg, az 1853-iki novemberi rendelet óta voltaképen mai napig sem bírja megmagyarázni senki; én legalább — esőppet sem akarva neveltségessé tenni e komoly ügyet — vagy hús gyógyszerész által legalább ötvenféleképen hallottam értelmeztetni.

En a magyar gyógyszerészekbe merek annyi súlyt helyezni, hogy nyíltan kimondhassam, miszerint, ha bár elméletileg nem állhat is meg más művelt nemzetek gyógyszerészei mellett; gyakorlatilag azonban ez a nép ügyes, kitarató, a viszonyokkal körülményekkel megalkudni tudó, hosszútűrő, és mindenek fölött többnyire józan értelmű és munkában nem csekély forgottságu, szóval, a jóra, haladásra képlékeny nép.

Ime itt van, mit ez idő szerint elmondandónak tarték. Bár egy pár, a magyar gyógyszerészet ügyének előmozdítására, ha azzal rajta segítve lenne, mindenét örömet fölláldozni kész lelkes gyógyszerész barátim, a gyógyszerésztársak legtöbbjeinek

s a folytonos láz és iszonyu fájdalmak annyira elgyöngitettek, hogy már végső órák bekövetkezését hittem. Egész fájdalmas, hosszú betegségem alatt szünet nélkül tökéletesen eszemnél voltam, kivéve azon rövid időt, melyet mákony és szunydek (morphium) bevétele következtében kábult állapotban tölték; egész álomba még a legnagyobb adag mákony sem birt meríteni. Gyöngeségem oly óriási léptekkel haladt, hogy ha még tegnap a pintes palackból tudtam nagy nehezen vizet tölteni ivó poharamba, másnap már az itcét sem birtam fölemelni, s azon egypár órát mely alatt láz nélkül déltájban valék, sem voltam képes már ágyon kívül tölteni; kimerültségem, annyira ment, hogy már fájdalmimat is alig érezém. Reményeim lehervadtak, türelmem kifáradt, midőn egy ismerősöm szánandó állapotomat hallván, meg-meglátogatott, kecsgetetni. Megjegyzendő, miszerint ez ismerősöm évtized óta sinylődik, s a gyógyászok és gyógyszerek mindenféle fajával volt már ismeretségben. „Barátom — mondá ő, — ön nagyon oda van; de ha nekem szót fogad, 3 nap alatt künn lesz az ágyból s velem birkozhatik is; ellenben ha szót nem fogad, ugyanazon idő alatt önt a temetőbe kísérik; a hamiblagot ön igen csekély adagban szedi, az önnek ily adagban nem használhat; vegyen be mindennap egyszerre fél nehezéket, harmadnap éjjel ön aludni fog s ugyanaz nap jó étvágya leend stb. Erre én felelém: beveszem, ha tudnám nyilván, hogy mérget veszek; mert úgy érzem, legfőlebb pár napig élek, s bár ezt az időt is megrövidíthetném.

Bevettem még az nap este, orvosom tudta nélkül, fél nehezék hamiblagot; másnap, harmadnap ujra annyit. Harmadnap este elaludtam s csak reggel hét óra tájban ébredtem föl. Mi oly súlyos betegnek, ki hat hét óta semmit nem aludt, egy éjszakát végig aludni! erről csak annak lehet fogalma, ki magán tapasztalá. Ugyanaz nap délben már jó étvágygyal ettem, — fél csirkét — én, ki hat hét alatt mindössze negyedrésznit nem ettem meg; más nap ki keltem az ágyból s egész nap igen jól érzém magamat,

Említett mód szerint folytattam naponkint mintegy 3 héti a bevést s oly háborítlan töltém aztán napjaimat, mint bár mikor betegségem bekövetkezte előtt.

A hamiblag bevése okozta következesek: ha nagyobb mértékben szedtem, kis foku fulzugást, keserű szájt tapasztaltam; de csak reggel fölkelés után; azon kívül a test egyes részein, a fejen, lábszáron, lencsenagyságu itt-ott mutatkozó kútegek keletkeztek, melyek közül néhány fölfakadt, míg a többi ismét magától 2-3 nap lefolyta alatt eltűnt,

Első alkalommal a hamiblag vétele után körül-belül 4 héti voltam fájdalom nélkül; azután a fájdalmak lábszáraimban, karjaimban időről időre ismét megújultak, de párszori bevést után tökéletesen megszűntek. Ha a bajt néhány napig gyógyszer nélkül hagytam, a csontdudorok is ujra előjöttek, de néhányszori hamiblag-bevést után ezek is eltűntek. Rám nézve a hamiblag hatása csodásságuig terjed.

Valahányszor a fájdalom omlatag szervezetemben bár hol megújul, azt azonnal megszünteti; de hajh! eddigi tapasztalá-

a szellemi haladás iránt eddig csaknem mindenütt kitűntett csökönősségét fölgondolva, midőn velük az itt leirtakat közlém, szomorodva mondák: „Hálásabb munka lesz szerezcent mosnod fehérré, vagy falra borsót hánynod;“ mind a mellett is én: dixi, et salvavi animam meam.

Nagynevű Toldynk a magyar nyelv és irodalom kézikönyve előbeszédében ezt mondja: „Ha mindenek nem csálnak, ... az illusiók elmúltával minden elfogulatlan hazafinak azon meggyőződésre kellett ébrednie hogy — nem mondom dicsőségre, de — csak önfentartásunkra is, nincs más út, mint a nemzeti műveltség öntudata a multban s minden erőkkeli emelése a jövőben.“

Ezt a gyógyszerészetre alkalmazva: mi a multtól nem kaptunk semmit, vagy csak végtelen keveset; nincs tehát más mód: mint annak minden erőnkkel emelése a jövőben.

Pesten December 1. 1857.

Káta Gábor.

som szerint azt gyökereken ki nem irtja! Minthogy azonban oly gyógyszer azon orvos urak, kikkel ez ideig szerencsés valék értekezni, nem ajánlhattak, mely fájdalmimat némi részben is enyhítette volna: a hamiblagot oldatban szorgalmasan szedegettem. E szer szedegetése alatt és után egy izben bal szemöldöm fölött hüvelyknyi hosszú küteg támadt, mely 8 nap alatt magától elmúlt. Ugyazint egy alkalommal bal fülem megdagadt s több apró pörs volt rajta észrevehető; e fülbaj körülbelül 3 hétig tartott és szinte magától elmúlt. Hogy e jelenségeket a hamiblag hatásának tulajdonítsam é? megítélni nem tudom.

Nemsokára két éve lesz, hogy e szerrel élek; de mindig ugyanazon hatást gyakorolja rám, mit első bevévés alkalmával. Annyi bizonyos, ha nincs hamiblag, én is már rég megszűntem élni!

Eddig a kérdéses beteg panasz-számadása; kérelme pedig a kórhatározatot rögtön nyilvánítani, valamint jóslatot mondani; mely kérelem kissé feszes helyzetbe hozott.

Néhány kérdést azonban még tettem, az oktatás tisztába hozatala végett.

„Szenvedett é bujakórban?“ „Igen“ felelé, s ha jól emlékszik néhányszor fekélyei s dobjai voltak; de a bajokból jól kigyógyultnak tudta magát; kételyből azonban eddigi baja alatt szinte adagoltak számára bujakór ellen is szereket, mikre még rosszabbul lett.

Más bajokról, mennyire emlékezete multjába vissza érhet, nem tud; hanem hogy szempilláinak belső fölüllete s szélei folyvást, különösen serdülési kora előtt s egy-két évvel utána izgatott állapotban lehettek; mert mindig vörösek s reggelre csipások voltak.

Testvérei különféle bajokban haltak el. Egy, véletlen bal eset, — elgázoltatás — következtében halt meg; egy ifju korában mult ki, hihetőleg mellbaj miatt, minthogy angol kóros vérvégéből — valószínűleg — eredhetett hát- és mell kidomborodásban s combizületi bántalomban szenvedett.

Szülék közül az apa májkór, az anya heveny lefolyású tüdővizdagban mult ki.

Ezeket megtudva, még egyszer átfutám gondolatban a kór folyamát, az alanyi és tárgyi kórjelek összegét, a kór tartamát, a lehető okokat, az eddigi gyógyszerelések minőségét, s azok hatását; a betegséget görvélyes kórvegy külöléseinek nyilvánítam, mely már gyermekkorában gyakori, görvélyt jellemző szem- és szempilla-bántalmakban nyilvánult. Bujasenyvnek baját nem igen tarthattam, mert pár évvel az előtt volt elsődleges fekélyei meg nem keménykedtek, a vizsgálat alatt másodlagos kórnak semmi nyomát nem találtam, a fájdalmak nem éjfél után jöttek, mint bujasenyveseknél tapasztaljuk, hanem alkonyatkor, s ha a láz fokozódott hamarabb, s végre mert bujasenyv ellen hossza ideig süker nélkül szereltetett. A már tapasztalati uton nyert sükeres eredvény tekintetéből, nem ugyan szakértőtől vett tanács folytán szedett h a m i b l a g oldatot nagy adagban — fél nehezéket egyszerre — naponkint háromszor, tehát 1½ nehezéket egy nap — tovább is vétetni elrendeltem, s kedvező jóslatot nyilváníték.

A beteg szemlátomást javult, fájdalmi a lázas kórjelekkel együtt mintegy négy nap alatt eltűntek. Öt — hatod napra a szokott fájdalmak ismét mutatkoztak, de a hamiblag egy napi használata után ismét megszűntek. Ekor minden ötöd nap egy nehezék hamiblag háromszorai bevévését ajánlottam; — ily gyógyszerelés mellett a bajnak semmi jele, mintegy két hónapig nem izesztgetett. Ez idő alatt bujasenyves fekély lepte meg a beteget a maknyakon; a gyógyfigyelem most e baj felé irányult. Belsőleg h i g i b l a c s — egy szemer naponkint háromszori bevévételre, — külsőleg hamiblag-oldat rendeltetett. A fekély nyole hétig tartott, mely idő alatt belsőleg semmi hamiblag-oldatot nem vett; csak higiblaacs-porokat, mindössze 12 szemert, s az előbbi fájdalmak legparányibb mérvben sem jelenkezének. De a mint a fekély behégedt, harmadnapra a már annyiszor fölemlitett fájdalmak ismét háborgatólag léptek föl; a hamiblag kijelölt mértékbeni adaga újra eltávolítá.

Ez idő óta a beteg panaszát nem hallom; meg lehet, a bajnak a már megszokott módon rögtön elejét veszi; vagy a kórvegy hatalma az áldozatul esett szervezetben elszunnyadt.

Bár melyik lehetőség van jelen, annyi igaz, a férfiú kinézése jó, s egy idő óta örömsugáros arccal jár-kelel, s mint hallom, a sokat szenvedés feledésül, most örömeinek él.

* * *

T. ügytársunk e közleménye több tekintetben érdekes, s a leirt kór a rendszerbe nem egy könnyen sorozható. Feltűnő benne leginkább a sajátságos, 6 hetre terjedő typhus, mely mindenkor lázzal párosulván, éveken át ugyanazon modorban ismétlődött és mindennemű szerelésnek makacsul ellentállt. De nemcsak e nyomát rendkívüli, hanem a szemlobok (vértörlődások?) is, melyek néhány rohammal szövetkeztek s multokkal hevességük dacára, elenyésztek a nélkül, hogy az előre ment izzadványos folyamatnak lekisebb jelét is hátrahagynák. Ezek mind egy részt rejtelmes, más részt görvély, bujakór, csúz vagy köszvénynél is, de oly szabatosan nem egyhamar jelentkező tünetények. Az előttünk fekvő előadásra azonban már azért sem mernénk határozott véleményt alapítani, mert az tulajdonképp csak egy beteg elbeszélése s ennérdéséről, nem pedig valódi szabatos kórrajz, ügytársunknak sem levén alkalmá a bajt tárgyilagosan megvívázni. — A beteg elcádása, legnagyobb őszintesége mellett is, magában nem biztos; jelen esetben pedig mint t. olvasóink láthatják, annál kevésbbé, minthogy elbeszélésében már nézetekből indul ki, magyarázatokat ad s minden jellemző naivságát elvesztette.

Ha maga az orvos, elcítéletei és nézetei által elfogúlva, nem ritkán oly kórrajzot terjeszt előnkbe orvosi tanácskozmányoknál, hogy a beteg vizsgálatánál egyhamar megfejteni nem tudjuk: honnan merithette az elmondottakat s hogy kerülhették el figyelmét a lényeges tünetények; minél inkább áll ez a betegről!

Ez a kórrajz első s fő gyöngéje; de épen oly kevésbé tudhatjuk meg biztosan: milyenek voltak a beteg bujasenyves bajai, mint folytak le, mily időviszonyban állottak az elpanaszolt bántalmakhoz, mily szerekek, mi adagban és mi módon orvosoltattak? Az utolsó hamiblag-gali szerelés után ítéle a gyógykezelés nem igen lehetett szigorú és módszeres, s emiatt nem tudhatni, mennyire hatottak a szeregyógyítólóg, mennyire csak izgatólóg vagy másítólóg — a kór lefolyását és kúlélését módosítván vagy zavarván.

Annyi bizonyosnak látszik, hogy a baj alapját betvegy képezte, mely szakonként lázas vértörlődásokban, hol egyik hol másik testrészeben tört ki. E vértörlődások néha izzadvány, valószínűleg csak savós izzadvány lerakodásáig fokozódtak, miután ez nyom nélkül hamar ismét eltűnt. E hajszáledényekbeni zavarok megfejthetik előttünk a helybeli tünetényeket, a fájdalmakat, fölpuffadást, pirt, s talán a lázas vízszahatást (?) is. De a baj alapját és okát talán még akkor sem lehetne szabatosan meghatározni, ha a kórrajz tökéletesb volna, s e beteg elbeszélése a valónak egészen megfelelné. Miért? Mert az említett alkati bajok maiglan nagyrészt ontológiák, mint Broussais ideje előtt a lázak; — általános elnevezések, melyek alatt sokféle és bonyolódott baj rejlik, melyeket jelenlegi hiányos ismereteink mellett egymástól lényegileg megkülönböztetni nem lehet, s melyek önmaguk által sem tudományosan kielégítő fogalmat valamely határozott kórfolyamatról nem szolgáltattak, (talán a bujasenyv kivételével), sem valamely határozott gyógyszerelésre föl nem jogosítanak. De minthogy némely ide tartozó kóralakok csakugyan jellemzetesek, másoknak meg egyelőre más nevet adni nem tudunk, ez idő szerint kénytelenek vagyunk velük beérni. A bonctani kóros változások tanulmányozása, a szenvedő részek histiológiai alkatanak és élettani működéseinek tekintetbe vétele s a vegyi vizsgálatok, már itt is sok világot árasztottak; de a tárgy lényege még épen nincs földerítve. — A hamiblag jótékony hatása a görvélykór jelenlétét épen nem bizonyítja, mivel ez u. n. csuzos, köszvényes és bujasenyves bántalmaknál még sokkal hathatósabb és sebesebb; tiszta görvélykór-nál ellenben lassu és bizonytalan, s tudtunkkal mai nap halmájolaj és vasiblaacs által szinte egészen kiszorított. Mindezeknél fogva a t. közlölvel megegyezünk abban, hogy orvosi gyakorlatban sok eset fordul elő, melyek a tankönyvek által föllállított keretekbe nem igen illenek, s az orvost önálló gondolatra és tette kényszerítik. Szerk.

HONI KÖNYVÉSZET.

A szervényi vegytan rövid kézi könyve. Dr. Strecker A. kristiániai vegytanár munkája után magyarította Dr. Oroszhegyi Jósá. A szövegbe foglalt 42 fametszvényel. Ára 3 ft. 20 kr. pp.

A magyar vegytani irodalom egy új könyvvel szaporodott. Jelen sorok föladata azt e lapok olvasóközönségével megismertetni.

Mielőtt azonban magára a kézi könyvre térnék át, szükségesnek tartom megismertetni a vegytan eddigi magyar irodalmát, hogy aztán ez újabb tünetényt kellő szempontból tekintessük. A magyar vegytani irodalom könyvésze addig mig a

szervényi vegytan meg nem jelent, az én tudtommal következő művek által volt képviselve:

1) *Chemia, vagy természet titka.* Gren Fridrik Albert korlát doktor szerint, magyarul legelőször írta Kovács Mihály orvos. Budán. 1807—1808. Négy darab.

2) A földművelési kémia gyökere. Egymásból folyó leccékben, melyeket a földművelés előmozdítására ügyelő társaság előtt tartott Sir Humphry Davy. Anglusból fordította, s jegyzésekkel bővítette kis szántói Pethe Ferenc. Bécsben 1815.

3) Orvos-gyógyszerészi vegytan. A magyar kir. egyetem orvosi karának helyben hagyásával írta Mannó Alajos gyógyszerész és a természettani társulat tagja. Pesten 1842.

4) A vegytan alapvonalai mindennemű ifjuság számára szerző és iskolai könyvül használja Dr. Sadebeck Móríc boroszlói tanító. Magyarra fordítá és vegyműszótárral s több jegyzetekkel bővíté K. S. (Károlyi Sámuel.) Pesten 1843.

5) Az életműtlen műipari vegytan alapismeretei. Mindennemű vegyészek és tudománykedvelők számára írta és az ipar-egyesületi föllovasásokhoz alkalmazta Nendtwich Károly orvostanár szemész és szülész; a m. kir. egy. orvosi karának, a kir. magyar természettud. társulat vegytani szakának első v. taga, és a m. ipar-egyesületnél a műipari vegytan rendes előadója. Budán 1844 és 1848.

6) Elemi vegytan. Kezdő orvosok és gyógyszerészek használatára segéd kézi könyvül készítette Szennert Ker. Ján. gyógyszerész s a k. m. termész. t. r. taga. Budán 1847.

7) A chemia iskolája. Magány és iskolai használatra. Írta Dr. Stöcherdt, fordította Berde Áron, chemia ren. tanára. 160 a szövegbe nyomott ábrával. Kolozsvárt. 1849.

8. Vegytani készítmények. Schulek Sándor orvostudor után magyarra fordította, némely készítményekkel és vegytani szótárral bővítette Donogány Jakab orvosnövendék. Pest. 1851.

9. A vegytan elemei. Regnault Victor eredeti munkája nyomán írta Nendtwich Károly orvostudor a cs. k. pesti József ipartanodában a vegytan tanára, a magyar tudós társaság I. tagja sat. sat. 83 fametszettel. Pesten 1854.

10) A vegytan elemei Irinyi Jánostól. Évszámát — bár az élelyfogyasztásánál 59. lapon azt mondja; hogy „az ádámos história szerint (ezelőtt 5795 év Sept. 26-ika óta),” — meg nem határozhatom, mert nem tudom hogy Calvisius, Eusebius, Petavius vagy Usher szerint számítá e a világ teremtését.

11) Bár nem önálló de ide számítandó három nagykorúsi tanár által magyarra tett Dr. Schoedler Frigyes természet könyvének vegytani része. Pesten 1852.

Most lássuk röviden e műveket egyenkint:

1. Dr. Kovács legelső magyar chemiájával épen 50 évvel ezelőtt többet tett, mint bárki is hasonló körülmények közt nálunk tehetett volna. Chemiája ugyan elavult már; azon lán-goló ügyekezett s lelkes hazafiság szép emléke azonban, mellyel ő nemcsak ezen chemiáját, de számtalan más orvostudományi magyar műveit létrehozá, csak nagyon hálátlan utódok lelketlenségében enyészhetnék el.

2. Kiszántói Pethe földművelési kemiája egész folytán mutatja azon gyönyörű lelket, melynél fogva írója már az ő korában nálunk mindennemű természeti tudományt meghonosítani ügyekezett. Alig megfogható kiterjedésű munkásságának egyik kiáltó tanúbizonyossága e munka, melynek nálunk e nemből közvetlen utóda, a nagybecsű mezei gazdaság könyvében 40 évvel később a legközelebbi múlt években születheték csak meg.

3. Mannó A. orvosgyógyszerészi vegytana korszakot képezett a magyar vegytan terén. Hogy mennyire kellett szeretni nemzetét, s annak nyelvét, e fájdalom! igen korán elhunyt, korára nézve ifjú még, de szép tudományu szakemberünknek; hogy mily gonddal kelle tanulmányoznia a tudományos nemzetek vegytani irodalmának legjelesebb termékeit, s azon időhöz mérve, mily szorgalommal kelle összehordania mindenfelől a szükséges anyagokat a fölállítandó magyar vegytan épületéhez: tanúságot tesz arról művének minden lapja. Az anyagok összegyűjtésének élő tanúbizonyossága e könyv, mely kétségkívül mai napig is egyik leghasználhatóbb vegytanunk leendett, ha

szerzője kezei között egy másik kiadást érhetvén, a berendezést — hogy t. i. az egész művön keresztül húzódó terv szerint irássék a hasonitárgyak inkább egymás mellé s egy bizonyos meghatározott helyre sorakozzanak — nagyobb tökélyvel keresztül vihetne volna. Azonban annyi akadályok között, mikkel ő neki küzdenie kellett; nem csak figyelmünket, de bámulatunkat érdemli ez igen tömött, sokoldalú ismeretekről tanuskodó, a tudomány egykoru állására hatalmasan föltörekedni ügyekvő első magyar tudományos vegytan. Szervezetlen]észe 15, szerves része még csak 3 iv.

4. A vegytan alapvonatai. Forditá Károlyi Sámuel. Szorgalommal dolgozott kis művecske. Korában mindenesetre érdekes kis jelenség az addig igen parlag magyar vegytan mezején. Mannóéval terjedeleme nézve tetemesen kisebb, szervezetlen része 10, szervezett része 3 iv. Irmodora tiszta, világos.

5. Az életműtlen műipari vegytan alapismeretei. Írta Dr. Nendtwich. Ez az a könyv, mit büszkén nevezhet sajátjának a magyar vegytani irodalom; ez az, melyben a magyar vegytani irány (stylus) szépsége eddig nem ismert magasságra van emelve; s melyben fényesen be van bizonyítva, hogy ha semmi élő nemzet nyelve nem lehet is képes keresztül vinni nemzeti terminológiáját a vegytanon: a magyar erre mindenesetre képes lehet. Ez igen becses munkájában Nendtwich egy csapással megsemmisíté a vegytan ellenségeinek részint azelőtt, részint azóta fölmerült ama valódi tévhitét, miszerint a magyar vegytant magyar műszavakkal írni, vagy csak kivánni is, merő képzelenség. Részletezés által ez általános jelességű mű becsét nem illik gyöngitenem.

6. Szennert K. J. elemi vegytana. 1854-ig legterjedelmesebb magyar vegytan. Összesen 22 iv, melyből a szerves vegytanra 6 iv esik. Ezen vegytan, az orvos és gyógyszerész növendékek kezei közt leginkább forog. Nagy hiba benne az, hogy a vegyjelezeseket — symbolizatio — túl a rendén használja, miáltal annak tanulhatását nagy mértékben nehezíti. Ha a szövegközben használt vegyjelek helyett a mint szükségképpen kelle vála, magokat a szavakat használja, — bár a terjedelem e miatt 5—6 ivvel növekedett volna is — különben jó könyvét sokkal kedvesebbé tehetné volna, s most nem volna oly fárasztó oly egyhangu annak tanulása.

7. A chemia iskolája fordította Berde Áron. Hogy mi célja lehetett e könyv átültetésével fordítónak, azt meghatározni nem tudom. Hogy egyetemi, vagy nagyobb iskolai ifjuság számára — mivel az egész művön átható rendszere nincs, — nem való: annyi világos. Ha a magyarhoni közép és — az egyetemet kivéve — felsőbb iskolákban mindenütt annyira tanítottatott volna vagy tanítottatnék most is a vegytan, hogy magoknak a tanulóknak, hogy ne mondjam szinte szükségökké válnék a vegykísérletek tétele: akkor e könyv igen becsessé válnék az által, hogy számtalan, könnyen megérthető, nemcsak de könnyen és a mi az ilyen célnál legfőbb kellék volna, kevés költséggel kivihető kísérletek vagynak benne lerakva.

8. Vegytani készítmények. Schulek után fordította Donogány J. Ez ugy eredetiben mint fordításban 11 ivre terjedő, orvos-gyógyszerész növendékek által széltiben használt kised munkában példáját adta fordító annak: hogy mimódon kell ugy fordítani, hogy az eredeti sem hűtlenül visszaadva, sem erejéből kivetköztetve ne legyen. Egy pár igen csekély hibát leszámítva, a munka alapos. Kár hogy — különösen szerves része — oly igen kicsiny.

9. A vegytan elemei. Regnault után Nendtwich. Az egész munka 25 ivre terjed, melyből a szerves vegytan 8 ivet foglal el; tehát terjedeleme nézve az eddigieket jóval fölül mulja.

10. A vegytan elemei. Irinyi Jánostól. E 13 ivre terjedő csonka munkában igen sok a gondolat, rendkívül kevés a magyarázat. Valóban fájdalom látni, hogy egy oly szakértő férfiú, minőnek e könyvecskéje folytán Irinyi magát a tudományban kitünteti, a könyvirásban nem birt rendezési erővel; vegytanát senki sem olvassa, mert ő azt a semmikép nem indokolhatólag egymásra halmozott empiricus vegyjelezesekkel teljesen élvezhetlenné tévé.

11. Dr. Schoedler természetkönyvének vegytani része. Az egész mindössze 7 ivet foglal el, a többi tanoktól kü-

Előfizetési ára: Dec. végéig helyben 4 fr. 40 kr.
 vidéken 5 fr. 20 kr. pp. A lapot illető közlemények a
 fizetvények bérmentesen küldendők.
 Hirdetéseik közöltetnek soronként 8 p. krért.

Megjelenik minden esütörtökön.
 Megrendelhetni minden cs. kir. posta-hivatalnál, a szer-
 kesztőnél ujtér 10-dik szám. és a kiadónál Dorotya-
 utca 12-dik szám.

ORVOSI HETILAP.

Honi és külföldi gyógyászat és kórbuvarlat közlönye.

Dr. Markusovszki L.

Tulajdonos és felelős szerkesztő.

Müller Emil,

kiadó-könyvnyomdász.

Tartalom: A Sauer tanár által javalt kéns. rézével mint a tüdőlob sajátszere. VI. Vége. Dr. Poor Imrétől. — Orvosi magánygyakorlat. Súlyos agyrázkodás. Dr. Stern A. — Társulatok: Természettudományi társulat Dec. 5-ki gyűlése. Dr. Batizfalvi S. — Honi könyvvizet. Szervényi vegytan. Dr. Strecker után magyaráttá Dr. Oroszhegyi Józsa. Ismertetése. Folyt. — Pályázat. — Kineveztetések. Heti kimutatás a pesti közkórházról. — Előfizetési fölhívás.

SAUER TANÁR ÁLTAL JAVALT KÉNSAVAS RÉZÉLEG mint a tüdőlob sajátszere.

(*Cuprum sulfuricum qua specificum in pneumonia*).

Dr. Poor Imrétől.

(Vége.)

VI.

Mily különböző az orvosoknak a tüdőlob gyógyítása körüli eljárása, szintoly változatos a különféle gyógykezelés mellett nyert eredmény. Hasonlitsuk össze a különböző gyógykezelések eredményeit.

Nega Boroszlóban lobellenes szerek helyett izgató sáfrányforrázatot nyújtván tüdőlobosainak, ezek közül veszített 30,7 százalékot.

A bécsi közkórházban a túlnyomólag kórjeli gyógy mód mellett (tiz évi tapasztalás nyomán) száz tüdőlobos közül középszámmal 24 egyén hal el.

Dietlnek nagy adagú hányborkövel gyógyított betegeire 20,7 százalék halálozás esik.

Ugyanennek érvágással gyógyított tüdőlobosaira 20,4 halálozási százalék jut.

Wunderlich nagy adagú hányborkövel szerelt betegeire 17,1 halálozási százalék esik.

Bouillaud nagy adagú dárdanyvegyületek adagolása mellett betegeiből 11,7 százalékot veszített.

Wunderlich változatos lobellenes gyógy módja mellett 11,5 százalékkal adózott a halálnak.

Karsay kórjeli eljárás mellett tüdőlobosaiból 15—10,3 százalékot veszít.

Dietl életrendi módszere mellett 7,4 százalék.

Wunderlich érvágása mellett 6,3 százalék.

Sauer tanár lobellenes gyógy módja mellett 5,4 %.

Sauer tanár kénsavas rézével ének adagolása mellett 5,4 százalék hal meg a gyógykezelt tüdőlobosok közül.

Az imént fölhozott tények érvényességéből következő gyakorlati igazságok folynak:

1) Hogy a kénsavas rézével, túlróstanyos tüdőloboknál alkalmaztatván, gyógyhatására nézve fölmulja az eddig használt lobellenes szereket; s ha a tüdőlob különböző gyógykezelési módjait a százalékvonat szerint osztályozzuk, első helyen álland a kénsavas rézével, közvetlen utána az érvágás, aztán az életrendi eljárás, a hányborkő nagy adagbani alkalmaztatása, kórjeli gyógy mód, végre az izgató szerek adagolása; minthogy a kéns.

rézével 100 beteg közül körülbelül 95—, az érmetszés 94—, az életrendi bánásmód 93—, a hányborkő 85—, a kórjeli gyógy mód 75—, az izgatókkal szerelés 70 tüdőlobost ment meg. Ezen osztályozás szerint, ha Dietl tapasztalatai érvényesek, célszerűbb a tüdőlob gyógyítása körül életrendi eljárást követni, mint hányborkövet nyújtani, mint nem sürgető kórjelek után kapkodni, vagy, mi több, a lobizgatta beteget ismét izgatókkal (similia similibus) gyötreni.

2) A tüdőloboknál divatozó gyógykezelések erőnyi (dynamicus) értékei fordított viszonyban állanak a halálozási százalékokkal; e szerint a kénsavas rézével gyógyhatása úgy áll az érvágás gyógyhatásához, mint az érvágás halálozási százaléka = 6,3 a kéns. rézével halálozási százaléka = 5,4; mint 63:54-hez, azaz 7:6-hoz; tehát egyenlő körülmények közt míg az érvágás hatot, — addig a kéns. rézével hét tüdőlobost gyógyít meg; azaz $\frac{1}{6}$ -oddal többet. — A kéns. rézével gyógyhatása úgy áll a hányborkőéhez, mint 3:1-hez; tehát a kéns. rézével három tüdőlobost gyógyít meg azalatt, míg a hányborkő egyet. — A kénsavas rézével gyógyhatása úgy áll a kórjeli gyógy módhoz, mint 5:1-hez; tehát a kéns. rézével öt beteget ment meg, míg a kórjeli gyógy mód egyet, föltevén, hogy a körülmények mindenütt ugyanazok. E szerint a bécsi közkórházban — tiz évi tapasztaláson okulva — aránylag ötannyi tüdőlobos hal meg, mint a pesti belgyógyászati kórodán.

Azon gyógyszer, mely a súlyos betegek 95 százalékát gyógyítja meg, méltán nevezetetik saját szernek (specificum). Ha helyesnek látszott egykor az érvágást a tüdőlob sajátszereül tekinteni, ha Escherich a hányborkövet saját szernek nevezhette (Bayr. Corr. Bl. 1847. Nro. 37), úgy hiszem, hogy okszerűleg cselekedtem, midőn a kénsavas rézével, úgymint hatásra nézve az érvágás, — még inkább a hányborkő stb. fölött állót, értekezésem homlokzatán saját szernek neveztem el. Ki váltólázás, bujakóros, köszvényes, sápkóros stb. betegek 95 százalékát gyógyítja meg: az nem vonja kétségbe a chinin, higany, iblany, vas stb. szereinknek saját szerűségét.

Ellenvetésül ügytársaink közül némelyek azt hozzák föl, hogy a kénsavas rézével gyógykezelt egyedi esetek száma még csekélyebb, sem hogy ebből annak saját szerű hatására következtetni lehessen. Az orvosi hetilap 130. lapján előre megmondtam, hogy a magánygyakorlatban a

kéns. rézéleg adagolásának magam és ügyfeleim betegein észlelt eredményét fölhozni mellőzöm; adataimul egyedül a belgyógyászati kóroda nyilvánosan gyógykezelt tüdőlobosait tüztem ki; ezeket is csak 1851-iki Január 13-ától kezdtem, mint mely naptól biztos adataim kezdődnek. A kénsavas rézéleggeli kísérleteket a javáló t. tanár 1850-ben kezdte, s azóta (saját vallomása szerint) ugyanazt magán betegeinél is épen oly kedvező sikerrel adagolja, mint ezt a kórodai alkalmazásnál láttuk. Adták a kénsavas rézéleget tekintélyes orvosok is jó eredménnyel. Midőn a pestvárosi közkórházban mint másod orvos működtem, kísérletek tétettek a kéns. rézéleggel Brunner igazgató-Halász és Kriek főorvos urak osztályain, tudtomra mindannyiszor ohajtott foganattal; hasonló eredménnyel nyújtotta Bókai úr, a gyermekkórház igazgató főorvosa, kisdedeinek tüdőlobnál a kéns. rézéleget. Magamnak a tavali tanév alatt négy tüdőlobos betegem volt, kik kéns. rézéleget vettek; közülük mindegyik talpon van. A százalékos számításban eme magán észleleteket szándékosan elhallgattam, nem annyira az egyedi esetek sokaságára, mint inkább következtetésem szilárdabb biztosságára levén szükség.

Másik ellenvetés az, hogy a belgyógyászati kórodára, melyen a kéns. rézéleggeli kísérletek véghezvitettek, válogatva vétettek föl az egyes kóros esetek. Erre válaszolom: áll az, hogy szűk körű kórodánkra az idültbajos betegek, kiknek nagy száma zárandokol széles hazánkból az orvosi egyetembe, csak válogatva vétetnek föl: de heveny bajjal — ha kórodánkon hely volt — sem elődöm Dr. Knopp, sem én, beteget vissza nem utasítottunk. Sőt, mi a tüdőlobosokat illeti, nemcsak a hozzánk folyamodók lönek fölvéve, hanem valahány tüdőlobost láttam a közkórházi belosztályokon, oly tüdőlobosokat, kiknél erélyes lobellenes gyógymód még alkalmazva nem volt, mindazokat az egyetemi kórodára hozattam át. A tüdőlobosok fölvételeiben csak két ellenjavalatnak engedünk helyet, t. i. ha a beteg vagy valamely orvos erélyes gyógykezelése alatt állott, vagy ha a beteg már akor utasított hozzánk, mikor a lobláz szüntével a lobtermény kiürítése egyedüli föladat. Ily esetekben könnyen átlátható okoknál fogva a beteget föl nem vettük, s a hozzánk hozottat visszautasítottuk. Ennyiből állott, áll, s állandó válogatásunk.

Értekezésem záradékaul taglalni fogom: valjon a kéns. rézéleg gyakori használása nem káros é utólagosan a szervezetre?

A réz oldékony vegyületei nagy adagban mérgegyanánt hatnak szervezetünkre. A réz-sók szinte, mint az ezüst, higany és ólom oldékony sói, testünkbe jutván a rostannyal, még inkább a fehérnyével vegyileg egyesülnek (cuprum proteinicum, albuminas cupri), melyek ha vízben nem is, de föleresztett savak- és bélnedveinkben mindenesetre fölolvadnak s a vérbe szívárognak át. Hogy a réz-sók t. i. az oldékonyak, fölvetetnek a vérbe, be van bizonyítva egyenes kísérletek által (Dr. Oesterlen's Handbuch der Heilmittellehre. 4te Aufl. 1851. 171.) Azonban a vérbe fölvevett réz-sók hatásában igen nagy eltéréseket tapasztalunk; vannak esetek, mikor néhány szemernyi réz-só után életveszélyes mérgezés támad a rezes bélob minden körjelével, holott más esetben fél, sőt egész nehezéknyi (drachma) réz-só sem árt meg, mint ezt a kénsavas rézéleg alkalmazásából tud-

juk, hártás gége- s tüdőloboknál. Kérdés: hol tehát a határ a réz-sók gyógyszerei és mérges hatása között?

Mialhe vegytudor s Napoleon császár gyógyszerésze Párisban, az oldékony réz-sókat két osztályba sorozza: elsőbe a réz azon sóit helyezi, melyek a vérbe közvetlenül fölshivatnak; jez osztály a réz szerves savakkali vegyületeit foglalja magában, minő az ecetsavas rézéleg stb; második osztályba sorozza azon réz-sókat, melyek csak közvetve szivatnak föl a vérbe; ide tartoznak a réz szervesen savakkali vegyületei, milyen a kénsavas rézéleg stb. (Chimie appliquée á la Physiologie et á la Therap. par M. le Dr. Mialhe, pharmacien de l'empereur, prof. agregé á la Faculté de Médecin de Paris. Paris 1856. 373). Mialhe hogy bebizonyítsa, mekora fontosságú e két osztály, vagyis a szerves és szervesen savas réz-sók közti különbség, következő kísérletet ajánlotta: oldjunk föl egyik üvegben 10 gramm ecetsavas rézéleget 150 gramm párolt vízben, a másikban 10 gramm kénsavas rézéleget szinte 150 gramm párolt vízben; tegyük aztán két más, a kísérletre szánt üvegpohárba vert és átszűrt tojásfehérnyét egyenlő mennyiségben, például 1 grammayit; ezek meglevén, csurgassuk a fehérnyét tartalmazó egyik pohárba az ecetsavas rézéleg, a másikba a kénsavas rézéleg oldatát mindaddig, míg az ez általképződött fehérnyés rézalvadék (coagulum) ismét fölolvad; látni fogjuk, hogy a képződött fehérnyés rézalvadék föloldására huszszorta több kénsavas, mint ecetsavas rézéleg szükségeltetik (il faut plus de vingt fois plus de sulfate que d'acétate pour arriver au même resultat), vagyis az ecetsavas rézéleg fehérnyés alvadéka rögtön, míg a kénsavas rézélegé szerfölött lassan olvad föl. Ugyanez történik az állati szervezetben is a réz sóival. Innen következik, hogy a réz-sók szerves savakkali vegyületei, ugyanazon súlyban és időben jutván az állati szervezetbe, hasonlíthatlanul félelmesbek, mint azok szervesen savakkali összetételei. (Mialhe ugyanott).

Mialhe nézetét elfogadták mind az élet- mind a méregtudósok, kik mindnyájan megegyeznek abban, hogy az ecetsavas rézéleg sokszorta gyorsabban szívárognak a vérbe át (miáltal tág alkalom nyílik a gyakori rézmérgezésre), mint a kéns. rézéleg. Orfila a jeles francia méregtudós (toxikolog) állítja, hogy a kénsavas rézéleg előbb ama szerves szöveteket másítja meg, melyekkel érintkezésbe jő, ezeket megpörzsölvén (le sulfate de cuivre borne son action á la partie, qu'il cautérise); úgy látszik, hogy e fanyar szernek összehúzó ereje az, mely annak fölshivatását gátolja. (Orfila Toxicologie t. I. p. 648). A fölshivatás illetén gátlását úgy értetmezzük, hogy a kéns. rézéleg megalvasztó tehetsége által csak késlelteti de nem akadályozza a fölshivatást, minthogy másutt Orfila maga mondja, hogy a kéns. rézéleg fölshivatik.

A mondottakat összefoglalván, valónak bizonyul be az, hogy minden oldékony réz-só elsődleges hatása egyedül helybeli, mely abban áll, hogy a réz-só az élő szerv proteinjével megalvó vegyületet képez. Ha ez alvadék szerves savu réz-só által jött létre, az közvetlenül ugyanazon sónak parányi fölösségében megolvad; ellenben ha azon alvadék szervesen savu réz-só által jön képezve, az csak akor olvadhat föl, ha az alva-

dék ugyanazon réz-só oldatával eresztetik föl, azaz ha annyi szervetlen savu réz-sót adunk be, mely képes legyen a protein-réz-só-alvadékot föloldani s a fölshivatásra alkalmassá tenni. Innen következik, hogy az ecetsavas s egyéb növény-savú réz-sók parányi mennyiségben is mérgesek lehetnek; mert könnyű szívódékonyságuknál fogva, azonnal a vérbe mennek át; ellenben a kénsavas s egyéb ásványsavú réz-sók szervezetünkre mérges hatást nem gyakorolnak; mert ezek protein-alvadéka igen nehezen oldékony, föloldására oly mennyiségű réz-só kivántatván, mennyi a túlrostanyos lob leküzdésére sohasem szükségeltetik.

E szerint a gyomorba került kénsavas rézélegről semmi sem vétetik föl a vérbe? Igen is fölvetetik, de csak parányi. Míg a kénsavas rézéleg-protein alvadéka a gyomron és beleken végig húzódik, a gyomornak savanyú, a beleknek nagyobbára égvényes nedveiben belőle valami fölolvad, mi a vérbe szivárog át, melyből aztán a réz a májba rakatik le salak gyanánt. Föltalálták a rezet az emberi testben Devergie, Lefortier, Orfila, Deschamps és Millon szerfölött csekély mennyiségben. . . . újabb időben biztosabb kísérletek tétettek e tárgyban, melyek kétségkivülivé látszanak tenni a réz jelenlétét az ember és marha epéjében s az alsóbb fokozatu állatok (limulus cyclops, helix pomatia, cancer pagurus stb) vérében. . . . A máj azon szerv, melyben a kártékony anyagok (mireny, réz, ólom stb.) összehalmozódnak, hogy onnan aztán az epével együtt kiürítethessenek. (Lehmann, Handbuch der physiol. Chemie I. 415).

A bevett kénsavas rézéleg melyik részlete küzdi le a túlrostanyos lobfolyamatot, az é, mely az alvadékot (coagulum) képi vagy az a parányi, mely a vérbe szivatik föl? Kísérletek hiányában e kérdésre csak vállvonitva felelhetünk. Mi csak eddig a kénsavas rézélegről annyit tudunk, hogy rostanybontólag, lobellenesen hat, s hogy a beteg szervezetre akora adagban, mekora a lob leküzdésére szükséges, mérges hatást nem okoz. Ez utóbbi állítást illetőleg bizton elmondhatjuk, hogy kórodánkban rezes béllobot (enteritis cuprea=colica aeruginosa) soha sem volt alkalmunk észlelni kénsav. rézéleggel gyógyított betegeinken, s a gyógyultan hazabocsátottakból soha egyszem jött vissza rézmérgezéssel, noha azok száma, kik maig kéns. rézéleggel gyógykezeltettek a belgyógy. kórodán, a százat fölülmulja. Ugyan ily kártékonyág nélküli gyógyhatását a kéns. rézélegnek tapasztalta Dr. Hönerkopf porosz orvos, ki bebizonyítani törekszik, hogy a kéns. rézéleg mérsékelt mennyiségével embert meg nem ölhetni. . . . Hártvás gégelobban szenvedő gyermekek nagy számánál észlelések, — s önmagán tett kísérletek nyomán állítja, hogy gyomor- vagy béllobot sohasem tapasztalt kifejlődni kéns. rézéleg adagolása után; 2—3 ízben hasmenést vett észre; mérgezési kórjeleket (tévbeszéd, égető szomj, lábikra-görcs, reszketés, derme (tetanus) stb) nem látott gyógykezelt kisdedeinél soha. Hányás legtöbbször jelen-

kezett. Hat—kilenc hónapos betegcséinek beadott alig három nap alatt mintegy harminchat szemer kéns. rézéleget. (Notiz f. pract. Aerzte etc. Dr. Graevell VIII. B. 627. Berlin 1856.)

Az elmélet meg gyakorlat karöltve bizonyítja be, hogy a kéns. rézéleg koránsem mérge, mint a réz szerves savu vegyületei, hanem okszerű javalat után biztos bajnoka a lesujtott egészségnek. A kénsavas rézéleg nem oly csalárd, s az egészséget később is veszélyeztető fém, mint az ólom vagy higany készítményei. A réz nehezebben s gyérebbe vétetik föl az állati szervezetbe, s benne nem fészkel oly mélyen és tartósan, mint az ólom vagy higany, s mi több, könnyebben is kiürítettetik testünkben, mint a nevezett két más fém. Ez utóbbit közvetlen kísérlet által bizonyítandó, iparkodtam kifürkészni: vajjon a szervezet melyik ürítékével takarodik ki a réz? Seidl t. tanár úr szives volt egy tüdőlobosunknak, ki kéns. rézéleget vett, vizeletét vegyileg megvizsgálni, s abban a réznek nyomaira akadt; ugyanezt magam is több ízben megkísérlém; de nekem nem sikerült rezet lelteni a húgyban. Kletzinsky Bécsben réz-mérgezeteknél vizsgálván a vizeletet, így ír: In sechs Fällen mir bekannt gewordener klinisch vermutheter oder behaupteter Cuprosen war stets das Kupfer chemisch im Harne nachweisbar; die Resultate lauten hier ganz anders als beim Blei: 1) So lange bei der Cuprose Funktionsstörungen welcher Art immer andauern, wird im Harne Kupfer entleert; 2) mit der Kupferexcretion im Harne schweigen auch die Functionsstörungen, ohne dass deshalb die Kupferausfuhr aus dem Körper ganz schweige, oder überhaupt erschöpft sei, die Excremente können vielmehr noch immer Kupfer ausführen etc. (Ueber die Ausscheidung der Metalle in den Secreten von Dr. Kletzinsky Wiener mediz. Wochenschrift 1857. 779). Ebből az tűnik ki, hogy a húgyban csupán rézmérgezés közben, s ekor is csak az életműködést zavaró fájdalmak nyilatkozása alatt található rezet. — Kísérletet tettem ezután a bélsárral, ennek barnás-zöld színéből gyanítván a réz jelenlétét. E végből az orvosi hetilap 131. lapján leirt 1. számú betegnek nyolc napi bélsarát tiszta edényben hamuvá égettetem. A beteg összesen huszonnyolc szemer kéns. rézéleget vett be. A bélsár-hamu nyomott hat nehezéket.

Három nehezéknyi hamvat magam vettem minőleges vegybontás alá, rezet keresvén benne. A hamut először kilugoztam, e lugban rezet nem találván, a kilugzott hamut sósavval eresztém föl s megmelegítém; ez által a hamuban levő sók, melyek a kilugozás által még el nem távolítottak, olvadtak föl (a réz is), kevés szén, agyag és homok maradván a fenéken oldatlanul. A leszűrt sósavas oldat egy harmadán könkéngözt vezettem át, mi által csekély mennyiségű feketébe játszó üledéket kaptam (rézkéneg); a sósavas oldat másik harmadához ammoniát öntöttem, kékes üledék származott, mely fölöss ammoniában föloldatván lazurkék színűvé füsté a folyadékot, mi bizonyossá tett a réz jelenlétéről.

A másik három nehezéknyi hamut S a y M ó r vegytudor barátomnak adtam át, kérven őt a benne levő réz mennyiség meghatározására; a mi is megtörtént köv. eredvényel: A hamu sulya 3 dr.=13,10 gramm;

kémlet alá vétetett 2 dr.=8,75 gramm; ebben találtatott 0,025 gramm rézféleg, ez 0,11 gramm kénsavas rézfélegnek felel meg. E szerint az egész=3 dr. hamu mennyiségben tartalmazatik 0,165 gramm. kéns. rézféleg, vagyis 2,56 szemer. Say Mór m. k.—A hat nehezkényi hamuban tehát összesen 4,51 szemer kéns. rézféleget találtunk. A fönnevezett beteg e szerint, ki huszonnyolc szemer kéns. rézféleget vett be, alig hogy föl hagyott a kéns. rézféleg vételével, már első hasürülése alkalmával (nyolc napi székrekedés) 4,51 szemernyi kéns. rézféleget ürített ki, tehát csaknem hatod részét a bevett 28 szemernyinek. Ezen a bélsárrali gyors kiürítése a kéns. rézfélegnek okozza, hogy a kéns. rézféleg oly gyakori használása után sem akadtunk soha egyetlen rézmérgezésnek is nyomába. Ebből méltán merjük következtetni, hogy a kéns. rézféleg a tüdőlobos beteg visszanyert egészségének nem árt.

ORVOSI MAGÁNGYAKORLAT.

Súlyos agyrázkodás (commotio cerebri).

Közli Dr. Stern A. gy. orvos Pesten.

G. A. 10 éves fiu, uszodában a harmadik emelvényről ugrás közben megsiklott, s előbb kemény karfákba ütődven zuhant a vízbe. Ez esés után néhány órára láttam őt szülői házábanál következő kórképpel:

Esti 8 óra. A szenvedő teljes eszméletlenül mély álomba merülten fekszik, néha (jobb?) kezét feje fölé emeli; balkeze külfölületén, majd egész kézhátán elterjedő vérszűrődés látható. A jobboldali fej-hátrész nyomásra nagyon érzékeny, arca sápadt, kifejezéstelen, szemei zárva; a pillákat fölemelve, mindkét szemteke befelé fordulva, látái szűkülnek, világosság iránt érzéketlenek; a beteg szólitva, nem felel; szája kissé nyitva, fogsorai nem egymásra szorítva, s az álkapocs le nem nyomható; lélekzete könnyű, néha mély sohajjal; kezei lábai hidegek; érlüktetése lassu, gyöngé; a beteg többször hányt, előbb ételmaradványt, utóbb nyálkát. Rendelvény: Szigoru nyugalom, a fej magasra emelve jéggel borongattassék.

Másnap reggel. A beteg kezei hol a fan tájon nyugodva, hol fejfélé motozva; végtagai mérséke közönségeshez közelit, érlüktetése emelkedésben; a vizellet önkénytelenül folyik el; székkürülés nincs. Rend. marad, ecetcsörével.

Estve. A beteg gyakran fekvést vált, egész test mérséke emelkedett, más változás nincs.

Rendel. Rp. Inf. folior sennae edule. e dr. 2 ad unc. 4 salis glaub. syrui mannatii aa. unc. β. Óránként egy evő kanállal. 10 nadály fül mögé, mustártapaszt váltogatva külön testtájakra. Gyógyszerital a két fogsor közti részen öntetik be; nyelés nehéz.

Harmadnap reggel semmi változás. Rend. hajtó és bőrizgató szerek folytatólag, a fej napjában többször hidegvizel öntöztessék.

4. 5. 6. nap folytán némi székkürülések; különben semmi észlelhető változás. Előbbi rend.

6-ik nap estén, jobb arcfélen jobb szempillákon, szájjúgokon rángás; mindkét szemteke különféle irányban fordul; a száj tajtézik; felső alsó végtagok hidegek, fölemelve súlyuk szerint vissza esnek; érlüktetés lassu és nagyon gyöngé.

Rend. 8 nadály fül mögé, több mustártapaszt kezekre lábakra, folyt. jégborongatás. Mintegy két óra mulva a szenvedő bal lábát emelte, bal kezét mozdította, jobb lába még hűdésben, ellenben jobb kezét borítás és hanyintásban fordítja. Csak éjfélutáni 3 órájában szüntek e mozgalmak, s a szenvedő szunnyadva maradt.

Hetednap reggel. Apró rohamszerűleg jelentkező és 2—3 óra folytán tartó rángások közben a száj folyvást taj-

tézik; mindkét láb és balkar szabad, csak a jobb kar mozog imént említett módon. Rend. 8 nadály fül mögé és elé, folyt. jégborongatások, hideg fejtöztések, s előbbi vörösítő izgatók; belül: Rp. Hydr. mur. mit. gr. 8. pulv. f. digit. purp. gr. 2 sacch. alb. scrup unum, m. d. in dos=4. Minden három órában egy port bevenni. — Estve. A rángrohajok gyakoriak, de rövidiek. Rend, az előbbi maradt; nadályok nem ismételtetnek.

Nyolcadnap reggel. A jobb kar is szabad, az arcrángások ritkák rövidiek, több zöldes székkürülés. Rend marad. Porok ismételve.

Kilencednap regg. Nagy gyöngéség, lassu kicsi gyöngé alig érezhető érlüktetés, többire előbbi állapot. Rend: Rp. Rad. arnicae dr. 3 digit. purp. gr. 4. inf. col. unc. 4. syr. simpl. unc. β. Óránként egy evő kanállal. Empl. ves. perpet N. 2 fülmögé. Jégborongatás, hideg öntözés, mustártapaszt, gyógyszer és italon kívül a betegnek kevés tej öntetik be.

Estve. Érlüktetés lassu, de fejlettebb, tisztán érezhető. Egész napon 5 rángroham, félórányi tartalommal. Rend marad.

Tizednap reggel. A beteg a hólyagzott sebek fájalmát élénken érzi, s a hólyaghúzt elhárítani iparkodik; mi baloldalt sikerül is; egész test hőmérséke emelkedik; érlüktetés meglehető erős. Rend: kappauör (arnica) egész nehezkékre szaporitva, egyébként előbbi szerelés; egész test ecettel napjában kétszer megmosatik. Többször tejadag.

Tizenegyed nap regg. A beteg néha föl pillant, környezetét nyugton szemléli, s ismét huny; úgy látszik, hogy már a körülte történőkre figyel. Rend marad.

Tizenkettedik nap regg. A beteg szemeit percegig nyitva tartja, szülőit megismeri, mit örömmel nyilatkoztat. A második hólyagzót is eltávolítja. Rend. Bensőleg semmi, tápult leves és tej váltogatva; jégborongatás, hideg öntözés; fejtetejébe ungv. Autenriethii kenetik.

Tizenharmadnap regg. Minden görestünet megszűnt; jeladásra, hogy a beteg nyelvét nyujtana ki, e kívánságnak eleget tenni ügyekszik; mi csak annyiban sikerül, hogy állát leebb eresztvén, nyelvcsuca a fogélekre ér. Rend marad.

Tizenhatod nap regg. Ha a beteghez beszélnek, feleletül szaggatott érthetlen hangokat ad, kívánságit jellel adja tudtul. Rend. marad.

Tizenhetedik nap regg. Ja (igen), volt az első szó, mit a szenvedő kimondani birt. — Rend: Tinct. digit. p. tinct. rhois toxicodendri aa dr. β. Napjában négyszer négy cseppeit bevenni. A külgyógybáns folytatva. Gyöngé zöldség-táplálat.

Mostantól az üdülés kezdődék, s lassanként a szenvedő huszadnapra kórágéból fölkel; néhány nap mulva szabadba vitetett; negyedik lét végén teljesen meggyógyult.

* * *

T. ügytársunk ez esete, melyet imént közölni sziveskedett, a nagyobb foku agyrázódás tünetényeit egyszerűen és híven tünteti élénkbe. Ily foku agyrázódás tiszta alakban a ritkább esetek közé tartozik, minthogy rendszeren másnemű fejsérelmekkel: sebekkel, koponya-törésekkel, csontbehorpadásokkal, vérömlenlyel együtt jár, s akkor a sértések bonyolódásánál fogva a kórtünetek is halmozvák, s egymástól el nem különbözhetők. A beteget magunknak is alkalmunk lévén látni, a sértés 6-ik napján, testén csakugyan az említett bőrlédszölésen kívül semminemű sértést nem találhattunk; a fej jobboldali hátsó részén jelen volt fájdalom valamely külsőleg észlelhető okát sem fedezhettük föl. Maga az esés módja biztosan nem volt kipuhatolható. De minden zűzásnak és törésnek távolléte, valamint a kór lefolyása és kimenete, följogosítanak arra, hogy koponyatörést vagy repedést egészen kirekeszszünk. Koponyabeli vérömlenlyt pedig, mely rázódásnál vagy rögtön támadhat az edények megrepedése által, vagy később is, falaik a rázkódás által okozott elpethyhűdése következtében a vér erősebb todulásánál, — azért föltennünk nem lehet, mivel: 1) minden tünetények, megfejtésére a rázkódás maga nemcsak elegendő, hanem valóban is csak egyedül alkalmas; 2) mivel valószínűleg a fej közvetlenül nem is sértetett, legalább annak semmi nyoma nem találtatott; 3) azon időköz, mely sértés után a (kisebb foku) rázódás tünetényei enyhülte és a vérömlenly nyomásának nyilvánulása közt szokott beállani, midőn t. i. a beteg többé kevésbé föleszmél, hogy ismét elkábuljon, — egyáltalán nem észleltetett, sőt ellenkezőleg 4) a rázódás tünetényei rögtön föllépven, egyaránt és összhangulag folyvást tartottak; semmi új kórtünetek — nyugtalanság — által félbe nem szakítottak, s a légzés és szívüktetés, melyek idegei már a nyult agyban erednek, rendesebbé, szabályosabbá váltak; 5) a rázkódás tünetényei valamint eleinte az akarata alá vetett minden testrésze elterjedtek, úgy később sem korlátoltattak állandóan

egyestestreszekre, mint verömlennyel párosult rázodásnál, ennek enyhültével történhetnék, sőt a javulás — bárha az agy egyes részei alkalmasint nem épen egyformán szenvedtek, — csaknem egy időben és egyiránt minden testi és lelki működéseken jelentkezett; 6) a légzés elejétől könnyű, alig észlelhető volt és marad; soha hortyogóvá, nehezzé nem vált.

A fej jobb oldalán észlelt érzékenység azt gyaníttatná, hogy ott rázattak meg leginkább az agyállomány részecskéi; de a baloldali tagok folyvást kevésbé hűdteknek tapasztaltattak, s előbb is fölszabadultak. Hatod napra a beteg nyugtalan lett, és görcsrohamok állottak be; jeléül a nehéz sértés következtében föllépő vértörődésnek, agyizgatás és fenyegető lobnak, mely ha rázodás által előidézettik és későcskén lép föl, még sokkal veszélyesebb lehet, mint ha agysebek vagy eltávolítható idegen testek által okoztatik. Azért kisebb foku rázodásnál is a kellő szerelés, nyugalom és életrend szigorú megtartása a legjelesb sebészek által ajánlatik.

A fej a jég és jéghideg öntöztetések dacára folyvást meleg maradt, mit a sebészek nagyobb foku loboknál gyakran hetek folytán van alkalmazni, midőn 4—6° hideg sem képes a hőmérsékét lehangolni, holott ép részekre alkalmazott jég, csakhamar fájdalmat, később zsiabadást, érzéketlenséget, fagyást és halált hoz létre.

Tiszta agyrázodásnál ezelőtt gyakran izgató szerek ajánltattak és alkalmaztattak. A legcélszerűbb élesztő szer a hideg vízzel leföcscsentés és öntöztetés, továbbá dörzsölések, bőrizgatók. — Jelen betegünk az egyszerű, célszerűen kezelt orvoslás mellett tökéletesen fölépült, lelki és testi működései szivreható jelenetek közt mély álmukból fölocsódtak, s minden tekintetben oly életűde és vidor, mint valaha volt.

Szerk.

TÁRSULATOK.

Természettudományi társulat.

Dec. 5. tartott szakgyűlésben:

Dr. Batizfalvi, másod titkár a Pichery-féle házi testgyakorlatról, és a párisi „Jardin des plantes“ gyűjteményeiről értekezett. Előadá, hogy Pichery testgyakorlati rendszere a bonc- és élettan kiterjedt ismeretén alapszik. A készülék melyet Pichery használ igen egyszerű. Áll két lábóból négy-öt tollra, melyek ruganyos gyűrűkbe vannak csavarva. E tollak vagy rugók, különböző foku ruganyossággal bírnak, és együttvéve változatos ellenállást szolgáltatnak a feszítés mértékéhez képest, melyet azoknak adunk. A tollak belsejébe ritkább gyűrűkben folyó ruganyos zsineg szabályozza mindegyik rugó viszonylagos feszülését. Az ellenállási erő 0 foknál kezdődik, s a szerint, mint a testnek különböző állást adunk, aránylag változó fokig növekszik s a legereyesebb feszítést egyensúlyozni képes. A ruganyos zsinegek, valamint a tollak erősebb karikák által vannak egybekapcsolva, a lánccal erejének megfelelőleg. A tollak bizonyos szabály megvívájása mellett bár mennyire feszítessenek, és bármily irányt adjunk azoknak, minden sérülés ellen védve vannak a nélkül, hogy erejükől vagy ruganyosságukból veszítsenek, és ugyis vannak készítve, hogy az első, vagy melyik a fogantyút tartja, a legengedékenyebb; a második t. i. melyik utána jön, már kissé erősebb, s így t. A lánccal egyike végén horgok vannak, melyeket falbavert vagy az ablak könyökdeszkájához erősített csavarszegekbe akasztunk. A lánccal másik vége a fogantyúba végződik, melyet kézben tartunk. A tollak elvére alkalmazott készüléket csekély módosítással a család kisebb-nagyobb koru, tehát gyöngébb és erősebb tagja egyaránt használhatja. A készülék kényelmes, hordozható; a gyakorló magával viheti a szabadba vagy hosszabb utra, közvetlen és könnyen használhatja szobában is. — Pichery készülékét Párisban sok háznál családi bútornek tekintik, s a test kiképzésének elkerülhetlen becses eszköze gyanánt szerepel. Kettőtől ötven meternyi hosszúságú, és egytől ötven meternyi szélességű hely elegendő a Pichery-féle testgyakorlat végrehajtására. A készülék sokba nem kerül, s mint láttuk, sok helyet sem igényel. A Pichery-féle testgyakorlatokat minden idegen segítség nélkül magunk végezhetjük. A készülék e könnyed alkalmazhatóságánál fogva, különböző kombinációk alatt tehetjük meg a gyakorlatot, s mint említők a család mindenkoru tagjaira alkalmazva módosíthatjuk. A lánccal feszülése különben 60 fontnyi súlyerőnél többnek is bátran megfelel. A gyakorlat hatása egyébkint kevésbé függ attól, minő feszítést adunk a lánccoknak; sőt ellenkezőleg a

lassu haladás és fokozatos erő kifejtés a fő dolog. A Pichery-féle testgyakorlat s készülék helyesnek s kitüntetésre méltónak ítéltegett a „Société d'Encouragement“ által Párisban. Célszerűségét nevezetes tekintélyek ismerték el. Így többek közt Cruvelhier, Trousseau, Bégin, Bouvier legjobb véleményét adtak róla. Alkalmazza Fleury híres viz-gyógyintézetében; úgy szintén több orthopädiai intézet fölvetette termeibe. Fi- és leány növeldékben szeltiben használják Párisban a Pichery-féle egyszerű testgyakorlatot mint, olyat, mely kevesebb tért igényel, a régi tömérdek készülékkel s géppel járó gymnasztkánál. Az egyes gyakorlatok számtalan módosítással bonctani rendben terjeszkednek ki a fejre, törzsre, fölső és alsó végtagokra.

A Pichery által ajánlott gyakorlatok főleg következő élettani elvekre vannak fektetve. A testgyakorlat ha rendszeresen vezetettik, legelőbb általános izom-erősítést eszközöl.

Az izom tudniillik: a gyakorlat által vastagabb, tömöttebb lesz, kör vagy határvonalai azért erősen nyomulnak a bőrön át, a bőr alá meggyült zsirtömeg a gyakorlat befolyása által, erősen szorgalmazott anyagcsere következtében fogyni szokott. A test tehát az erősödésen kívül szebb alakot is nyer. Az izomerő mennél nagyobb és biztosabb részt vesz a mozgásban, annál könnyebb öntudatosb, s nemesb a taglejtés. Azonban az izomgyakorlat hatása, nem marad egyedül az izomrendszerre szorítva, hanem észlelhető ez az idegrendszerben is. Az idegek izgatására az izmok összehúzódnak. Gyakorlat által az idegek —, miután folyton az izomműködés közvetítői kell hogy legyenek —, könnyebb és tartósb izgathatóságot nyernek, és pedig nem a betegem felmagasztalt izgathatóságot, mit „idegességnek“ nevezünk, s mely gyöngeségi állapot; hanem a könnyű és biztos, mértékben mindig célirányos izgathatóságot, mely az ügyességet jellemzi. E viszonyok, és gyakorlatok kivitelének befolyása alatt nyer a szellemi élet is. A szüntelen feszült figyelem a gyakorlat alatt sebesebb és célszerű gondolatcsere eszköz, mely a betegem felmagasztalt kedélyéletet eltávoztatja, és a biztosság, valamint az akartmozgások használhatóságának tudata, kell hogy lassan a köz öntudatba menjen át, s magát ezenkívül még a test-tartás s mozgásban és az areban visszatükrözze. A Duchenne-féle módszer alkalmazásánál (ferdüléseknél, bénaságban) hasonlólag az izomösszehúzódnása az, mit akaránk, és mi leghatályosb. Azonban ez, a szorosabb értelemben vett gyógytestgyakorlattól az által különbözik, hogy itt az akarat helyett a berzesség alkalmaztatik mint izgató.

A gyógytestgyakorlatnak tagadhatlanul nagy befolyása van a test egész tápláltására. Az anyagcsere gyorsabb, és dúsabb, melyhez a gyakorlatok alatt szaporábbá vált vérkeringés lényegesen járul. A szaporább anyagcsere által az egyes alkatrészek gyorsabb kiegészülése s általában azok vegyének jobb fentartása eszközöltetik, melyből általános jólézet, és számtalan kisebb nagyobb oly bajok elmozdítása következik, melyeknek a szobaülők ki vannak téve. Mely eredmény annál élénkebben tűnik elő, ha a gyakorlatok üde, tiszta levegőn, nevezetesen a szabadban történnek; mert ezen föltétel mellett a gyakorlat alatt szükségképen történő gyorsabb, és mélyebb belégzéssel dúsabb mennyisége vitetik be a légkör élenyének, mint oly elemnek, mely az anyagcsere folyamatában lényeges szerepet játszik. A mondattakból következik, hogy ha a testgyakorlat előnyeit használni akarjuk, általános testgyakorlatokat alkalmaznunk kell általános izomgyöngeségnél, főleg ha e gyakorlatiányból, és az innét kifejlődő hibás ferde testtartás, és biztosság nélküli mozgásoktól származott; továbbá ideges izgatottságnál, és a kedélyélet rendellenes fölmagasztaltságánál (rásztkór, méhkór), végre soknemű kisebb bántalomnál, mely az üllőélet mulhatlan következménye. A testgyakorlatot egyes izmokra alkalmazva, ennek helybeli hatása leend. Ilyen helybeli hatás főleg ott kell hogy előhozattassék, hol észrevehető helybeli izomgyöngeségnek a test egyik vagy másik fontos működésében hátrányos következményeit tapasztaljuk. Az ily helybeli izomgyöngeség eltávolításával, ennek következményeit is eltávolítottuk. Egyébiránt magától értetik, hogy ilyetén gyógyeredvényekre nézve szükséges, miként lehető biztossággal fölismertessék, mely izmokban, vagy izomcsoportban van a gyöngeség.

A test izmai nem csupán helyváltoztatásra szolgálnak, de

vannak oly működéseik is, melyek a táplálkozási folyamattal közelebbi viszonyban állnak. Ha ilyen izmok szenvednek, úgy szükségképen a tőlük függő táplálkozási folyamatnak is szenvednie kell, és így a hibás táplálkozással a testi jólét is szenved. Legnagyobb figyelmet érdemelnek a légzési izmok, mint melyeknek tevékenysége a táplálkozási folyamatnál igen jelentékeny. A gyakorlat hiánya, vagy ezen izmok kevésbé tevékenysége, szükségképen a légzés befolyásától annyira függő táplálkozásban kúrolja magát, és ez történik ha akár a be- akár a kilégzésre szolgáló izmok tevékenysége van hátráltatva. A baj alapos fölismerésénél tehát gyógyjavallat adható egyik vagy másik illetlen izomcsoport gyakorlatára, mi célból vagy olyan izomgyakorlatok javallatnak, melyek a mellkast tágitják (a belégző izmok gyakorlata) vagy olyanok, melyek azt szűkítik (a kilégző izmok gyakorlata). Hasonlóan erősítetnek a hasizmok, főleg ha ezek petyhüdsége által a belek mozgásai tunyák, névszerint: a vastagbélnek a kiürítésre szolgáló mozgása hanyag. Még fontosabb azonban a helybeli gyógytestgyakorlat azon alkalmazása, mely valamely helytelen testtartás javítására szolgál, vagy oly izmok erősítésére, melyeknek többnyire a betegség által okozott gyöngesége a mindennapi élet vagy hivatás föladatai teljesítését lényegesen akadályozza.

Bármily okból gyöngge valamely izomcsoport a neki életlenül ellenmüködője ezáltal már aránylag erősebb, és így túlsúlyra emelkedik. Honnét a legkonokabb akadályok jönnek létre elferdülésekkel a kézen, lábon. Ily esetekben segély nyertik az által, ha a gyöngge izomcsoportot erősítjük, és így az egyensúlyt helyre állítjuk.

Ha valamely izomcsoport, bármily viszony által erősbé vált, és ez által az egyensúlyt zavarja, akkor az ellenmüködő csoport (habár csak viszonylag) gyöngébb. Az egyensúly csak az által állíttatik helyre, haz ez azon erőmagasságra hozatik, mellyel az első bír. A hibás testtartás mindazon eseteiről, melyben a testgyakorlattól segély váratik, az áll: hogy erősíteni kell az egyes izomcsoportot, vagy egyes izmot; melynek épenleges vagy viszonylagos gyöngesége a rosztartás okául ismertetik. Ezután a világhírű „Jardin des Plantes“ gyűjteményeinek részletesebb tárgyalására ment át értekező.

(Folyt. köv.)

HONI KÖNYVÉSZET.

A szervényi vegytan rövid kézi könyve. Dr. Strecker A. kristániai vegytanár munkája után magyarította Dr. Oroszhegyi Jósá. A szövegbe foglalt 42 fametszvényel. Ára 3 ft. 20 kr. pp.

(Folytatás.)

1849-ben jelent meg a Berde fordította chemia iskolája, melyben az addig használt magyar műszavak fölcseréltettek, fele fehér, fele fekete szóval, zagyva műszavakkal. Kaliumoxyddá lón a haméleg, chlorrá a halvány, joddá az iblány, s így a többi is mind. Igéri ugyan fordító a címlapot megelőző lapon, hogy: „A munka végén adandó utószóban mondandjuk meg nézetünket a chemiai műszókról“ azonban ez csak ígéret maradt. Berde munkája mely különben is zajos időben s Erdélyben jelent meg — honnan az irodalom termékei kisebb számban szoktak magyarhonba átkerülni — feledékenységbe merült volna nagyon könnyen, (mialtal a tudomány, melynek ha csak egy szalmaszállali előhaladását s alapos nyereségét, én vagyok különben egyik ki legszivesebben üdvözlöm, jól tudom hogy a hol alig van valami, ott kevés jó is igen megköszönendő — tekintve a zagyva műszavaiból eredt kárt, mindenestre nem hogy vesztett, de nyert volna) ha annak műszavait a természet könyve vegytani részének fordítója magyarhonban először, Berdeét tekintve újra, be nem vezette volna.

Minthogy a természetkönyve a gymnasiumok s föltanodák számára volt írva, s szeretem hinni hogy ott meglehetősen el is terjedt; minő éles kés van most már a vegytant tanuló magyar ifjuság kezébe adva önmaga ellen, e tarka s szerintem nem indokolható szavak behozása által.

Nemcsak, de ezután következett az, hogy Nendtvich, kire mint kevés számú szakértő vegyészünk egyik legkitűnőbbikére valódi lelki gyönyörűség volt csak gondolnunk is; kinek nevével az 1840—48-ig terjedő időszakban a természet-tudományok fejlesztésén törekvő bárminemű társulatok működésénél mindig mint testtel lélekkel a magyar vegytan előmozdításán törekvő munkással s vezérrel találkozánk; Nendtvich, ki első adta nekünk a példát 1844-ben megjelent műipari vegytanával, hogy mimódon kell írni magyar vegytant; s ki ugyanezen vegytana előszavában azt mondja: „Bár magam sem elégszem meg minden szóval, még is bátran állithatom, hogy nem bir egy europai nyelv is műszavakkal, melyek a tudomány mostani állásához képest oly rendszeresen s oly következetesen volnának kidolgozva, mint hazánk nyelve. Nincs itt helye hogy, állításomat okokkal támogassam, de mindenki, ki előtt a tudomány nem ismeretlen, s ki e műszavak szerkezetébe behatott, minden bizonytalansággal velem ugyanazt állitandja“ mondom az a Nendtvich ki így ír, így beszél, s így tesz, ilyes befolyások s az idő változott viszonyai által annyira ki hagyja magát cseréltetni, hogy az 1854-ben megjelent vegytanában az az előtt 10 évvel látott, tisztelt Nendtvichnek teljes ellentétét találjuk.

Oxygenné lesz nála az éleny, hydrogenné a köneny, nitrogenné a légeny, carbonná a szén; megmarad azonban sóska-savnak a sóska-sav; s az egyesületek ilyformán hangzanak: carbon és hydrogen, carbon és nitrogen sat. Ércökké válnak a metallumok, mik addig fémek voltak, az érc nevezet a minera visszaadására hagyatván meg; kaliumchlorid, vasoxydul, vasoxyduloxyd, phosphorsavas ólomoxyd foglalják el az addig ő általa is használt, nem csak, de nagy részben teremtett becsületes magyar nevezeteket; opiummá kelle vissza változni magának a mákonynak is.

S mindezek igazolására előbeszédében így szól: „Többen a kik munkámat és értekezéseimet az előbbi évekről ismerik és tudják, mily részvétellel küzdöttem akkor az úgynevezett „nyelvpurismus“ mellett a vegytanban; azon változáson csodálkozni fognak, melyen e tekintetben keresztül mentem, és talán következetlenséggel fognak vádolni. Azonban nem az én természetem, hogy csupa következetesség tekintetéből tévedésben maradjak, melyet mint olyat elismerék. Teljesen meggyőződtem pedig a felől, miszerint az által sem a tudomány, sem a nyelv nem nyer semmit, ha rideg purismus által válunk el a többi tudósvilágtól, melytől merithetjük egyedül tudományunkat. Meggyőződtem a felől is, miszerint az egész világtól és minden nyelvben elfogadott görög műszavakat a magyarban szintoly jól használhatjuk mint akármi más nyelvben. — S alább: — ehez még azon körülmény is járul, mely szerint lehetetlen a megkezdett rendszert a vegytanban az egész tudományon és minden egyes részein át keresztül vinni. Az organiceai vegyületek végzetlenül száma lehetetlenné teszi leginkább az ily elvnek keresztül vihetését.“

A természetkönyve előszavában 2 évvel előbből a használt vegytani műszavakról szinte ezt olvassuk: „hogy egy nyelv természetének összege a hajlítás és szókötés lévén, a vegytant is nem az fogja magyarrá tenni, hogy halványt, búzenyt, dár-danyt, sat. beszélünk chlor, brom, stibium sat. helyett; hanem magyarrá teendi a hajlítás, mely alá e szók kerülnek, és a szókötés melylyel azt előadjuk. A purismusra törekvés az egyet- len, mi az úgynevezett magyarnévszerkezetet pártolásban részesítette, de ez a purismus s vele együtt a pártolás a tárgy természeténél fogva aligha meg nem szünend, mihelyt a tudomány jelen állását hiven visszatükröző életműves vegytanunk lesz.“

Ez utóbbi kevés eredetinek bővebb másolata az előbbi. Mondatik hogy a szókötés melylyel előadjuk, s a hajlítás mely alá a szók kerülnek magyarrá teendik a vegytant. Szépen köszönöm az okoskodást. Így tehát magyar lett volna nemzetünk mult századi azon törvénykezési nyelve is, melyből egy-egy levelet vagy részletet körülbelül mindannyian láttunk, melyet az utolsó falusi előjáróságon kezdve a felső törvényszékekig mindenki úgy használt, hogy bár a szókötés és hajlítás benne magyar volt is, de azért annak teste latin nyelvből állott. Vagy talán az ebből szépen kibontakozott s önállóan kifejlődött az-

ótai magyar törvénykezési nyelv azon régi állapotába újra visszaviendő? Én azt mondom nem. És valjon veszítünk-e mi az által, ha magyar terminológiát állítván fel, akár a mienk magyarázásául a latint és németet, akár a latin mellé a magunkét oda állítjuk, s ez által oda törekszünk hogy egy ugyanazon fogalmat két vagy három féle nyelven legyünk képesek kifejezni? Valjon ártunk-e mi azzal magunknak, vagy ártunk-e másoknak, ha a vegytan műszavait magunk számára magyarrá tesszük? Magunknak nem árthatunk vele semmikép, mert újra mondom, ha mi a magyar terminológiát használjuk, vagy megtanuljuk, rendesen megtanuljuk és mellé írjuk a latint vagy németet is; az pedig ha egy tárgyat többféle nyelven képesek vagyunk megnevezni, nem homályosítja de tisztítja azon tárgyiról képzeletünket.

A ki a vegytant tanulni akarja, annak csakugyan tanulnia kell a vasélegnek akár vaséleg, akár oxydum ferri, akár Eisenoxyd nevét, mert azt csakugyan nem fogja egyik nyelvbéli nevezetéről sem megismerni, míg sajátosságait, természetét vegytani uton meg nem ismeré.

Nendtvich vegyészünk azt is mondja idézett előszava többi részében, hogy a magyar nyelvre nézve sokkal nagyobb barbarismus azt mondani „halvsavas haméleg“ „vagy kőnkéneges kőnlegeg“ mint „chlorsavas kaliumoxyd“ vagy „hydrothion-savas ammoniak“. Hát felchlorsavat, alchlorsavat, szenoxydot, szénsavas kaliumoxydot, vasoxydult, vasoxydot, vasoxyduloxydot hogy több hasonlót ne is említsek, mondani nem mindezeknél nagyobb barsbarság-e? Ha már a külföldtől nem akar bennünket elzárni, mint a honnan egyedül nyerjük és meritjük tudományunkat, meg kellett volna hagynia ez utóbb felhozott szavaknál is a magyar helyett a latint, mert míg a magyar embernek ezen szók idegen felét tanulnia kell: addig az idegen nem fogja megérteni a szó másik, t. i. magyar felét.

Sokak által mondatik azon kedvenc tétel, hogy nem szabad ily különködés által a külföldtől magunkat elkülönözni. Itt azonban rögtön azon kérdés áll elő, valjon kinek tanulunk mi vegytant, magunknak-e vagy a külföldnek? Bizony mi csak magunknak tanulunk. Ezen aggályról gondolkozni hagyjuk mi az utódokat, kikre ez egypár századon innen úgy sem kerül, sőt valószínűbb hogy akkor sem. Mi a külföldnek a vegytan körül irányt adni nem fogunk; erről elszigetelt helyzetünk, a tudományoknak nálunk csak későni lábrakapása, s a kevés mivelők fájdalom! egyaránt biztosítanak. Az idő, melyben Hunyadi Mátyás a nagy király Európának adott irányt, rég letűnt, közel utódai csak megőrzni sem bírták azt, mit róla örökölték; ha csak egypár hasonló utóda lett volna is, most aligha Buda nem volna Europa irányadó fővárosa, így azonban bajosan kerül ránk a sor hamarjában. Elégedjünk meg tehát mi azzal, ha a tudományos külfölddel lépést tarthatunk; ezt pedig mi magyar műszavakkal bátran tehetjük; csak azon műszavak minél helyesebbek legyenek, a mi megint nem a külföld, de sajátmagunk érdekében kívánandó.

A szerves vegytanra utal mindenki, hogy ott a terminológiát át vinni lehetetlen. Igaz, hogy felette nehéz s nem is egy két ember igyekezetétől kitelhető munka leendő az, miután a tárgy mit megnevezni kell temérdek, s a hasonlóság igen csekély, nem ugymint a szerves vegytanban; azonban én azt tartom, hogy e miatt nekünk a már kész magyar terminológiáját a szerves vegytannak nem szükség eldobnunk, de használnunk kell azt mindenhol, s idegenhez csak ott és addig folyamodnunk, hol és míg a tárgy hű kifejezésére még nincsen alkalmas magyar műszavunk. De térjünk át a szervényi vegytan ismertetésére.

A szervényi vegytan hibái elősorolásánál első hely illeti meg magát az első szót, s ez a szervényi. A szerv szó a magyar nyelvben általános használata által már közönségesen gyökeret vert, s lehet állítani, hogy rövidsége s az általa mindenki által értett fogalom kerektsége teljeseen jogosítja azt az „életmű“ szó kiszorítására. Innen szerv (organum v. organon.) Szerves (organicus). Szervesetlen (anorganicus). Szervezett (organisatus). Szervezetlen (anorganisatus vagy non organisatus). A szervényire semmi a tudományban eddig használt kifejezés nem marad. Fordító onnan vehette, hogy: szerves lények vegytana (chemia entium organicorum). Minthogy pedig a természetan

a határok közé szorított véges anyagot testnek nevezi: okszerűbb lett volna: A szerves testek vegytanának nevezni el a könyvet, minthogy ez rája a legkerekébb s találhatóbb kifejezés; míg így a szerv vegytan cím nemesak azért tökéletlen, mert a neve szervényi, de azért is mert a vegytan maga szervényi nem is lehet.

Először befogom mutatni a könyvben előforduló azon részint műszavi részint közéleti hibákat, melyek helyett már nekünk idáig általános használt, megalapított okos szavaink vannak; ezzel egyszerre kimutatom a fordítás minőségét.

1. §. Fordító szervényi ellentéteül ugyanazon §-ban és lapon nem szervényi mellett szervetlen is használ; a 4 §-ban már szervegytan lesz a chem. organica. Minő határozatlanság! Így használja ugyanazon 1 §-ban villamtevízők ellentéteül berztagadókat. Köziti 7 §. fordítónak = közönyösíti; köziti alatt azt értjük = közönységessé teszi = divulgat, közönyösíti = neutralisat. 7 §. kék hamvag = kyankalium, ami pedig idáig hamkékegnek hivaték. Ugyanez 52. lap. 3 sorában kék hamagnak, mely alatt az ember könnyen valami kék színű hamvot érthetne, annyival inkább, mert neveik elkülönözték. Az 53 l. 2 sorában már kék hamany teszi azt, mit az előtte való lapon a kék hamag. 8 §. hamvizeg 11 §. hamvizegy, mindkettő = kalihydrat. Zusammensetzung fordító így adja: szerület; ezt ő használja először, s nézetem szerint e szó figyelmet érdemel. 8 §-ban a halvány stb. kémlésnél mészvizez (aqua calcis) ir mészvizegy (hydras calcicus) helyett; ez sarkalatos hiba. 11 §. kifémül (reducirt.) erre eddig a jobb kiszínül használtatik mi = színállapotban kiválik. Hogy jobb a kiszínül azzal bizonyítom, miszerint azt a nem fém de fémdék mireny (arsenum) kiválására is használhatjuk, míg ha a kifémül mellett maradnánk, a mirenyre azt kellene mondanunk kifémdekül; némelyek plane a fémek kiválására azt mondanák: kiéruül. 8 §. lúgsóval, lúgsóban, ez fordítónak = salétrom vagy légsavas haméleg. Vegye már most minden szakértő olvasó gondolóra: minő hiba az, ha egy határozott és más által fel nem cserélhető szó helyett egy más olyan szó tétetik, melyen az égvényfémek, (metalla alcalium) mindennemű savakkali összeköttetéseit érthetjük. 11 §. szervanyag fordítónak = organische Substanz, mely u. o. alább szervény anyag. Egyik tökéletlenebb mint a másik. U. o. alább hamvizegy-röggel. Stücke von Kalihydrat. 13 §. Savi festsavas hamag: Saures chromsaures Kali. Fordítónak tudnia kellene, hogy savas acidulus; a savi szót pedig, melyen savbólit érthetni, az acidus adhatná vissza, míg az acidus alatt savanyút értünk. U. o. rézszikáncs = Kupferdrehspäne, miért nem rézforgács? 20 § címében vegyjelén y = chemische Formel, miért nem az eddig használt vegyképlet? U. o. 3 utolsó sorban hiánynyal van fordítva a Fehler mi pedig hibát jelent. Tudnia kellett volna fordítónak, hogy ez két különböző állapot; hiány az, mi nincs meg, minek meg kellene lenni; hiba az, mi meg van, minek nem kellene meglenni. 22 §. fordító főnevet melléknévül használ, mondván: közöny sójából a helyett közönyös sójából. Ki látott valaha sóját a neutralismusnak? 23 §. 1 sor. Sóval e helyett savval; ez két nagyon különböző fogalom. U. o. alább zu ermitteln-t így fordítja kivonni; pedig kimutatásnak és kivonásnak nem egy az értelme. U. o. Kreatinin fk. majd husanydék majd hugyhúsany. 24 §. Reagens fk = ellenszer, ez eddig antidotumot, reagens pedig kémszert tenne. 25 §. a gőz (Dampf) fk = pára, mely pedig Dunst. U. o. Dampfdichtigkeit fk = gőzterj. A terj és sűrűség nem egy. 26 §. Inhalt fk = főrő, eddig tartalom volt. A hibával különben is meglehetősen megrakott 27 §-ban fordító következő leírást „man füllt hierauf eine gewogene kleine Glaskugel mit der Flüssigkeit ganz an, deren Dampfdichte man bestimmen will, und wägt, nachdem man die Enden der Röhren zugeschmolzen hat, die Kugel wieder, wodurch man das Gewicht der darin enthaltenen Flüssigkeit erlährt.“ következőleg fordit „aztán egy megmért üveg golyócska a kémlendő csőbe boesáttatik.“ U. o. alább „und bringt die Röhre c durch den Halter a b und die drei Arme e f g in eine senkrechte Lage“ így van fordítva: „s a b tartóba tétetvén, a három e f g fogantyú vizfektüleg helyeztetik.“ Vízfektüleg ez azt tenné hogy: vízszintesen = horizontaliter; senkrecht = függélyes, verticalis. Ha már a nem értett és ide nem is tartozó horizon-

Előfizetési ára: Dec. végeig helyben 4 fr. 40 kr. vidéken 5 fr. 20 kr. pp. A lapot illető közlemények a fizetvények bérmentesen küldendők.
Hirdetések közöltetnek soronként 8 p. krért.

Megjelenik minden esütörtökön.
Megrendelhetni minden cs. kir. posta-hivatálnál, a szerkesztőnél újtér 10-dik szám. és a kiadónál Dorottya-utca 12-dik szám.

ORVOSI HETILAP

Honi és külföldi gyógyászat és kórbuvarlat közlönye.

Dr. Markusovszki L.

Tulajdonos és felelős szerkesztő.

Müller Emil,

kiadó-könyvnyomdász.

Tartalom: Súly éji vaksággal; 1851. nyugot-indiai utazás alkalmával a Vénus cs.k.fregaton észlelve Dr. P e t e Zs. által.—S a u e r tanár orv. kórodája. Visszahajlási csuklás, hányás és vérköpés szunyokórral váltakozva. Folyt. Dr. P o o r J. — Természettudományi társulat Dec. 5-ki gyűl. Vége. Dr. B a t i z f a i v i S.—Honi könyvészet. Szervényi vegytan. Dr. S t r e c k e r után magyaráta Dr. O r o s z h e g y i J ó s a. Folyt. — Pest város ig. főorvosának 1857. Novemberi egészségügyi és meteorologiai jelentéséből. Vegyesek. Pályázatok. — Heti kimutatás a pesti közkórházból.

Tárca: A magyar gyógyszerészet tudományos állását s teendőit illetőleg. S z t u p a gyógyász.

SÜLY ÉJI VAKSÁGGAL.

Mint tengeri senyv észlelve a 'Vénus' cs. kir. fregáton Nyugotindiába hajózás alkalmával.

Dr. P e t e Zsigmond által.

Nevezett fregát Május 5-kén indult az Antillákra, Sept. 25-kén tért vissza. A hajókoni életmód által föltételezett súly-kórhajlam, forró égálgiban huzamosan tartott utazás alatt, sokféle káros külhatány és folyton azonos életrend befolyása alatt közönségesen kifejlik. — Hajónk az adriai tengerből szeliden lengő szélről kísérve, borongó időben indult ki; az évszaknak megfelelő hőfok: 18°4 C. a légsúlymérő 28°1" volt. Május 11-től 29-ig a szélesség 39°—36° fokai közt folytatott utközben a folyton változó léghévmérő közép állása volt 20°, a légsúlymérő 28°1". A gyakran hűs nedves levegő gyakori csúzos hurutos bántalmakat támasztott; miszerint a betegek száma 29, a gyöngélkedőké 40 lett; de 3 eset kivételével egy sem volt nehéz beteg. A három eset volt: mellhártyatüdőlob, a más kettő bonyolódás nélküli hagymáz. Május 21-én tűnt föl az első súly-eset, melynek korajelenését az egyed nagy hajlama indokolja, laz epés alkatu levén, koponya-alakát kivéve, a szerencsen faj jellegeivel.

Május 29-től Junius végeig hajónk a földközi tengerből a gibraltari szoroson kiérvén, az atlanti oceanon balra tért Madera mellett el, a 36°₁₇ szélességi fokban, többnyire állandó irányu erős széllel, mind meszebb a forró égálgiba, hol a hő közép foka már 25°C volt. A légsúlymérő 28°2".

TÁRCA.

A gyógyszerészet tudományi állása hazánkban, és mik volnának annak etéren legsürgősb teendői?

(Beküldetett.)

Az orvosi lap 27. és 28. számaiban ezen figyelemre méltó kérdés bonc-kés alá kerülvén: a magyarhoni gyógyszerészek, meg nem érdemlett vádakkal illetetnek, — tudatlanságuk állittatván okozójául azon törvénynek, mely őket egy sorozatba teszi a gyepmesterekkel és csatorna-tisztítókkal.

Ha ezen sorozat egyedül a magyar gyógyszerészekre hozatott volna, akkor egyet értenék íróval; ki azonban jól tudhatja, hogy az austriai birodalomban, Magyarországot kivéve, ezen sorozat rég fön állott, és csak az utolsó szerencsétlen ese-

Etől fogva többnyire derült léghkör, még inkább a szél ereje által a betegségek elszélesztettek. A betegek száma ötre, a gyöngélkedőké 15-re szállt le; ezek közt megint volt egy súly-eset, s itt ugyanazon alkat volt észlelhető, mint az előbbinél. Hónap vége felé a hőség nagyon hatni látszott a súly előidőzésére, mi a hetenkint emelkedett beteg-létszámból kitűnt.

Juliusban részint az Antillák hullámai fölött, részint a sik Oceánon 18—34 szélességi fokban, a léghőmérő 28°C a légsúlymérő 28°1" középállásánál, különben kedvező körülmények közt a beteg-létszám 9, a gyöngélkedőké 33 volt; ezek közt többen forróság által okozott izzagban (eczema) szenvedtek, de a betegek számtöbbsége súlyos volt. A szenvedés kitűnő jelenségei voltak: rothadó könnyen vérző foghús, meglehető területű vérömlény-foltok kivált az álvégtagokon, vízdaganatok és fakó bőrszinezet; de legsajátosabb csatlakozó kórjel volt az éji vakság. A kórlepettek, lustaságtól óvás végett, mely a betegség következménye ugyan, de egyszersmind előmozdítója is, kötelességeik teljesítésére szorítottak, s a könnyen szinlelhető éji vakság szigorú figyelés által bebizonyult.

Augustusban visszatérvén az Oceánról Gibraltáron át a földközi tengeren 33°—37° szélesség alatt a hőmérsék lohadt, de 24° C-n állandó maradt; a légsúlymérő 28°2". A hűsebb lég, s más utóbb említendő óvás dacára, a senyv bel- és külterjileg nagyon megnövekedett. Az éji vakság néhányát, ki ugyan már gyöngélkedett, de szolgáltat még tette, igen sajátságosan lepte meg. Tudomás szerint a fordulatköri égálgiban a reg- és estszürkület oly

mények következtében, mi magyarhoni gyógyszerészek az előbbi tisztas állásból kisodortatván, a birodalom egységi elve mellett nyertük jelenlegi polgári állásunkat; minek, hogy mi letünk volna okai, akoron midőn szakmánkba vágó magyar könyvek hiánya mellett, idegen nyelven is képesek valánk magunkon segíteni annyira, hogy csak egy talpalatnyi előnyt is engedünk volna más ajku collegáinknak, kik a könyvek bőségében, anya-nyelvükön szophaták a megkívánt tudományokat, vagy ö k, mivel nem kegyeltettek azon helyre, melyen mi előbb állottunk, megfejteni az olvasó közönség figyelmébe ajánlom.

Azzal azonban, hogy miért nélkülözzük a szakmánkba vágó szükséges könyveket kedves anya-nyelvünkön, több évi tapasztalásaim után szolgálhatok.

1) Mert nem birunk anyagi erővel; egy szóval nincs pénzünk; de birunk annyi előnnyel idegen ajku collegáink fölött, hogy a szükséges tudományokat idegen nyelven is megszerezni képesek vagyunk; mit Kátaí ur maga is elismer érte-

rövid, hogy szorgalmas munka közt alig vesszük észre, s rögtön ránk borul az éj. Elképzelhetni súlyöseink rémülését, midőn a napéj e rövid átfordulati szakában a fődözetten vagy kötélzetben dolgozva, egyszerre tökéletes vakságtól lepettek meg, s jajveszékelve hozattak le társaik által; miglen azon biztosítással, hogy virradóra ismét látni fognak, meg nem vigasztaltattak.

Szemükön a láta némi tágutságának kivételével, más kórjel pusztá szemmel észrevehető nem volt. E hónap folytán öt ily beteggel szaporodott kórosaink száma.

Septemberben, a hajózás utolsó havában betegeinket a nemsokára hazajutás reménye élesztette; mit mégis a tartós szélcsend csökkentett. Utunk Spanyolország partjaitól a máltai csatornán át, a jóniai részen vitt az adriai tengerbe, s végződött Triesztben ugyanazon hó 25-kén. Ezalatt még 9 súlyos betegünk lett, kiknek javulása egy hónapig húzódt. Üde élelmiszerek élvezete, a kikötőben nyitva tartott hajó-ablakok, s más vitorlázásközben nem gyakorolható gyógyintézkedés Oktoberre mindannyit munkaképesé s életvidorrrá változtatta.

A cs. kir. hadi hajókon utazás-közben a súly ellen alkalmazni szokott ovószerek pontosan vétettek volt használatba. Ezek: a hajó-helyiségek folyton tartó szelöltetése, hűtő vitorlák (Trombe de vento) által; ecetes szárvíz naponkinti használata, ünnepnap játék, tánc zene mellett sat.

A gyógyszerelés a már betegeknél következőkből állott: A kór támasztó oka elhárítható alig lévén, e javalatra kevés történt; mert támasztó ok a hajónélés, s ezáltal föltételezett körülmények; ezeken csak a lég szabad járulatása enyhíthetett némikép, mihez a kórhajlék gyakran szellőztetett és ki is füstöltetett; a betegek kedvező időben a hajófödélzetre fölküldettek; a sós táp fölük megvonatott, lehetőleg üde eledelék szolgáltatván nekik. A még tehetősek erejükhez mért munkában foglalkoztattak; szájuk öblögetésére higitott kénsavat, ecetet és borlélt kaptak. Elharapódzó és rothasztó fekélyedések pokolkövel edzetek; mi vérzés ellen is használt s a gyógyulást is könnyítette. Továbbá egész testen is, de nagyon higitott kénsav-ecet-borlélkeverékkel megmosattak; mi kivált a barna foltokra, tarjagokra (Echimosen) sükeres volt.

Belszerűl kalánfűlél (spirit. cochleariae) ketted kénsavas kinadékkal (bisulfas chinini), oly kitünő sükerrel adatott, hogy az első súlyosok húsz napra már munkaképesek lettek; közülük mégis egy-két hónap mulva néme-

kezése második részében, hogy köz-elismeréssel bíró tudományos férfiakat megnevez, sőt fiatalabb erőkkel is kecsget; — ha merem kérdeni, ezen tudós urak magyar könyvek hiánya mellett, mikép juthattak tudományhoz?

2. Egy maroknyi gyógyszerésztől nem lehet kívánni, hogy anyagi tehetség nélkül, azon egytíz év alatt, hogy a magyar literatura virágzásnak indult, vigye véghez, mit egy egész nemzet legjobb akarata sem volt képes tökélyre hozni. Értekező ur azonban talál módot jövőre, ezen a bajon oly formán segíthetni: adjon minden gyógyszerész 10—20 frtot, vagy többet is, könyvkiadási költségekre. Igen szép dolog lenne és szivemből ohajtanám, sőt bizton állíthatom, velem többen teljesülését; de hogy képesek vagyunk általánosán ezen áldozatra, oly kérdés, melynek életbe léptét csak akkor érhetnők el, ha kéreéseink melyeket a magas kormány elébe bátorkodánk terjeszteni, viszhangra találunk és kegyesen megadatnak; melyek következőkben összepontosulnak.

lyek visszaestek. Na gy izdaganatoknál káforlélél, ecettel, higitott kénsavval borongatások tétettek, többnyire hamar javulással.

Az első éji vakságtól lepettek, kivált ha súlykórjeleik csekélyek voltak, kappandó- és gyökönke-léoldattal (tinct. arnicae et valerianae) sükertelenül szereltettek, mely tapasztalás után a vakság ellen is súlyellenes szerek használtattak.

A súly lényegileg senyves vérvegynek ismertetik, melyben részint a tápnedv áthasonlódása, tehát a vér üt-eressége a beszitt éleny elégtelensége következtében csökken; részint a szervezetbe jutott szerves vegyomlást szenvedő, s valószínűleg érintésileg (katalytisch) ható anyagok által a nedvek bomlása és a viszeresség föltételeztetik, s ennek következtében hiányos beidegzés ered.

A súlynek vizenyösverűség (hydraemie) és egyszerű viszerességtől különböztetésére sürgetnek a vérvegyomlás tünetényei, mi sem vizenyös-, sem viszeres vérnél, sem vérhiánynál (anaemie) sem kékkórnál (cyanosis), sem tüdőlégdagnál (emphysema pulm.) nem történik; miből joggal következtethetni, hogy erjedő szerves-anyagok adják a súly élesztő mozzanatát, vegyileg hatván a szervezetre.

A súly, mint anyagvegyviszonyi rendellenesség, a vegyileg támadt kórok közé tartozik; minélfogva érvényes okjavalatilag, tehát észszerűleg, e kór gyógyítása az anyagvegyváltoztatásban, a kimerült életiség pótlásában határozódik.

Helyfoglalásilag (endemic) a súly börtöni, hajói, szegénységi, aknászati, higanymunkási és iszákosira különböztethető.

A súly okára nézve, elmélet és gyakorlat öszhangzik, hogy súlymentségi hajlam (dispositio) nincsen; de mégis némely egyéniségek e senyvre kitünőleg fogékonyak, miként látjuk, hogy ugyanazon körülmények közt némely egyedeken hamarabb megjelenik, s erőszakosabban dül. Tapasztalatomnál fogva ily hajlammal bir kiválólag a laza sötétvéres-epés (atrabiliös) alkat, minek jellegei: vastag ajk és orreimpák, sárgásbarna pöffeteg bőr, s a koponya alkati alakára nézt a főnemlített szerocsen alak.

Támasztó okoknak körülbelül e következők tekinthetők:

1. Rothadó anyagoknak a szervezetbe jutása, mi különféle utakon történhetik, közönségesen a külbőrön és nyákhártyákon, légzés, evés, ivás, fürdés, kenés, oltás által.

a) Légzés által rothadó szerves anyagokkal telt lég-

A. Anyagi jobblét; mert ideje kimondanunk minden szemérem nélkül, hogy a legutolsó keresetmód több előnnyel bir a gyógyszerészetnél, jóllehet Kátai ur az ellenkezőt hiszi, midőn értekezésében a gyógyszerészeket a legvagyonosabb osztályba sorozza, miből következtetem, hogy a gyógyszerész kormányzatát nem ízlelte meg, és a közönséget a 80% mi a gyógyszerésznek jutalmul engedtetik, tévutra vezette. De számítsuk le a 8%-ból a tenger kiadásokat; alig marad annyi, hogy egy családapa a legszükségesebbeket megszerezhesse, midőn Kátai ur maga is igen jól tudhatja, mint volt gyógyszerész, hogy az üzleti forgalom a leglátogatottabb gyógyszerésztárakban oly csekély, minőt bármelyik kis kereskedés is kimutathat. Mit szóljak a falusi gyógyszerésztárakról, minekutána alig találunk bokrot, hol gyógytár ne léteznék (?) minő üzleti forgalom lehet ily helyeken és mit ér ily esetben a 80% még a kiadások levonása nélkül is; innen van aztán, hogy nagyobb része a gyógyszerészeknek, föntarthatási ösztön következtében, mivel családjának köteles, gazdálkodás, hivatalkodás és más becsületes kereset-

ben tartózkodásközben, hol a bomlás egyéb feltételei is, mint meleg és nedvesség jelen vannak, midőn az erjedő anyag változatlanul jut a vérbe, s erre közvetlen hat. Tehát sűrűn együtt lakók, kivált éjjel nedves sötét szállásokon összezsufolkodók önmaguknak csinálnak alkalmat megsúlyosodásra; péld. nagy városokban szüksézállásokon, népes műhelyekben, telt kórtelepeken.

b) Étel által, állott poshadt eledelekből, kivált húsból, melyek heveny bajokat is képesek előidézni. Azonban úgy látszik, hogy ily anyagok életerős lédnedvek által megváltoztathatnak; mert tapasztaljuk, hogy sok állat velük ártalmatlanul él, s csak gyöngült beleken vesz erőt azok vegyhatása.

c) Ivás által rothadó szerves anyagokkal telült vízből; mert a víz sok állat és növény légköréül szolgál, de egyszersmind sirja. Szabad levegőn melegen buzamosan állott (áporodott) víz, majd a poshadt étkek módjára hat; vagy emezek hatását bizonyosan segíti. A szesztalok rothadás elleni szerek; de mennyiségileg az idegrendszer túlzgatása által az áthasonodásra csökkentőleg hatnak és másodlag viszerességet okoznak.

d) Fürdés által; mert hideg, sőt félhideg anyagok is — kenés által, a bőrön át e testbe felszívódnak. E szerint mocsárban fürdés a súly tájbeli járványos kifejlésére is sokat hathat. Valószínű az is, hogy a levegő rosz párái is, ily módon a bőrön át bejutnak a szervezetbe.

e) Végre oltás által is juthat rothasztó anyag a vérbe s okozhatja romlását.

2. A levegő élenyhianyja, mely szűk zárhelyiségekben már lélekzés által jön létre. Ha még ezenkívül meleg, vízgőz, kilehelt szénsav által van a levegő megvesztegetve, sem kellő minőség sem kellő mennyiségben nem járulhat a légzési szervekhez.

3. A hajlék nyirkossága közvetítőleg hatni látszik, mennyiben a test szöveteit ellágyítja, a bőr hajszáledényei és idegei zsongját lehangolja és a rothadékonyságot, mint előbb említém, elősegíti. Az általános gyógyereűnek hirdetett víz súlynál éppen ellenkezőleg hogy gyógyítja, főlösen használva, sajátos sápkórt okoz.

4. A hő terjesztő hatása által a testet elpetyheszti, a levegőt ritkítván, élenytartalmát kisebbiti és a rothadásnak kedvez. A hőség bizonyos foka szükséges arra, hogy a szervezetben vegyfolyam történjék; mint ennek hiánya — a hideg, — a vegyfolyamot megakasztja; a levegőt is sűríti és élenydúsabbá változtatja, tehát a súly fejlődésére kedvező mozzanatokat elhárítja.

módhoz nyul, mit Kátai ur, ki nem családapa, értekezésében rosz néven vesz.

B. Legyen oly polgári állásu, mely megfelel fölládozásainak, tudományos buvárkodásainak, miket nem egyedül a maga de jobbadán a közönség érdekében teszen, és melyeken keresztül kell hogy haladjon, ha a messze partot elérni kívánja.

C. Legyen katonaszolgalattól mentes, hogy fiataljaink örömmel foghassanak a tudományos pályához, és tanulmányaikban ne háborgattassanak azon rémképekkel: hogy midőn javában vannak a tanulásnak, tőle elszakittassanak; mit több évi katonai szolgálat után, folytatni tökéletesen képtelenné válnak. — Végre:

D. Korlátoztassék a sok új gyógyszer-tár megnyitása, mi háromszoros bajt okoz;

a) Megrontja a már fönlálló családot.

b) Kevés előnyt nyújt az új engedelemmel ellátott egyének; mert legyen bárminő tudományosság birtokában, betegüket új gyógytárába nem várásolhat.

5. Mérgék — az ásványiakat illetőleg — kivált a higanykészítmények nagyon hatásosak a súly előidézésére. Növényiekből, kivált beteg burgonya tápúl használva okozhat súlyt.

6. Súlyos kedélyállapot nem maga okoz súlyt, de a súlyt támasztó mozzanatok káros hatását elősegíti, valamint más részt a súlynek eredvénye is szokott lenni.

7. A csúzra súly hajlamit, s a beállott csúz a súly fejlődését siettet.

8. Villamosság hiánya, mi sötét hajlékokban, börtönökben állandó segélykörülménye a súly támasztó okainak. *)

A súlynek fővonalmakban itt említett támasztó okai közül immár melyek hatottak különösen a kór által látogatott cs. kir. V. fregáton? Nevezetesbek következők:

1. Összezsufoltan lakás zárt helyiségekben, kivált az együtt éjezés, hol egy embernek legfőlöbb egy köb-öl férő jut. A lélekzés által fogyott éleny kinem pótlódása; más részt az idegen kipárolgás mohó felszívása, tevőleg s tagadólag hatnak egyszersmind. E bajon a vitorla-szellőztetés által kevéssé és mindig csak ideiglen van segítve.

2. Üde élelmiszerek hiánya. A sós hús és kétszersült (kenyér) vegybomlás ellen teljesen biztosítva nincsen; kivált a húson levő kövérség vegyváltozását a só nagyon kevéssé akadályozza, mint változott szagából és

*) A súly korunkban tengeren és száraz földön sokkal ritkább mint ezelőtt, de lényege valamint okai eddigelé szabatosan nincsenek meghatározva. Az alapul szolgáló vérbomlás minősége vegyileg nincs kimutatva. Hogy az ügytársunk által elsorolt körülmények kifejlésének kedveznek, bizonyos; hogy a tengélet silányságával gyakran párosul, szinte tagadhatlan; — így péld. gümőkór, rák, vízkórhoz is szegődik; — de tapasztalati tény az is, hogy a táplálás látszólagos rendessége mellett, s ily körülmények kimutatható hozzájárulása nélkül is előjön. A valódi punctum saliens-t még nem ismerjük, és nézeteink csak feltételesek.

Eben der Umstand, mondja Skoda egy súlyeset tárgyalásánál, dass die verschiedensten Erkrankungen aus ähnlichen Momenten abgeleitet werden, ist Beweis dafür, dass diese Ableitung eine ungenügende ist, und dass, wenn wirklich schädliche Potenzen von aussen Krankheiten erzeugen können, hiezu auch andere Bedingungen erfordert werden, welche uns bis un entgangen sind.

Szerk.

c) És végre a közönség is veszíthet, mert minden szavaltok mellett is, melyek a concurrentia elve mellett elmondattak, annak túlesigázása a gyógyszer-táraknál éppen az ellenkező eredvényt szüli.

Legyen szabad még egy pár sort fölvilágosításul a magyar gyógyszerészekhez intézni, mennyiben hiszem, hogy a Pester-Lloydból azon újdonságnak keresztelt tény: hogy a bécsi gyógyszerészek indokolva kérelemmel járultak a magas kormányhoz, miszerint töröltetnének ki a céhek könyvéből. Hogy a Lloyd bécsi levelezőjének e tény mint meteor tűnt föl, nem csudálom; de hogy a „Magyar posta“ onnan véve: mint a céh rendszer rémképét állítja és bohós élceskedéssel fűszerezi lapját, jele hogy oly dologhoz szölt, melyet nem ért; különben mint magyar journalista ezeket mondhatta volna: Örvendjetek magyar gyógyszerészek! remény van visszanyerni előbbi hozzátk illő polgári állástokat. Mindezek dacára sietek megnyugtatásul a „magyar postának“ tudtul adni: hogy a gyógyszeré-

izéből csakugyan megítélhetni. A sokáig tartott kétszer-sültet rovarok támadják meg.

3. Üde víz hiánya. A hajókon vashordókban tartott víz egy hétig ugyan meg nem romlik; de hosszú idő múlva megtelik ázbarsákkal.

4. A hőség mint említve volt, nemcsak a légbeli szerves anyagok, hanem kivált az élelmi szerek vegy-bomlására hathatott. A fregát a forró égaljhoz szokatlan lakosival e hőségtől különösen sokatszenvedett; mi annál inkább valószínűleg okozott súlyt, mert hideg tájakon tett utazások alkalmával súly kevesbé tapasztaltatik. Ez bizonyult be az azon időtáiban Sz. Pétervárra járt „Karinolína” cs. kir. Corvetten, melyen a hőség leszámításával minden iménti körülmény megvolt, a nélkül hogy súly támadt volna.

5. Higany. Utazás kezdetén egy ember általános bujasenyvben szenvedett, kinek baja más kísérlett szereknek nem engedvén, végre higanykészítvényekkel szereltetett; mire hamar súly-kórjelek mutatkoztak. Mi miatt e szereléssel föltagyni, s a gyökeres gyógyítást Triesztbe visszatérésig halasztani kellett.

Az éji vakságot illetőleg, más látszó okok hiányában föl kelle vennem, hogy az, az egyedekre hatott hőség és a kevesbé képzékeny súlyos nedvek miatt hiányos beidegzés következtében származott. Ehez járult az erősebb világosság, szokatlan hirteleni virradás, sötétedés, meg talán a forró égaljnak még más sajátságai. Az ez okokból támadt éji vakság a súlybetvegy tartamával folyton megmaradt, s vele tűnt el.

E sorokban az általam tapasztalt kis endemiának rövid rajzát adni és lehetőleg megfejtteni akartam, nézeteimet ujaknak vagy különös fontosságuknak egyáltalán nem tartván. Senki sem fog esodálkozni azon, hogy korunkban Nyugat-Indiába minden rendkívüli esemény nélkül szerencsésen utazni lehet; mindamellett hosszabb időre terjedő tengeri utak figyelő orvosnak mindig alkalmat nyujtandnak érdekes kór-épelet- és időjárás-viszonyok észlelésére, melyek gyógytudományunk gyarapítására szolgálhatnak.

SAUER TANÁR ORVOSI KÓRODÁJA.

Erőszakos visszahajlási csuklás, hányás és vérköpés szunykórral (cataphora) váltakozva.

Közli Dr. Poor Imre tanársegéd.
(Folytatás.)

Kórhatározás. Betegünkben legföltrebbek egyebek

szek emancipatiójával a céhrendszert semmi veszedelem nem érendi, mennyiben azon sorozatban ugy is csak jövevények. Más a gyógyszerészet föladata, nem a cofos céh-rendszer; mit hiszünk, hogy több művelt országok példájára meg is nyerünk; beadván a magas kormányának abeli kérésünket: alakuljanak a gyógyszerészek kerületi testületekké. A középponti testület M. országra létezzék Pesten: ezen testületek föladata a tudományt eszmecsere útján szélesbiteni és az emberiség érdekében áldást árasztani; nem pedig a céhek holmi reglementmintájára csupán önérdékű dolgokkal foglalkozni; ez a gyógyszerészek hivatása; tessék azt aztán élceivel élve céhnek, vagy a minék tetszik el nevezni.

Nehogy azonban vidéki üggyársaink által vádoltassunk, hogy ezen nem szokott helyzetet békességesen túrtuk, jelentem: hogy a pestbudai gyógyszerészi testület több kérvényt személyes küldöttséggel már 1853—1854. években nyujtott be a magas kormányhoz; jelenleg azonban annál több reményünk van

közt a következő kórjelek: a) a bevett hig táp- vagy gyógyszernek kihányása, b) esökönös esuklás, c) szunykór (cataphora, coma), d) vérköpés, e) hősámihiány és valószínűleg f) bélféregkór. E kórjelek értékét taglaljuk egyenkint. A beteg minden hig anyagot, ugynevezett esöppfolyadékot kihány, ha bár ez idegcsillapítókat tartalmaz is. A hányás (okadás, vomitus, emesis) a gyomor s néha egy-szersmind a nyombél tartalmának szájon általi kiürítése; mi ha egyedül a gyomornak bélirányellenes (antiperistalticus) mozgása által létesül, fölkortyogásnak (regurgitatio), ha pedig a gyomornak bélirányellenes mozgása görcsös rángással magasodván, erőszakos hassajtó által támogatatik, hányásnak, okadásnak (vomitus emesis) nevezetik szoros értelemben. A fölkortyogás meg a hányás közt csupán belterji fokozatra nézve van különbség; amaz halkabb, görcsnélküli emez zajos, görcsrel járó kiürítése a gyomortartalomnak A hányás vagy önszenvileg (idiopathice) idéztetik elő t. i. a gyomor saját bajai által, milyen p. a csorva, gyomorhurut, gyomorlob, az emésztésre szolgáló nedvek elfajulása, csikaró szerek (drastica) vagy maró mérgek bevévése, a gyomor falának kóros elváltozása: ugymint, ellágyulás, megvastagodás, átfuró fekély stb. Több izben idéztetik elő a hányás kórjelileg midőn t. i. a gyomor seami bántalmat sem kívül, hanem egyéb, a gyomorral rokonszenvelő szervben rejlik a betegség; így kórjeli hányást okoznak az agy bajai: agyvértorlódás, agylob, agyvíz, sőt a keringő testmozgás, hintázás (hajókázás a hullámozó vizeken); kórjeli hányást hoz létre a béllob, hashártyalob, máj- hasnyálmirigy- vese- méh-petefészkek- húgy és epehólyaglob, lenyelt vagy a belekben termődött idegen testek u. m. t. a csontárgyümölcsök kérges burka, érc-péncz, epekövek, bélféreg; szinte kórjeli hányást idéz elő a gyomornak a szomszéd szervek általi nyomtatása, mint ezt láthatni oly tüdőbajoknál, melyek rekeszrázó köhögéssel járnak, teszem azt a kehrángás (tussis convulsiva) mellhártya- s szivburok-izzadványok stb; a hányás továbbá kórjele a sérvnek (hernia), behüvelyzésnek (invaginatio), béltekeresnek (volvulus), a himlő kitörésének, sőt ideges alkatuaknál sokszor egyedül az ideges visszahajlás eredvénye, minthogy a környéki (periphericus) idegeknek izgattatása visszahajlás útján csakhamar külölődik hányás által. Volt eset, hol váltóláz jelentkezett hányás alakjában; de ekor a hányási rohamok határozott időközökben léptek elő (rejlő váltóláz, febris intermittens larvata). Kérdés, vajlon a hányás jelen betegünknel önszenvi vagy kórjeli baj é, s mi idézi elő közvetlenül?

Gyomoresorva, gyomorlob v. gyomorhurut nincs jelen, mely a hányást föltételezné; minthogy a gyomorgödör durvább nyomásra sem fájdalmas; hányás által egyéb ki nem ürítették a megivott viznél, huslénél v. gyógyszernél; a nyelv — a béleső tükre — nedves, tiszta, inkább halavány mint vörös; szomja mint az egészségesé, láznak semmi nyoma.

Vérzési átevődés (erosio haemorrhagica) vagy átfuró fekély betegünk gyomrában nincs; mert fájdalmat

többszöri kéréseink érvényesítését elérni, mennyiben a bécsi gyógyszerészek is végre kéréseinket magokévé tevék.

Pest Dec. 12-én 1857.

Sztupa gyógyszerész.

* * *

Nem mondom, reméljük, de biztosan hiszük, hogy Kátai úr szava még más viszhangra, nézetei más fölfogásra, és ohajtásai még más szenvre is fognak találni a magyar gyógyszerészi rend részéről.
Szerk.

a gyomortájon sohasem küölt, vért kinem ürített sem hányás sem székletétel közben.

Gyomorlágylás (gastromalacia), vagy gyomor-rák (gastrocarcinosis) szinte nem létezik betegünkben; mert e bajok heves égető és szuró fájdalmakkal járnak; csakhamar elsoványodást s testorvadást idéznek elő, (holott betegünk kövéredettnek látszik); a hányás által kávéalj-szinű, undorító savanyú bűzű, sűrű összeállású, maró folyadék ürített ki; e bajok a későbbi kornak sajátjai.

Gyomorvastagodásnál (gastrosklerosis) a gyomortáj be van horpadva, a gyomor térfogata kisebb a rendesenél, (betegünknel a gyomortáj duzzadt, s a gyomor térfogata nagyobb); a beteg kiaszik, a hányás időközi szüneteket nem tart, s néha a sovány hasfalakon át a keményebb összeállású gyomorfalakat tapogathatni.

Gyomornyit- v. gyomoresuk-szűkülés (stenosis ad cardiacum v. pylorum) nincs jelen, mert első esetben a lenyelt hig testeknek azonnal a nyelés mozzanatában kellene visszakerülyantatniok, holott betegünk a megivottat csak néhány perc múlva hányja ki; második esetben a gyomornak fájdalmas tágulás s feszülésben kellene lennie.

Elválasztási bajnak szinte nem akadunk nyomára, mert a kihányt anyagok csupán a bevett szerekből állottak kevés gyomornedvvel keverve; epe vagy hasnyál csak kivételesen mutatkozott a hányadékban.

E szerint a gyomor önszervi bajait egyáltalán kizárhatjuk. Bizton kizárhatjuk a gyomorral rokonszenven álló szervek lobos bántalmait is, a loblás meg a lob egyéb körjeleinek hiányzása miatt. A kórelőzvényből tudjuk, hogy a beteg nem nyelt el szilárd, emészthetlen v. sértő testeket, nincs semmi körjele az epekőbajnak, sem sérvnek, behüvelyzésnek, béltekercsnek, sem egyéb táplálkozási bajnak a hasi zsigerekben, azon egyen kívül, hogy a betegtől santonin bevétele után már két ízben bélgiliszták mentek el. Gyanítjuk, hogy hasonló giliszták még jelenleg is fészkelnek a beteg beleiben; s ezt onnét gyanítjuk, mert betegünk küleme megegyez a görvélyesek lomha (scrofulosis torpida) alkataival; duzzadt halavány arc, puffadt has, lassu mozdulás, stb.; ide járul hogy a beteg látája kitágult, kiválólag téstzás eledelek után vágyik, a húsfélék irányában szenvingerrel (idiosynkrasia) viseltetvén. A bélféregkört csak akkor lehet teljes biztossággal meghatározni, mikor a féreg már — hacsak részben is, mint betegünknel, — eltávolított; mert a bélféregkór egyéb tünetei csaknem mindnyájan azonosok a bélnyakosság (polyblennia) meg a görvélykór (scrofulosis) tüneteivel. Ha a hányás az erőszakos csuklás közben áll elő, akkor ugyanaz okozata lehet a rekesz-rángatódzásainak; de ha a hányás a csuklás idején kívül is tart, önszervi gyomorbaj hiányában a hányás okát egyéb szervek izgatottságában kell keresnünk. Itt újra a bélféregkóra bukkanunk; annál inkább, mivel visszahajlasi görcsöket sem a bélnyakosság, sem a görvélykór elő nem szokott idézni; a bélféregnek ugyanis, mint a tapasztalás tanítja, az által, hogy a béltakártyában az idegvégeket csipkedik, zsábát (algia) és görcsöket idéznek elő a távolabbi szervekben, a visszahajlasi idegtörvény szerint; eképen származik aztán a hányás, csuklás, vittanc, s egyéb idegbaj, sőt maga a nehézkór (eclampsia) is. A mondottak folytán a gyanított bélféregkór meg a hányás és csuklás közt oki viszony létezik: a bélféreg a bélbeni idegvégeket csipkedvén, körszéli (periphericus) izgatást létesítnek; ezen izgatás villámsebességgel vitetik az idegrendszer középonti egyik részéhez, jelen esetben a nyult- és gerincagyhoz, hol e benyomás átugrik az érző idegszálról valamely mozgató idegre, t. i. a Villis járulékos idegére, meg a rekesz-idegre, s így önkénytelenül rendellenes mozgás támad a gyomorban és rekeszben, névszerint visszahajlasi hányás és csuklás (Vomitus et singultus reflexorius) jó létre.

Mint mondók, egyénünkben a csuklás halkan kezdődik, aztán mindinkább erősebbé válik, s mikor belterjének tetőfokára jut, rögtön szunyókorrá (cataphora, coma) változik át.

A kóros alvásnak több féleségeit különböztetjük meg, melyek közös jellege az, hogy a beteg egyén időszakonként az ébrenlétből többé kevesbé mély álomba merül, oly álomba t.

i., mely fölűdítő erővel nem bír. A kóros alvás féleségei következők: a) az álmoság (Schläfrigkeit, somnolentia), ez legalantibb foka a kóros alvásnak, melyben a beteg leküzdhetlen hajlammal bír az elszenderülésre; b) a kábulás (Betäubung, sopor) mikor a beteg nemcsak hogy álmos, hanem fölűtte kevesse fogékony a külbehatásokra; tompán hall, félig csukott szemével homályosan lát, képzeleti zavartak; c) éber szunyadás (coma vigil), mikor a félálomba merült beteg a külbenyomásokat is elfogadja, észreveszi a körülállók jelenlétét, hallja a beszélőket, felel a kérdésre stb.; d) szunyókór (coma somnolentum, cataphora, hypnodes, Schlummersucht), midőn a beteg csakugyan elalszik, s a külvilág behatásait észre nem veszi; álmából fölriaszthatni, ekor a kérdésre helyesen válaszol, s elalszik újra; álmodik, tehát az agy álmodva működik; e) álomkór (lethargus, Schlafsucht), mikor a beteg alvásában annyira elmélyed, hogy őt abból erős rázás meg zaj által is alig verhetni föl, s ekor is csupán tévbeszédű feleletet ad, s megint mély álomba merül; f) halálálom (carus, Todtenschlaf) oly mély alvás, melyből a beteget még erőszakos külbehatás által sem verhetni föl, a testi érzékenység, sőt az öntudat nélküli mozdulás is megszűn. — Az illetén kóros alvások okait legtöbb esetben az agy legkülönbözőbb bántalmaiban kell keresnünk; ilyenek az agyvérbőség, agyvérzegénység, agyvíz (oedema cerebri), agylágyulás, agynyomatás, agyrázkódás. Előidézhetik a kóros alvást bódító (narkotica) szerek, lang (alkohol), égény (aether), hangyhalvag (chloroform) általi mérgezések, hagymázragály, ólommérgezés; ugyszinte kóros alvás eredményez néha az idegélet kimerültsége, huzamos virrasztás, szellemi munkabani megerőltetés, heves görcsrohajok után, valamint a tengélet általános megcsökkenése is lehet oka a kóros alvásnak. Minél magasb fokban nyilatkozik a kóros alvás, annál aggasztóbb annak jelentősége; e szerint az álmoság kedvezőbb kimenetet ígér mint a szunyókór, ez ismét kedvezőbbet mint az álomkór v. halálálom. Betegünkben a szunyókór az erőszakos csuklás meg hányás által előidézett idegélet-kimerültségéből származott.

Hátra van még szólnunk a hős számhiányról és vérköpésről. Huszonkettedik hónapja már, hogy betegünk hős számhiányban szenved; azonban az utóbbi három hónapban tapasztalta, hogy a csuklás, hányás és szunyókór határozott időre korlátozódnak, és pedig hogy az említett körjelek minden hó elején nyilvánulnak; a csuklás hányás és szunyókór 15 napig tartván, mindenkor bő vérköpéssel végződik; mire a hónap másik felében a kór nyilvánulásában szünet áll be.

Sok kóros ok létezik, mely fanosodás idején a leányokban hős számzavart (dysmenorrhoea) vagy hős számhiányt (amenorrhoea) hoz elő. Minden szervezeti baj, mely az emésztést, vérképzést vagy az áthasonítást késlelteti, okot szolgált hős számhajra. Hajlandók erre az ideges alkatuak, kivált kik ideges alkatukat anyjuktól öröklötték; kik nedves, penésztermő szobákban növekedtek föl, téstafélékkel táplálkoztak, ülő henye életet követtek, kik indulatosak, szenvedélyesek, buják vagy önfertőzők voltak; ha illetén előkészítő okokhoz sápkór, gümőkór, tüdő- s egyéb zsigerbajok, bélféregkór, huykőbaj stb. járultak, a hős számhaj is előállott, vagy teljes hős számhiány v. hős számzavar alakjában. A hős számzavar két irányban nyilatkozik leggyakrabban: a) mint idegbajos hős számzavar (dysmenorrhoea hysteralgia) mikor a havi változás rendellenessége mellett a legváltozatosb érzés- vagy mozgástulzások (hyperaesthesiae et hyperkynesés) jelenkeznek; vagy b) mint vérömlési hős számzavar (dysmenorrhoea haemorrhagica) mikor a havi változás idején a méh helyett egyéb szervekből ürített ki a hős számot helyettesítő vér, például az orrból, tüdőből, gyomorból stb. Alkalmazzuk betegünkre a mondottakat. E leány szegény szülőktől származván, mint maga is vallja, nedves lakban növekedett föl, s lisztből gyúrt étkekkel táplálkozott; kifejlődött benne a bélnyakosság s a bélféregkór; gízint a hiányos vérképzés, részint a bélbeni idegvégeknek a gízint a hiányos mardosása következtében, az ivarszervek táplálkozása és idegerélye megcsökken, ebből közvetlenül vérköpési hős számzavar, közvetve pedig az ivarszervek idegerélyének visszahajlasi áttétele által a csuklás és hányás származott. A

mondottakat összefoglalván a kórisme lesz: Belféregkór-
ból származott vércöpési hószámzavar, visz-
szahajlási csuklás és hányás szunykórral.
(Dysmenorrhoea haemoptoica, singultus et vomitus reflexorius
cum cataphora, ex helminthiasi).

(Vége köv.)

TÁRSULATOK.

Természettudományi társulat.

Dec. 5. tartott szakgyűlésben:

(Vége.)

Alulírtnak előbbi számunkban közölt értekezését mege-
lőzőleg Dr. Szabó József első titkár érinté Daubrée pá-
risi vegyész-geolog munkálatainak azon nagy fontosságú ered-
vényét, mely szerint kísérletileg be van bizonyítva, mit eddig
egyéb körülményeknél fogva csak gyanítottak, hogy t. i. a
vulkáni és plutói kőzetek nagy nyomás, meleg és vízgőz befo-
lyása alatt képződnek. Daubrée ágyúcsövekbe tette az anya-
gokat kevés vízzel együtt, a csövet légmentesen bezárta s vagy
400° C foknak kitette négy hétig. Képződött földpát és kovag
kristályos alakban; képződött néha olyan anyag is, mely
egészen megegyez valami apró szemű trachyttal.

Jelentette Szabó titkár továbbá, hogy társulatunk tag-
jának Jedlik tanárnak galván elemeit Párisban Dubosque
használja az elektrikai világítás előállítására szolgáló igen
jeles készülékhez „pile hongroise“ nevezet alatt. —
Bemutatta végre Kurr ásványtanát, melyben az ásványok
többnyire jeles példányokban s elég jó sikerrel vannak rajzolva
és színezve.

Dr. Kovács Gyula muzeumi őr, a Frivaldszky-féle
természettudományi muzeum ismertetését
olvasta. Ezen nevezetes gyűjtemény madarakból, hüllőkből,
rovarokból, puhányokból és szárított növényekből áll, összesen
23,306 fajból és 1160 válfajból 84,029 példányban. A becses
gyűjteményből több tárgy előmutattatott. Dr. Frivaldszky
muzeumát nevezetessé teszi a fajok nagyszáma és a gyűjtemény
aránylagos tökéletessége; a példányok épsége; helyesen meg-
határozott példányai, az idegen minta- (tipikus) példányok
sokasága; a tulajdon maga által fölfedezett és leírt tárgyak
minta- (tipikus) példányai; számos egyetlen, eddig ismer-
etlen s le nem írt példányok; a ritka és legritkább fajok
nagy száma; a lelhelyek pontos följegyzése; főleg pedig a
benne föltalálható magyarországi tárgyak gazdagsága sat.
(Részletesen ismertetve a „Budapesti hírlap“ idej 282, és 283.
számának tárcájában). Értekező fölolvását azon ohajtása
kifejezésével zárta be: „vajha sikerülne ezen nem-
zeti kincset muzeumunk számára megszerezni!“ A társulat ezen ohajtásban osztóztatott: hogy a Frivaldszky-féle gyűjteménynek
a magyar nemzeti muzeum számára történendő megszerzését
nemcsak igen ohajtandónak, hanem Magyarország Faunájára
nézve szükségesnek tartja.

Dr. Batizfalvi, m. titkár.

HONI KÖNYVÉSZET.

A szervényi vegytan rövid kézi könyve. Dr. Strecker A.
kristiániai vegytanár munkája után magyarította Dr.
Oroszhegyi Jóska. A szövegbe foglalt 42 fametszvé-
nyel. Ára 3 ft. 20 kr. pp.

(Folytatás.)

42 §. Stoffe fk = anyagok. Ezt bár a 43 §-ban ismét ta-
lálkozunk vele, mint szervény-anyagokkal (organische Stoffe)
hajlandó volnék sajtóhibának számítani be; megrovatlanul, azon-
ban nem hagyhatám, mert a kit egyszer a kigyó megesipett, az
aztána gyiktól is fél. 23 lapon alól a 2 sor. a (C, H, A) mellől
kimaradt Cl. 34 §. besonders Namen Rhod in fordítónál =

Rhodan tannévvel. 35 § jeles fémek fk = adle Metalle; en-
nek nemes fémekkel szó szerinti fordítása rég oklevelet nyert.
U. o. überführen fk = átszerezni, itt helyes csak az át-
vinni lehet. U. o. vegységeknél = bei Verbindungen,
miért ez a rossz szó a jó és általában használt vegyegület
helyett. U. o. „Wird Aethyl chlorür. (C₂H₅) Cl in alcoholischer
Lösung mit salpetersaurem Silberoxyd vermischt“ így van for-
ditva: „Ha egyenhalvulat langoldékban légsavas ezüsteggel
vegyítettik“ miért halvulat s miért nem a másutt is úgy hasz-
nált halvat; miért langoldék, a mi képtelenség a langos oldat,
és vegyítettik az elegyítettik helyett. Vegyítés alatt vegyileg
egyesítést, elegyítés alatt csak erőműi keveréket értünk; hal-
vulatot pedig nem Chlorürrel de tán Chloriditással is tökéletle-
nül fejeznök ki. 27 lapon alól 5—4 sorban kénhamag—kékleny-
hamag — ecetsavas szavak közti kötjelek helyett ezeknek épen
ellenkezői az elkülönző vonások (,) kellenek. Kénhamag
eddig hamkéneg volna. 29 l: 2 §. olajnemző gőz = Oelbil-
dendes Gas; fordító a gázt és gőzt egynek veszi. 38 §. Ecet-
savas faléleg fk = essigsures Methyloxyd. Itt mint oly
számtalanszor következtelenségbe esik magával fordító mert
Methyloxyd nála, a 36 §-ban laegyenéleg, a 224 §-ban pedig
fa-égény. 40 § szervi vegyészeten miért nem szervényi-
ben? itt azonban ennek azt kellene tenni, hogy: in der unor-
ganischen Chemie. U. o. zerstört fk = feloldja a helyett
felbontja vagy elrontja. 42 § „nem különben alji anyagból is alji
vegy képződik halvanynyal helyettítés által,“ itt a nagyon lé-
nyeges többnyire szó kimaradt, a szó elhelyezés is kegyet-
len; így kellene lennie: alj sajátága testből halvanynyal he-
lyettesítés által többnyire hasonlóan alj sajátága testek állanak
elő. U. o. eresztene k. fk = liefern a helyett szolgáltatnak.
46. §. übergehen fk = vissza szerülés. U. o. alább End-
product = utótermény, pedig ez azt tenné: végtermény.
Hogy a végtermény = Endproduct és utótermény = Nach-
product közt különbség van, felesleges volna magyarázni.
Behandlung fordítónál nem kezelés de keverés. 37 l. 4
sorban a magyar vegyképletnél az = után O₂ kimaradt.
U. o. nicht angegriffen fk = mit sem érdekel. Eddig ezt a
vegytan így adta vissza: nem támadtatik meg. 38 lapon 3
sorban szénsav (acid. carbonic.) kétszer áll kénsav. (acid. sul-
furic.) helyett; 3 sorral alább 3 kénsav áll 2 helyett. U. o. a
21. sorban széneny (carbonium) áll szénéleg (oxydum carbonii)
helyett. 39 l. 8 sorban több helyett több kell. 13 sorban u. o.
a Cholidinsäure vegyjelénél O₂ helyett O₃ kell. 40 l. 6 s. vil-
halvsavat helyett halvilsavat (Chlorphosphorsäure) kell ér-
teni (PO₂Cl) vegyjele helyett (PO₂Cl₂) értendő. U. o. az 50 §.
végén az = utáni vegyjelben PO₂Cl₂ helyett PO₂Cl₂-nak kellene
állni. 41 l. 15 s. schmilzt = olvad. Igaz hogy ezen szó a köz-
életben használtatik e fogalom kifejezésére; a vegytanban azon-
ban solvitur, löst sich olvaddal; solutio, Lösung olvadással;
a fémek pl. ólom ón olvadása schmilzt funditur-ral tétetik ki.
Gondoljon fordító pl. arra, midőn cukor olvad a fekete kávé-
ban, és arra mikor harangvegy olvad a kemencében; az első
nedves, a második száraz uton történik; az első halmaz álla-
potban kihülés után is folyó, másik azonban ugyanakkor szil-
lárd lesz. Bővebben itt nem magyarázhatok. 42 l. 2 s. hig-
kénsva val fk = mit verdüinter Schwefelsäure, azaz feleeresz-
tett kénsavval; a hig és tömör állapot (status concentratus et
liquidus) egymás mellett szépen megférnek, nem így azonban a
státus concentratus et dilutus. 42 l. 15 s. ohne Veränderung fk
= olyanképen. U. o. 19 s. Temperatur fk = légmérsék .
erre pedig hőmérséket hssználunk, lévén a légmérsék = Luf-
temperatur. U. o. mässig erhitzte fk = langymeleg, má-
nak ez meglehetősen hevített volna. 58 §-ban Anisolajsav fk =
Anisylsäure; miért nem rövidebben s helyesebben Anissav? 60
§. Gährung fk = gerjedés. E kifejezés helytelen mert ger-
jedés = ardor, inflammatio; a fermentatiót (Gährung) eddig for-
rásnak mondták, minthogy azonban forrás a scaturigo és a víz
forrás is, hogy e különböző fogalmakat helyesen elkülönöz-
hessék, hogy még csak árnyéka is kilegyen kerülve a zavarnak, legujab-
ban erjedésnek nevezték. E szó azonban nem új, mert azt,
mint már magyartermészettudományunk körül rövid életpályá-
ján is fényes érdemeket szerzett Dr. Földi által 1796-ban na-
gyon megdicsért és többek által igen helyeslett szót mutatja

be a lelkes és mélytudományu kisszántói Pethe Ferenc kimiája 130 lapján erejedzés név alatt. 47. l. 3 és 11 s. föllendítvény áll, minek a Sublimatot kell kifejezni. Eddig föllengítés volt a sublimatio; e szó onnan került hogy b. e. Kerekes Ferenc mélytudományu debreceni mértantanár a mathesis sublimiort fellengős mértannak nevezé. Ezt a föllendítvényt az idézett 2-dik esetben fordító tulajdon név helyett használja, a sublimatum corrosivum helyett, melyből a corrosivumot kihagyja, nem gondolva meg hogy nem csak egy sublimatum lehet. Eddig a bevezetés. Most jön csak a tulajdonképi vegytan.

64 §. Alkali Metall fk = fémégyvénnyel a helyett hogy égyvénnyel 49 l. 3 s. A lég 2, 7 nyomása alatt e helyett 2, 7 légnomás alatt. U. o. 6 s. légen meggyúl e helyett: ha légen meggyújtatik, mivel légen magától soha sem fogna meggyúlni. 50 l. alól 2 s. a 15° elől kimaradt a — 51 l. 10 s. hasznos áll fontos vagy lényeges helyett. 51 l. alól 5 s. Kohlenmetall fk = fémszén né e helyett szénfémé. U. o. utolsó sorban búzenynek van fordítva a Cobalt. pedig búzenynek eddig a Bromumot hívjuk. U. o. vasszen az olvadt kékhagmától e helyett: szénvas az ömlesztett hamkégtől. U. o. 11 s. durch starkes Erhitzen fk = erős izzításal; pedig ez azt teszi, erős hevítéssel; a vegytanban hevítést (erhitzen) és izzítást (glühen) egymástól keményen meg kell különböztetni. 74 §. z a g y a r r a h o g y G e m e n g e, valjon az elegy szót a zagyért el kell évetnünk? 54 l. 17 s. könkénsavval; ennek azt kellene tenni hogy Chlorwasserstoffsäure; a mi pedig könhalsavat vagy sósavat jelent. 78 §. Grund = kötem. U. o. bräunliche Nadeln von Ferridcyanwasserstoffsäure; fordítónál így áll: barnás savas könkénsav tújegeceket; innen csak a ferrid van kihagyva, mely nélkül azonban a hátra maradt könkénsavban szeretném látni azon tújegeceket. 80 §. Platinschwamm fk = érenymór, pedig az a szószerinti érenyaplónak hivatik. A spongia platinica = érenyapló és aethiops platinicus = érenymór közti különbséget nem ugyan a szervényi, de a szervetlen vegytanban meg találhatta volna fordító. U. o. Masse fk = gyürem mely a 89 §-ban már gyürme, ismét másutt gyurmával, megint másutt tetemmel fordítatik; a massa becületes neve pedig idáig tömeg volna. 81 §. 3 sorából 1 v. p. mellől a Cyan kimaradt. U. azon § 4 utolsó sorában durch Schwefelkalimetalle fk = kénhamfémekkel. Ezt ugyan nem lehet megróvni, hogy nincs szó-rul-szóra lefordítva, de épen az szegi nyakát; mert hibás lévén az eredeti, a hiba át van véve a fordításba is, mi fordítónak a vegytanbani jártasságát fényes színben állítja elő; itt annak kell állani hogy Schwefelalkalien = égyvénnyekégekkel. Különben ez az egész kis cikk tökéletlen; a fő állítás ez a szó: olvadó ki van belőle hagyva. Továbbá lehet = Spuren mi eddig nyommal (vestigium) téteték ki, pl. nyomát sem találjuk. 83 §. kék higanynak, mintha Cy Hg helyett Hg coeruleumot akarna értetni. 84 §. gelinde geglühte Masse fk = langy izzott anyag; e helyett gyengén izzott anyag. Fordító kifejezésében képtelenség van, a mennyiben az izzítás nem lehet langy, hiba is van, mert tömeg helyett anyagot ír. 62 l. 3 s. Berührung = zuzás mit a contusio tenne. 93 §. löpitykékben = Zündhüthen, ezt általában lökupaknak neveztek. 96 §. könszénlenny = Mellamin. Ugyanezt fordító 381 §-ban Melaminnal írva szénkönlennynek nevezi. Ha a fordításban az ilyes in végzetü aljak dék képzőt kapnak, miért nem ez? is 100 §. szervényi ellentéteül nem szerviek. Egy alu, két alu, három alu = mono, bi, tribasicus, innen egy-egy j betü; 3 vegyalt = 3 Aequ. Basis; innen a vegy mellől a súly maradt ki.

Azonban ha a tisztelt olvasó nem fáradt volna még belé az olvasásba, én teljesen bele fáradtam az írásba; de újra előveszem a türelmet, csak hogy mostmár nem minden lapot veszek figyelembe; de hogy mégis kimutassam hogy az egész mű, az első laptól kezdve az utolsóig hihás: koronként csipkedek ki belőle egyeseket.

101. §. Előkövérsav = Propionsäure, miért nem előzsirsav? ki látta azt a zsirnak nem nevéhez, mikor ugy kellene, de egy sajátságához kötni annak nevezetét? Pálmave-

lősav = Palmitinsäure, miért nem csak pálmavas. 106 §. végén nehézség fk = Dichtigkeit. 116 §. t kihagyta s helyette a 117-et 116-nak jegyezte fordító, s abban, a schweinfurter grünt (disznódi) zöldnek nevezi. Horrendum quid! — 121 §. napvilágra e helyett szórt világra = in zerstreutes Licht, napvilágra tartani plane nem szabad. 122 §. kömény szagu = welches nach Fenchel riecht Carum Carvi = kömény és Anethum foeniculum = anis kömény közt különbség van. 123 §. 3-ik utolsó sorában az = után HO-zel KO helyett a hiba levan fordítva. 126 §. ó n l e m e z z e l a z t t e n n é h o g y Z i n k p l a t t e n. 128 §.-ban s egyebütt is fordító a rectificatiót = tisztítás vagy tisztázás töményítésnek nevezi mi pedig concentratio volna. 141 §. melegítve sóikból a szénsavat kieresztik, ennek így kellene állnia: szénsavas sókkal hevítve azok szénsavát kiüzik. 142 §. Baumwachs, faviasz helyett, faterménynek fordítva! 152 §. ismét az eredetiből vett hiba: a közönséges szappan hamag és szikagnak esavakkali keveréke, az nem keverék az valóságos vegy; hogy feles ham- vagy szikéleg is lehet benne mint keverék, azt megengedem. U. o. alább kövérsavaknak óloméleg sókkal keveréke így értendő: zsirsavaknak óloméleggeli vegye.

(Folyt. köv.)

Pestváros igazgató főorvosának 1857. Decemb.-havi meteorologiai és egészségügyi hivatalos jelentéséből.

Meteorologiai viszonyok.

A	legmagasb	nap	legalacs.	nap	közép állás:	havi ingadozás
Légsúlymérő 0° R.	341 ^{'''} ₈₀	21	327 ^{'''} ₈₄	28	336 ^{'''} ₀₃	14 ^{'''} _{00p.v.}
Léghev mérő Ream.	+10 ^o ₀	1	+0 ^o ₃	12	+4 ^o ₈	9 ^o _{7.R.}
Pára-nyomat	4 ₂₇	1	1 ₁₃	20	2 ₂₇	3 ₄₄
Légköri nedvesség	94.	28	65	12	86 ₉₂	29 ₀
Légköri ozon-tartal.	5-5	11	1-0.	29	1. 71.	6. 33

Egészen derült nap 6 volt, eső 2 napon m. 28 és 29-én esett és mennyiségben 9, pár. von. rugott. Hó esett Nov. 13.

A szelek iránya K-ről 9, D-ről 28, Éj-ről 12, Ny-ről 10, D.K-ről 9, ÉjNy-ről 11, E.K-ről 3, DNy-ről 7-szer észleltetett.

Az időjárát igen rendszeres és az évszakhoz képest kellemes volt, mit is többnyire a léghévbni igen csekély napi léghév ingadozásoknak köszönhetni.

Az egészségügyi viszonyok.

A kellemes s rendszeres időjárati viszonyokrak lehetett az e hóban előfordult örvendetes közegészségi állapotot tulajdonítani, mely főkép a szegényebb sorsuaknál ritkább megbetegedésben észleltetett. A kitünőbb körök közt, a m. hóhoz összehasonlítólal ritkábban került orvoslás alá: a hagymáz; azonban ennek lefolyása súlyosabb, kimenetele veszélyesebbnek mutatkozott, mint a m. Oktober havában, a bélhurutok, emésztési s ivarszervek bajai; — váltó lázaks kütegek számbeli aránya ugyanaz maradt; föltünőleg nagy arányban észleltettek lobos bántalmak egyáltalában, de különösen a légzésszervek lobjai. A hó közepe felé aó Influenza (Grippe) mutatkozott, járványilag igen sebesen terjedt és súlyos lefolyásában annyira növekedett, hogy sok esetben csak hathatós orvosi szerelésnek engedett.

Mintezt a következő átnézetből láthatni:

Kóralak	hónap	hónap	hónap	
Hagymáz	Sept.	3,60	Okt. 2,66	Nov. 1,90
Váltóláz	"	5,60	" 4,90	" 4,60
Lob	"	10,40	" 12,20	" 22,06
Bélhurut	"	9,24	" 6,90	" 3,70

A kór-mozgalmi viszonyok egyes gyógyintézetekben következőkép oszlottak föl:

A gyógykezelés helye és módja.	A betegek száma					
	mult hóról ma-maradt	szaporodott	összesen	meggyógy. és javult	meghalt	gyógykezelés alatt maradt
Szegénybetegek gyakorlatában	—	—	1114	—	—	—
Sz.-Rókus közkórházban	450	607	1057	421	68	568
Gyermekkórházban (fekvő járó)	23	30	53	25	4	24
Izraelita kórházban	22	37	59	33	5	21
Szegényápoló intézetben	34	22	56	28	4	24
Városi kényszerítő dologházban	22	46	68	40	—	28
Fegyencek kórházában	40	29	69	48	1	20
Az intézetekben orvosolt fekvő betegek összege	590	771	1362	595	82	685
Főösszeg	—	—	2647	—	—	—

A kórházakban tehát e hóban is majdnem annyi beteg, mint m. hóban nyert ápolást, de 885 beteggel kevesebb fordult elő a szegénybetegek gyógygyakorlatában, s itt most már a megbetegedések gyakoribbak voltak a nőneműek és gyermekekénél.

A szegénybetegek gyakorlatában 100 beteg közül volt 50 férfi, 42 nő és 28 gyermek; a vár. Rókus közkórházban 55 férfi és 45 nő.

A kórházakban általában a gyógyultak a megbetegedettekhez 44, a meghaltak 6, a gyógykezelés alatt maradtak 49, százalékban viszonyultak, s így a gyógyulás már lassabban haladt, miután az utolsó százaléki szám az elsőt túlérte.

E hó lefolyása alatt úgy, mint a legközelebb mult hóban észlelt betegségek a gyógykezelés alatt lévő betegek egyetemessé összegéhez következő százalékban viszonyultak, és pedig:

	Sept.-ben	Oktob.	Nov.
Agyi betegségek	1,70	1,40	1,10
Agygerincci és idegi	4,04	7,75	6,13
Erzék-szervi	3,20	2,50	3,08
Légzés-szervi	12,04	12,51	15,70
Szív, edény és mirigy	1,20	0,94	0,96
Emésztésszervi és mellékkepleti	17,53	14,28	10,70
Hugy-szervi	0,22	0,51	0,30
Ivarszervi	24,05	25,10	20,01
Bőr- és sejtiszóveti (hev.küteg?)	16,88	16,12	16,06
Csont, ízület és izomi	3,00	4,30	2,65
Általános	12,64	10,02	15,00
Külbántalmak	2,11	2,34	8,80

Heti kimutatás a pestvárosi közkórházban 1857-iki Dec. 14-től — Dec. 20-ig ápolott betegekről.

	Felvétetett					Gyógyult					Meghalt					Visszamaradt												
	Beteg		Gyerm.		Összeg	Beteg		Gyerm.		Összeg	Beteg		Gyerm.		Összeg	Beteg		Gyerm.		Összeg								
	férfi	nők	szülők	flü		lány	férfi	nők	szülők		flü	lány	férfi	nők		szülők	flü	lány	férfi		nők	szülők	flü	lány				
Decemb. 14-kén	11	9	—	—	—	20	14	9	1	—	—	24	1	2	—	—	—	—	—	3	293	266	1	—	1	8	9	578
" 15-kén.	14	4	1	1	—	20	14	7	8	—	—	15	4	—	—	—	—	—	—	4	296	262	2	1	1	8	9	579
" 16-kén.	18	6	—	—	—	25	14	6	—	—	—	20	1	1	—	—	—	—	—	3	299	261	2	1	1	8	9	581
" 17-kén.	14	11	—	—	—	25	13	7	—	—	—	20	1	2	—	—	—	—	—	3	299	263	2	1	1	8	9	583
" 18-kén.	12	5	—	—	—	17	6	1	—	—	—	17	2	—	—	—	—	—	—	2	303	267	2	1	1	8	9	591
" 19-kén.	23	7	—	—	—	30	16	16	—	—	—	32	2	—	—	—	—	—	—	2	308	258	2	1	1	8	9	587
" 20-kén.	5	8	—	—	—	13	12	—	—	—	—	16	2	—	—	—	—	—	—	2	299	262	2	1	1	8	9	582

A legközelebbi napokban, míg a hagymáz lassanként annyira meggyérült, hogy csak szórványosan, igen kevés számmal jött elő, — a lobok, különösen a légutakban, sokszor az altestben is, uralgókká fejlődtek ki; lefolyásuk súlyos, néhol igen veszélyes is. Ezek mellett pedig a csúzbántalom fajai teszik a többséget; lefolyásuk makacs, s többnyire az agyhártyáit, meg a szívet veszályllyal fenyegetik.

Müller Emil könyvnyomdája. 1857. Pest, Dorottya utca 12. sz.

A meghaltak száma (a kórháziakat nem számítva) 259, tehát 16-al kevesebb mint a mult hóban, s p. 127 férfi, 132 nőnemű volt. Orvosi ápolást keresett 170, a nélkül volt 9, halva született 30. — Életidőre nézve meghalt egy éven alul 111, 1-10 évig 46, 10-20 évig 9, 20-30 évig 10, 30-40 évig 21, 40-50 évig 10, 50-60 évig 13, 60-70 évig 22, 70-80 évig 10, 80 éven fölül csak 1.

A kóralakot tekintve: 52 göresben, 24 sorvban, 31 lobbban, ezek közül 15 légzési szevekbenni lobbban, 9. sélhüdesben, 12 hagymázban, 21 vízkórban, 14 aggkórban, 6 hasmenésben, 8 szül. gyöngeségben, 11 újszülöttek szájesukodásban, 3 orbáncban, 5 hártvás torokgyikban, 3 sárgaságban s. i. t.

Orvos-rendőrségis törvényszéki boncolat 16 történt a Rókus-közokórházban, ezek közül 8 történetesen s rögtön, többnyire szélhüdes 3 súlyos fejsérelem következtében, 2 felakasztott öngyilkos, 1 szengőzben megfulladt nő, 1 forróvizzel leöntött gyermek, s 1 újszülött magzat hulláin vitettek véghez.

A hasznos házi állatoknál a lobos bántalmak különösen uralkodtak, de semmiféle járvány sem tapasztaltott.

Dr. Tormay.

VEGYESEK.

*Pest. A sziket (influenza) a két testvér város lakossága csak nem fele részén erőt vett, s gazdagát és szegényét, öregét és fiatalát, s a szobában ülőket talán még jobban sanyargatja mint kiket a szükség és hivatás a kün létre szorit. A járvány leggyakrabban a légutak felsőbb részét — az orrüreg és mellék-öbleit és a gögsip takhártyáján fészkel, de a hörgőkre, sőt a fültre is nem ritkán elterjed. Lázzal többnyire párosul és esúzos fájdalokkal. Béésben hasonló mértékben uralkodik.

Pályázatok.

Jár. orvosi állomásra, Rajkán, Mosony megyében 300 ft. f. díjjal. A folyamodványok Január 10-ig a mosonyi cs. kir. megyei hatóságnál benyujtandók.

Községi orv. állomásra Fölső Eörsön Veszprém megyében (300 ft. évi f. díj, 100 ft. szaláspénz 376 ft. fa sat. járuléki) Folyamodhatni December végeig a cs. k. veszprémi hatósághoz.

Községi orvosi állomásokra Vasváron, Fölsőörön, Körmenten és Szt. Gotthardon Vas megyében. Év. f. díj 150 ft. Pályázhatnak orvos tudorok Január 25-ig.

Előfizetési ára: Dec. végéig helyben 4 fr. 40 kr.
v ideken 5 fr. 20 kr. pp. A lapot illető közlemények s
füstvények bérmentesen küldendők.
Hirdetések közöltetnek soronként 8 p. krért.

Megjelenik minden esütörtökön.
Megrendelhetni minden es. kir. posta-hivatalnál, a szer-
kesztőnél utjér 10-dik szám. és a kiadónál Dorottya-
utca 12-dik szám.

ORVOSI HETILAP

Honi és külföldi gyógyászat és kórbufárlat közlönye.

Dr. Markusovszki L.

Tulajdonos és felelős szerkesztő.

Müller Emil,

kiadó-könyvnyomdász.

Tartalom: Cysticercus cellulosa a melső szemesarnokban. Dr. Hirschler. — Sauer tanár orv. kórodája. Visszahajlasi csuklás, hányás és vérköpés szunykórral váltokozva. Vége. Dr. Poor J. — Honi könyvészet. Szervényi vegytan. Dr. Strecker után magyaritá Dr. Oroszhegyi Jósa. Vége. Birálja Kátai G. — Heti kimutatás a pesti közkórházról. — Figyelmeztetés.

CYSTICERCUS CELLULOSAE

(Kötszöveti tömlőfarkonc, v. hólyagféreg?)

a szem melső csarnokában.

Dr. Hirschler Pesten.

A szem melső csarnokában fészkelő tömlőfarkonc (Blasenwurm, cysticercus cellulosa) esetei oly ritkák, és a tünetény mind a mellett oly érdekes, hogy nem kételkedünk miként észlelt esetünk leírását az orvos közönség nagyobb része szivesen veendi Rövid vázlatát következőkben foglalandjuk össze:

Dick János 64 éves cipész Vácról 30 évnél tovább heves bélnyalalásokban (Kolik) szenvedett minden ebéd után; 15 év óta ettől megszabadulván teljes egészségnek örvend, sőt kinézése sokkal fiatalabb, mint a minő korának megfelelő.

12 év óta domboru szemüveget használ dolog és olvasásközben, mely utóbbival fél éjket is eltöltött. Mult évi December 16-án ismeretlen okból jobb szeme meggyulladt e gyuladás 5 hétig tartván, heves sugárzásba (Ciliarneurose) és a láttehetség elhomályosodásával folyt le. E lob lefolyásával a beteg jobb szemével ismét ép oly jól látván mint ballal, háborítlan folytató munkáját. Mint egy 8 nap mulva munkaközben időszakonkint homályosodást, vagy mint ő magát kifejezé káprázást (Blendes) tapasztalt, mintha itt-ott szeme és a tárgy közé idegen test tolna. Szemét tükörben megnézvén, egy köles nagyságu fehéres testet vön észre a szemfényében mint mondá. — Jóllehet gyakran percekig is tisztán láthatott, ismét megkereste orvosát, ki neki összehuzó szemvizet (Collyrium adstringens) rendelt. 14 nap alatt a láttehetség mindinkább fogyott annyira, hogy ezen szemével 14 nap mulva mi tárgyat sem volt képes megkülönböztetni a beteg, és a szemfényben lévő test ezen idő alatt jelenlegi nagyságát elérte. A többé kevésbe heves szemlob oly gyakran ismétlődött, hogy ettől csak ritkán maradt 8 napig szabadon, midőn t. i. munkáját szakadatlanul folytathatá. Ezen lob miatt mely egyuttal heves fájdalom- és fényiszonynyal volt összekötve, segítségemet kérte föl; láttehetségét egészen elenyésztettnek híven, erre többé figyelemmel sem volt. A beteg a tárgyakat épen nem különbözteti meg, a világosságot és homályt sem veszi bizton észre. A gyertyavilágot 1 lábnyi távolságban ki nem veszi tisztán. Jelen állapot:

A szemhéjjak kissé viszeresen megdagadva; a szemhéjjak nyílása szűkült, a szemteke köthártyája mérsékelten belövelve, de alsó és felső, a szaruhártyával határos részében köthártya alatti belövelés, s ugyanott a köthártya szélén is edényrecc van jelen. A szaruhártya kevésbé fényes ugyan, azonban mégis átlátszó annyira, miként a mögötte lévő tárgyak tisztán kivehetők. A szivárványhártya csekélyebb kitolulása által a melső csarnok kissé szűkült, a csarnoknedv nem látszik világosan zavarosnak. A melső csarnok közép része egy kristály lencse-

nagyságu, hólyag idomu, gyöngén áttetsző képlet által van elfoglalva, ugy hogy általa a láta teljesen fedetik; azonban a szivárvány hártya minden irányban rendetlen vonalu köridomában szabadon marad. Ezen tömlő a szivárvány- és szaruhártya közti tért melőlről hátrafelé tökéletesen kitölti (az említett kör kivételével) nem épen a közepén hanem inkább külső felén egy tejszinü, homályos kötélszerü testet foglal magában, mely test kívülől be- és hátfelé görbül ugy, hogy szoros vizsgálat által fölülről egy domboru lap az orrfelé, és egy homoru a halánték felé vétetik észre. Ezen henger görbületi helyén nyilvános ráncot (Einschnürung) mutat. A tömlőn magán terjedelmének saját szerü szünetnélküli mozgása vétetik észre, és pedig felfuvódás összehuzódással váltokozva, különféle helyeken. Ezen összehuzódó a bélcatornához hasonló mozgások a tömlő különböző széleitől kezdve veszik váltokozva eredetüket, ugy hogy az előbbi gömbölyűség helyett világos öblök támadnak, miknek megfelelőleg a szivárványhártyából nagyobb részlet lesz láthatóvá; ezen mozgás csillmozgásszerűen (in Form von Vibriren) kiterjed a tömlő melső felszínére, mi által pillanatonkint átlátszósága is egyes helyeken szenved. E mozgásban részesül a homályos kötél is, melyen majd tengelyének elmozdulása, majd egyenes iránybani nyujtása vétetik észre. Sem a világosság behatása sem a szemteke mozgásai ninesenek befolyással ez összehuzódásokra.

A tömlőn át, főleg külről, és felülről tekintve, láthatni a látát; mely középszerű kiterjedésü (az egészséges szemben látaszűkülés (Myosis) van jelen), szabálytalan inkább tojásdad mint gömbölyü, fölfelé kidülledt, és meredtnék látszik. Láthatóan homályos, s a leirt görbült test alsó részén látszik fészkelni, vagy ezen túl hátfelé vonulni. A szivárványhártya mennyiben szabad, eléggé megtartja saját, bár kissé bádgyadtabb kék színét; szövete kissé elmosódottnak látszik és észrevehetőleg áll közelébb a szaruhártyához.

Kénsavas szépnödék (atropin) becsöpegtetése a látát csak mérsékelten tágitá, a tömlő széleit épen nem közelíté meg. A szivárványhártya rostjainak ezen aránylag csekély mozgása által tetemes mozgásba hozatott a tömlő; miután a fehér homályos kötél egészen ellenkező irányt vön, t. i. homoru felszínével az orr felé, mi a tömlő féltengely fordultával esett meg. Következő nap ismét, de csak egy negyed tengelyfordulat történt, úgy hogy a homályos kötél alulról föl- és hátfelé emelkedett; 12 órával később a kötél ismét visszanyeré eredeti helyzetét, t. i. domboru felszínével az orrfelé fordulva, és abban nyugodtan maradt, ámbár a tömlőn magán előbb is ugy mint utóbb a legélenkebb összehuzódások vétettek észre.

Az élő tömlőfarkonc (cysticercus) kórisméje a melső csarnokban oly kevés nehézséggel van egybekötve, hogy minden orvos első pillanatra fölismerheti, főleg ha a nagy kerületü tömlő az állat mozgását oly meglepően tünteti elénk. Az elősdi (parasit) jelenlétéről, mint tényről, semmi kétség nem

evén, voltak azonban melléktünetek, melyeket biztossággal kimagyarázni nem lehetett. Először is nehezen és csak közelítőleg lehetett fölvenni, hogy az állat feje a szivó szájacskokkal (Saugnapfen) az alsó külső láta szélén, vagy a közel mögötte fekvő lencsetoknál helyezkedett, miután a fehér kötél mint az állat nyaki része a főleirt minden tengelyfordulata dacára, mely az atropin becsöpögtetésre következett, állandóan a szivárványhártya ezen szélrészletéről indult ki; hogy azonban ezt átlépi é, korlátozott átlátszóság miatt biztossággal nem lehetett kikutatni.

Egy más nem könnyen magyarázható tünet volt a mór, (Amaurose) mely sem az állat világosságot fölfogó hatásából, sem a főálló idült szivárványhártyalobból, sem a szembenékre (intraocular) történő nagyobb nyomásból elegendően ki nem magyarázható. És így szükségképen a cysticercus képzésével járó más mellék változások is, kell hogy történtek legyen a szemteke mélyében; melyek kikutatását azonban a szemtükörrel mélyebb vizsgálat idejére elhalasztani kellett. Hogy azonban e mélyebb változások valami viszonyban állanak a melső csarnokban találtakkal, azon körülményből következtethetjük, hogy a látéheység a cysticercus-képződés kezdete előtt legkevesebé sem volt bántalmazva.

Miért is elég alaposan egy másik az üvegtest mélyében fészkelő cysticercusra lehetett gondolni, ámbár természetesen idült szivárványhártyalob-, vagy a szemteke belrészeinek lapangó gyuladása által is jöhetett mór létre.

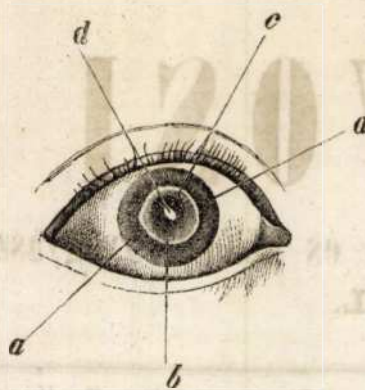
Egyébként a cysticercus jelenléte a szem mélyebb képleteiben nem épen oly ritka, mint az észlelt esetek csekély számából hinni lehetne. Ezen esetek csak a szemtükör használatával lehettek észlelhetőkké, és azért csak pár év előtt is nem igen vétettek észre; Graefe azonban „Archiv“-jában 8 ily körtörténetet tön közzé.

Másként áll a dolog ha az élősd a melső csarnokban van; ennek jelenlétét a legrégebb időben ép úgy lehetett kimutatni, mint most. Az idevágó esetek ugyilátszik legkritkábban jönnek elő, miután csak kevés lett ismeretessé Tudományosan leírva, és bebizonyítva csak 3 eset van, melyeket Sömmering, Mackenzie és Graefe észlelt; ezen utóbbi a szemézi archivum (ophtalmologisches Arch.) első kötetében található, rajzzal érdekes összehasonlító pontokat szolgáltat a jelen esettel.

Ezen párhuzamszerű adatok elősorolását tiltja e lapnak tisztán gyakorlati iránya, s így csupán a műtéti eljárást kell még előhozunk, mely által az élősd eltávolított. A kihúzásra (Extraction) a szaruhártya egyik sugarának megfelelő vonal-metszés (Linear Schnitt) azért nem jöhetett alkalmazásba, mert az állat tömlője igen nagy volt, a melső csarnok nagy részét szorosan kitölté és tökéletesen a szaruhártya hátsó fölületére támaszkodott. Minden kísérlet, itt laboridomu késsel illetén metszést tenni menthetlenül a tömlőt találándá, folyadék tartalma kifolyt volna és a kihúzás talán nehezebbé válándott. Miért is elhatározám a tömlő területe és a szaruhártya közötti szabad szűk tér dacára egy hasonló lebenymetszést tenni, mint ez a hályog kihúzásánál gyakoroltatik; csak hogy ez nem többre, mint az egész szaruhártya terjedelmének $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{3}$ re legfőlebb terjedhetett ki. És ez tökéletesen sikerült is, egy keskeny szarumetes (Keratotomy) segítségével, melyet a szaruhártya haránt átmérőjének külső szélén bevezettem, hegyét lefelé irányozva, a tömlő teljes megkimélésével, a szaruhártya alsó terjedelmének közepén ismét kifelé vivém. A metszés után a séreg, egy gömbölyded tömlő alakjában erszény idomu nyakkal kiesett, s langyos vízben folytató egy percig mozgásait ámbár igen gyöngén. Több mint 6 hétig vízben tartatván, részletes összezsugorodását kivéve, semmi más változást nem mutat, és tökéletesen úgy néz ki, mint azon hólyagok, melyekben a festések olajfestékei áruba jönnek.

Egy csekély szivárványhártya-előesés visszahelyeztetett, s a szem bezáratott. A gyógyulás nagyobb visszahatás nélkül következett be, ámbár a szivárványhártya részben a sebhez nőtt. A műtét óta minden fájdalom eltűnt és a beteg tulboldog, ámbár a mór változatlanul maradt. A beteg a műtét után csakhamar elhagyá a várost, mielőtt szemtükörrel a vizsgálatot meg tenni lehetett volna. Az eredvényt annak idejében közölni el nem mulasztom.

Az ábra magyarázata.

aa) Szivárványhártya. b) tömlője az állatnak, c) a tömlőn átlátszó láta; d) nyak és feje az állatnak egy kötélszerű fehér henger idomában, mely a láta szélén át hátfelé hajol.

Ezen ábra az atropin által előidézett látatágulás után készítettett, miért a kisebb részletességek nem egyeznek meg teljesen a szövegben levő leírással.

SAUER TANÁR ORVOSI KÓRODÁJA.

Erőszakos visszahajlási csuklás, hányás és vérköpés szunykórral (cataphora) váltakozva.

Közli Dr. P o o r Imre tanársegéd.

(Vége.)

Kórlefolyás és gyógyítás. A kórhatározásnál kifejtettük ezen betegség valószínű okait is; szóljunk most a gyógykezelésről. Állandó elvünk először a betegség okát háritani el, aztán küzdeni maga a kór ellen. Említők főnebb, hogy az itt meghatározott betegség előkészítő s föntartó oka a bélféregkór volt, mely valószínűleg most is rágódik a beteg éplétén. Az eddig több ízben kiűritett férgek bélgiliszták voltak, s gyanitjuk hogy ugyanezen fajta állatok élődnek jelenleg is betegünk beleiben. Ezek kiűzetésére Nov. 10-én rendelve lön: Rp. Santonini cryst. grana decem, Arcani duplic. scrup. duos, P. rad. jalappae scrup. unum. Mspulvis, div. in dos. aeq. nro quinq. S. másodóránként egy port bevenni. Átalában véve, giliszták ellen többnyire biztosabbnak tapasztaltuk magát a gilisztaport (pulvis sem. cinæ) gyümölcsépben (electuarium) nyújtani, minthogy a santonin gyakran cserben hagyja a benne bizót; néha meg fájdalmas bélizgatást, vérhugyozást eredményez; azonban jelen esetünknel kénytelenek vagyunk santonint adagolni; mert betegünk a hig gilisztaporforrázatot kihányná, méginkább a gyümölcsépét, szörpöt, sőt a santonicum-vonatból készült labdacsokat is, csupán poralaku gyógyszer maradván meg gyomrában. A beteg csuklási rohama tíz nap előtt kezdődött ugyan, de csak három nap óta lett oly fájdalmas és erőszakos, hogy az egész testet megrázkódtatja.

Nov. 11. a csuklásnak tizenegyedik napján, a csuklás két ízben szakítottott félbe szunykór által; a beteg minden hig folyadékot kihányt; a csuklás tartott reggeli 6 órától esti 9-ig, esti 9 óra után nem hányt ki a beteg a húslevet vagy a forratlan üde tejet. A santoninporokat csuklasközben is eltúrte, hasürülés nem következett; a santonint ismételtettük a tegnapi vény szerint.

Nov. 12. a csuklás-roham tizenkettedik napján a beteg három nagy bélgilisztát (ascaris lumbricoides) okádott ki, 8—10-et a végbélen át ürítvén ki, mire a csuklás két napra enyhült annyiban, hogy napközben nagyobb időközöket is tartott, meg halkabb is lett. A bélgiliszták illetén kiűritése után hívé, hogy a betegség oka el van háritva, magának az ideges betegségek mint a bélféregkór okozatának elosztatása kerül tárgyalás alá.

Tapasztalásból tudjuk, hogy az idegbaj nem szün mindenkor meg az azt előidéző oknak eltávolítása által; hanem mint önálló kór később is szerepelhet, sőt ártalmas befolyások mellett súlyosbodhatik is szervezetünkben. Azért nem vagyunk hajlandók hinni, hogy e betegben a bélgiliszták kiűzetése után a csuklás és hányás önként megszűnjék, még akkor sem, ha fölteszszük, hogy betegünk beleiben egyetlen giliszta sem maradt vissza. E szerint szükséges gyógykezelésünket most az ideges csuklás, hányás stb. ellen intézni.

Az idegkór három irányban jelenkezik: a) cselekvő jelleggel mint izgatottsági idegbaj, minő a zsába (al-

gia), görcs, izgatottsági szellemkór (psychosis erethistica); b) szenvedő jelleggel, mint lehangoltsági idegbaj, minő az érzéshiány (anaesthesia), bénultság (paresis), hűdés (paralysis) lehangoltsági szellemkór (psychosis torpida); c) sajátos rendellenességgel, mely az idegeknek érzeink alá nem eső minőleges változására vonatkozik, míg az előbbiek az idegerély mennyileges rendellenességét jelölik. Az idegbajok eme háromféle irányban nyilatkozásához képest a gyógymód is különböző; azért minden idegkórnál előre meg kell határozni, vajon izgatottsági — lehangoltsági, vagy minőleg-változottsági idegbajjal van-e dolgunk; minthogy első esetben t. i. izgatottsági idegbajban kábítószereket (szénsav, borostyánmeggyviz, csalmatoknak = hyoscyamus, maszlagnak = stramonium, farkas-cseresnyének = belladonna, sisakfünek = aconitum vonatát, mákony, stb) — a lehangoltsági idegbajban pedig élesztő, idegizgató szereket (stimulantia, u. m. menta, melissza, szikfű = chamomilla, üröm-artemisia, ábrafű = chenopodium ambrosioides, gyökönke = valeriana, hyraceum, hódány = castoreum, főleg a pézsmány = moschus és hirsesség = electricitas) — végre a minőleg-változottsági idegbajban másítókat (alterantia) rendelünk; illetén idegmásítók: a mirecs sav = acidum arsenosum, pokolkő = nitras argenti fusus, kénsavas kőnlegréz = cuprum sulf. ammoniacale, aljos légsavas kenéleg = magist. bismuthi, halvsavas haméleg = kali oxymuriaticum, horgéleg = floreszinci, gyökönkesavas horgéleg = valerianas zinci szénsavas vasélecs = ferrum carbonicum, hányborkő, hánygyökér = ipecacuanha, emetin, és filicin = extr. filicis m. Ha betegünk idegbaját osztályozási mintánkkal összehasonlítjuk, azt a görcsös csuklás és hányás miatt cselekvő jellegűnek — de az idegerély kimerülésére bekövetkező s a szenvedőség legnagyobb fokát eláruló szunyókór miatt szenvedő jellegűnek kellene mondanunk. A görcsöknek a szunyókór általi túlsúlyozása ellenben azt mutatja, hogy ezen idegbaj az idegrendszernek minőleg-változottságán alapszik, s mint ilyen legcélszerűbben fog gyógykezeltetni idegmásító szerekekkel. Az imént nevezett idegmásítók legnagyobb része mintegy sajátos gyanánt látszik hatással lenni bizonyos idegbajokra: így az arc-zsába nál (protopalgia) több kevés sikerrel nyújtatik a szénsavas vasélecs, halvsavas haméleg, vagy mirecsav; a szellembajokban jó eredménnyel adatik a hányborkő és hánygyökér; a gyomor- meg bélzsabánál (gastralgia, enteralgia) az aljos légsavas kenéleg; a vittanc és görcsös bajokban a horgéleg, gyökönkesavas horgéleg, kéns. kőnlegréz és pokolkő. Mintegy tizenhét év előtt a bécsi kórházban beszéli Sauer t. egy sápadt idegkóros betegnek kinél galandféreg (taenia) jelenlétét gyanítottam, páfrán vonatot (extr. filicis maris aethereum = filicina) nyújtottam; a beteg, ki aze előtt sokáig gyötrődött bajával, a filicin vételére fölgógyult, dacára annak, hogy tőle a galandféregnek soha egy ize sem ment el. Ezen eset ösztönt adott további kísérleteket tenni a filicinnel, s mondhatom, hogy sokszor szép sikert láttam a filicin után akkor is, mikor egyéb másítók cserben hagytak. Különösen tapasztaltam, hogy a többek közt oly görcsös idegbajoknál adtam jó sikerrel a filicint, melyek bélféregkór eredményének látszottak, akár volt valóban bélféreg jelen, akár nem. Azonban nem lévén barátja a „post hoc ergo propter hoc“-féle okoskodásnak, azon kevés, eddig észlelt egyedi esetből nem merek még következtetést vonni a filicin gyógyhatására; szükséges tovább is kísérteni, hogy alajtásunk meggyőződéssé érlelődjék. Szokásunk a filicint oly esetekben nyújtani, mikor a gyógykísérlet egyéb javalt másítóval eredményhez nem vezetett. Az ily kiválólag görcsös bántalomban tegyük előbb kísérletet gyökönkesavas horgéleggel: Rp. Valerianatis zinci gr. sex, adde mucilag. gummi arab. gr. duodecim. pulv. r. liquir. q. s. ut f. massa pil. form. pill. nro duodecim. S. Reggel este egy labdacot bevenni. Külsőleg a körszéli idegek izgatottságának lecsillapítására rendelve lön: Rp. Trae opii simpl. dr. duas, adde Olei hyosciami unciam semis. MS. A gyomortájon bekenni. — Másnap négy labdacot vett be.

Nov. 14. a csuklás tizennegyedik napján, dacára hogy a beteg a gyökönkesavas horgélekből naponkint két szemernyit kapott, a csuklás és hányás fokokint erőszakosb lön, a szunyókór két izben öt óranegyedig tartott. Következő nap a beteg

csuklása oly zajos és fájdalmassá vált, hogy aggodalmat gerjesztett bennünk a roham kimenete felől; a beteg érverése perenkint 90 lökületre szaporodott, hőmérséke a törzsökben emelkedett, a végtagokon alászállott volt, egész testében izzadt, légzése fokokint nehezebbült, köhögni kezdett, az egész hasban, kivált a gyomorgödörben s mindkét rászttájon heves szűrő fájdalmak felől panaszkodott, s mikor a légzésnehézség, száraz köhögés meg erőszakos csuklás belterjének netovábbjára emelkedett, a beteg vért kezdett köpni, déltől estig mintegy félfontnyi hig szennyes vért ürített ki, mire tágitott a köhögés meg a csuklás is. Naponkint két szemer gyökönkesavas horgéleget folytatott, külsőleg pedig kábító szerrel bekenéseket.

Nov. 16. a csuklásnak szinte tizenhatodik napján délelőtt ismét félfontnyi vért köpött ki a beteg; délután megszűnt a vérköpés, csuklás és hányás, de a szunyókór két izben jelenkezett. A csuklásszünet ezután hét napig tartott, szunyókór naponta egyszer jelenkezett; Nov. 21. óta három szemernyi gyökönkesavas horgéleg nyújtott mindennap.

Nov. 23—25. a csuklás újra megkezdődött, s napról napra hevesebb lett, melyhez estvefelé mindennap szunyókór járult. A beteg bágyadtsága érlökütetésének vékonyodása, a beálló hügyrekedés, s a szunyókór rohamainak folyton növekedő tartóssága oda mutat, hogy az idegrendszernek életeréye mindinkább csökken; miért mellözvén mind kábító, mind a másító gyógyszereit, az élesztőkhöz (stimulantia) nyultunk a köv. vényt rendelvén: Rp. Moschi tunquinensis gr. quatuor, adde pulv. r. liquir. gr. duodecim, mucil. gummi arab. q. s. ut f. massa pil. form. pill. nro duodecim, consp. pulv. r. liquir. S. Másodóránkint egy labdacot bevenni. A vizelet kiürítésére hügycsapolást alkalmaztunk. E szerelésre két nap mulva tágitott a csuklás, s Nov. 27—30-ig se csuklás se szunyókór nem gyötörte a beteget, közérzete javult, ereje gyarapodott. A pézsmányt folytattuk.

Dec. 1-jén a szunyókór megin előkerült, néha-néha egy csuklás is meghökkenette a beteget, jelül, hogy a csuklásroham újra kitörni készül. Szamba vevén azt, hogy a pézsmány élesztí ugyan az idegerélyt, de gyógyhatása inkább a kórjelek enyhítésére nem pedig a kór elhárítására bír befolyással, a pézsmányt a csuklásnak netalán erősebben nyilatkozandó rohamaira tartottuk föl; maga az idegbaj ellen pedig a főnebb indokolt gyógyjavulatunk folytán filicint kísérlettünk rendelni betegünknek, miután alkalmunk volt látni, hogy huszonkilenc szemernyi gyökönkesavas horgéleg bevéve mellett, míg egy részről folyton nagyobbodtak a csuklás és a szunyókór rohamai, más részről a beteg életeréje is tetemesen alászállott. A páfrány-vonatot a köv. vény szerint nyújtottuk: Rp. Extr. filicis maris aeth. gr. duodecim, adde pulv. rad. filicis maris q. s. ut f. massa pil. form. pill. nro duodecim, consp. p. rad. liquir. S. Háromszor napjában egy labdacot bevenni.

Dec. 2—6-ig az enyhe csuklás napról napra szaporábbá változott, a csuklási időközök rövidebbek — a szunyókór jelenkezései szaporábbak lettek. A páfrányvonatból naponkint 4—6 labdacot azaz ugyanannyi szemernyit vett be a beteg.

Dec. 7—11-ig a csuklás erősebb és estig tartóvá lön, s majd hányással, majd szunyókórral váltakozott. Az ideges kórjelek ellen a beteg másodóránkint egyharmadrész szemernyi pézsmányt, — a kór ellen pedig a páfrányvonatot (hat szemer filicint háromszor) folytattuk. A vizelésnehézséget hügycsapolással, az éles hasfájdalmakat, mint a csuklási rángások okozatát, bódító szerek bedörzsölése által iparkodtunk elhárítani.

Dec. 12. Délig heves csuklás, délben vérköpés állott be; estig mintegy négy obonnyi vér ürített ki. A pézsmány félretétetett; a csuklás és szunyókór más napra megszűnt.

Dec. 14. tartott a csuklásszünet Dec. 21-ig. Ellenben a fájdalmas hasban kontatásra terjedtebb tompa hangot, meg homályos hullámzást észlelvén, a páfrányvonatot vizelethajtó szerrel nyújtottuk eképen: Rp. Extr. filicis maris aeth. gr. duodecim, adde extr. squillae gr. sex, pulv. r. fil. maris q. s. ut f. massa pill. nro duodecim, consp. p. r. liquir. S. Há-

romszor napjában két labdacst bevenni. E labdacst a beteg nyolc napig vette (14—21 dec.), mely időközben folytonos hasfeszülésről, nyiláló fájdalmakról szintén a hasban panaszkodott a beteg. vizelni vagy keveset vagy épen semmit nem bírt, miért gyakori húgycsapolásra volt szükség.

Dec. 22. Este a beteg alhasi csikaró fájdalmakról, kereszt-táji zsibbasztó nyomásról, meg átfutó hősegről (hőszám előjelei) panaszkodott; mire rövid idő múlva megindult maga a huszonkét hó óta nem látott hőszám is; a vizeletrekedés megszűnt, csuklás és szunyokér kilenc nap óta nem mutatkozott. A hőszám megeredésekor fölthagytunk minden belszereléssel, nehogy az ivarszervek emez életi működése megzavartassék. A csekély mennyiségű és hig összeállású hőszám folyvást tartott másnap estig.

Dec. 24. A hőszámszünet után folytattuk a Dec. 14. irt filicin-squilla labdacst. A beteg éhezni kezd, nálunk először kér téztás eledelt, s azt megtüri.

Dec. 25-31. Fejfájás, hasnyilallás, nehézvizelés, később szunyokér váltakoznak; a filicin-squilla labdacst folytatattuk, a feszült hasra boróka-kenőcs (ungv. juniperi) dörzsöltetik be.

1857-ki Jan. 1—3. a beteg állapota ugyanaz, mint Dec. végén.

Jan. 4—12. A szunyokérhez ismét a csuklás társul, a hasnyilallás és nehéz vizelés folyton tart. A beteg a filicin-squilla labdacst mellett veszi a pezsmányt is.

Jan. 13—17. A csuklás megszűn, a szunyokér marad. Hirtelen makacs köhögés, s evel terjedt szercegeség (crepitatio) fejlődik ki; láz hiányában a szercegeségből tüdővizdagra (oedema pulm.) lehetett következtetni annyival inkább, mivel a köpedék nyálkás széren habzó savóból állott. A beteg kapott Rp. Lactuc. austr. gr. tria, adde kermetis min. gr. duo, sacch. albi scrup. unum, Mf. pulvis. div. in dos. aeq. nro sex. S. Harmadóránként egy port bevenni. Másnapra a szercegeség eloszlott, száraz köhögés maradván vissza. — Jan. 15. láz fejlődött ki az egész hastájnak türhetlenné való heves fájdalmi mellett, azaz hashártyalob támadt; a filicint félre tevén rendeltük: Calomelis gr. decem, pulv. fol. digit. purp. gr. duo, sacch. albi dr. semis, M. f. pulvis, div. in dos. aeq. nro decem. S. Másodóránként egy port bevenni. A hasra pedig tizenkét naldály rakattott.

Jan. 18—24. A hashártyalobnak minden kórjele megszűnt; sem csuklás sem szunyokér sem vizelésnehézség, a száraz köhögés tart; a filicin-squilla folytattatott.

Jan. 25—26. Légzésnehézség s szaporább köhögés áll be; ugyszintén a hőszám előjelei is mutatkoznak; végre megere a hőszám is, a vérköpés is, mindkettő két napig tart. Orvosság ezalatt semmi.

Jan. 27—31. Betegünk puffadt hasa leapadt, fájdalmi mindenütt megszűntek, a csuklás tizennyolc nap óta — szunyokér tizenhat nap óta nem jelentkezett; nem hányja ki a hig eledelt, a tesztás ételt megemészti s szereti, megesi a hust is, melyhez régóta szenvingerrel viseltetett. Mindennap bevett négy szemer filicint. Épnek érezvén magát betegünk, sürgető kívánatára hazabocsáttatott amaz utasítással, hogy filicin-labdacsait otthon is folytassa, nagyobbrészt hűsféle, tej és tojás tápszerekkel éljen, sokat sűrögjön a szabad levegőn, s a kedélyi indulatoktól (buslakodás, harag stb.) ovakodjék.

Vessünk egy pillanatot kóresetünkre. E hajadonnál a kórisme volt: bélféregkórból származott vérköpési hőszámvavar, visszahajlási csuklás és hányás szunyokérral. Először a kórok eltávolítására tiz szemer santonint kapott, mire néhány bélgiliszta ment el tőle. Aztán idegbaja ellen tiz nap alatt huszonkilenc szemer gyökönkesavas horgéleget vett be, melynek használása közben nemcsak hogy nem enyhültek a kórjelek, sőt a csuklás és szunyokér-rohamok belterjüknek eddig nem észlelt fokáig csigázódtak. Az ujra kitörő csuklás ellen az idegerélyefogyott beteg pezsmányt (moschus) — idegbaja ellen páfrányvonatot (extr. filicis m. aeth.) vett be, a páfrányvonatból Dec. 1-től köv. évi Jan. 31-ig kétszáz kilencvenhét szemer=297 gran fogyott el; azon két hó alatt, míg betegünk a páfrányvonatot szedte, bélgiliszta vagy galandféreg nem ment el tőle, csuklásrohamai nem voltak oly huza-

mosak sem oly erőszakosak mint azelőtt, vagy a gyökönkesavas horgéleg vétele alatt, jóllehet ezen csuklások enyhítésére a pezsmányadagolás is sokat tett. Elég az hozzá, hogy a kétévig sinylődött betegnek legerélyesb gyógymódokkal dacoló idegbaja a páfrányvonat két havi vétele mellett megszűnt. Ha e szernek hasonló idegbajokbani alkalmazása szintily kedvező eredményt szürend, akkor a páfrányvonat méltán fog diszleni idegmásító (alterans) gyógyszerünk között.

HONI KÖNYVÉSZET.

A szervényi vegytan rövid kézi könyve. Dr. Strecker A. kristiániai vegytanár munkája után magyarította Dr. Oroszhegyi Jósá. A szövegbe foglalt 42 fametszvényel. Ára 3 ft. 20 kr. pp.

(Vége.)

161 §. kénsav tartalmu helyett: kónkéksav tartalmu; az első acid. sulph. a 2-dik hydrocyan. 162 §.-ban nitrobenzol vegyképletében C₁₄ C₁₂ helyett mint hiba az eredetiből átvéte-tett. 163 §. ismét főnév melléknév gyanánt t. i. kellemla-tu; valjon minő illatja lehet a kellemnek? 171 §.-ban Anisylsäure ányizssavnak, ányizossavnak és ányizsanyavnak is van fordítva. 173 §. Adipinsäure = hájany sav miért oda az elemek any-eny képzője? 179 §. 5-dik sorából kimaradt müleg asparaginból is készítették. 180 §. Aconitsäure = sisfü-sa v. Miért nem sisakfűsav? mint a 203 §.-ban. 182 §. junger Wein név alatt nem zsöngede újborn szoktunk érteni és inni. 188 §.-bol kimaradt a haméleglúgnak borsavak mézszrei hatása, pedig az jellemzi a borsavat. 187 §.-t Seignett só a borsavas szikhamagnak nem tudományi de empiriai neve. 192 §.-an a Leucinsäure 196 §.-ban a Fleischmilchsäuret nevezi fordító Fe h é r d é k s a v n a k ; a k e t t ő k ö z t a k ü l ö n b s é g c s a k k ö v e t - k e z ő : L e u c i n s ä u r e = C ₁₄ H ₁₂ O ₁₀. 2 H O F l e i s c h m i l c h s ä u r e = C ₁₂ H ₁₀ O ₁₀ 2 H O — 200 §.-ban a citromsav előjöttét fordító 14 az eredetiben nem található sor hozzáadásával bővité. 204 §. az utolsó sorban = után C₁₂ helyett C₁₀ kell, mely hiba az eredetiből véteték át. 225 §. végéről a verbum regens: általa meghontatik kimaradt. 227 §. egyszerre találkoznak szikhalvag (Cl Na) és halványfaegeny (Chlormethyl) Me Cl. neveivel; ha az első lehet szikhalvag, miért nem faegenyhalvag a másik, mikor együletük a szerves gyökök természeténél fogva tökéletesen analóg? 229 §.-ban fordítónak mind a Methyl, mind a Methyloxyd fa é g é n y. U. o. Acid. nitricumot kénsavnak fordít. — 241 §. „A legközönségesben előidézhető jelenség szézeny kiválás, vagy a szézenyvegyparányok számának a vegység parányai közt csökkenése.“ Ez a magyarázat olyan kemény, hogy azt a srét se járná meg.

248. §. Chlorstrontium fk = mézspirag, pedig az pirhalvag volna. 273 §. végén: egyenlő mennyiségű kénes, savas hamagot adnak; ennek így kellene lenni: egyenlő vegysuly kénecssavas haméleget és kénsavas haméleget adnak. 144 §. 4 sorban halványt helyett kónhalvsavat. 283. §.-ban több a hiba a nem hibánál. 284 §.-ben a zerstreutes Licht szörtvilág helyett már nem csak nincs napvilágnak fordítva mint a 121 §.-ban, de plane homályt tesz. Hogy fordító a technikájára sem ügyelt könyvének, kitűnik abból hogy a 150-dik lap alá van huzva vonallal pedig a rá következő 151 lap nagyon hibás táblázata oda tartozik. 288 §. 1-ső sorában Strecker 1853-ban is csak azt mondá, hogy nem ré g (erst kürzlich) tállatott fel, s a fordító 1857-ben azt mondja hogy minap. 155 l. 2-dik alsó sor. olajokkal e helyett aljakkal. A 300 §.-ban előforduló vegyképlet így értendő; H O. C ₁₀ H ₁₁ O. 2 (C S ₂) a hiba az eredetiből van átvéve. 306 §. s imént említett égényfaegegyvegynek tartják, ez így értendő: „s az imént említettekhez hasonló égény-égény vegynek tartják“ (Verbindung von AeO mit Ae O). 311 §. részletesen azt tenné hogy: genauer. 324 §. 2 utolsó sora elől kimaradt: a nyomda festék előállítására a lenolaj mindaddig hevítették míg bomlással forr. U. o. borvirágolaj = Oleum Ricini. 325 §. A c r ó l = Sanyarolaj. 326 §. ugyanazon A c r ó l = sanyarany. U. o. É l e g v i z e g y = Aldehyd; pedig az Oxydhydrat

volna. 535 §. 5 vp. faegeny 1 v. p. egeny párvegyeként tekintendő; így kellene állnia: 3 v. p. faegeny 1 v. p. dárdany (Stibium) párvegyeként tekintendő, a hiba az eredetiből vétetett át. — Az Ammonium NH₄ és Ammoniak NH₃ fordítónak mindegy, majd ezt majd amaz teszi könlégeny és könléggel; lásd és vedd össze a 356 és 342 és 384 §.-okat. 343 §. Cotarnin = kotardék! 184 és 185 lapokon a hibák az eredetiből két helyt átvéve. 356 §. heringikrában = Heringlake a helyett heringlében. 568 §. kéklény kédkék higitott könhalvsavban tömény sósavadalékkal oldása által a töménysavból oldatlan sóúl jegecképen csapad. Ugyan pogány magyarázat ez is, hátha még azt is hozzá veszük hogy töményósav a Cyanilint nem is oldja, hanem kicsapja; úgy a constructionnak nem marad egyéb érdeme, mint-hogy nagyon cifra. 417 §. végéni képletben Cl helyett Cl₂ kell, a hiba az eredetiből van átvéve. 451 §. Nitrobenzamid helyett Hydrobenzamid értendő. 460 §.-ban A biborzék . . . porrá omló hasábokká jegül; ez nem igaz, különben az eredetiben nincs is meg. 364 higam = Flüssigkeit. 471 §. zsummenhängend = függelmes. U. o. megkísérte = angreift. 262 l. 9 s. majd aljak, ez nem való, erre nincs eset.

332 §. Égényolajak = olea atherea, mi közönségesen így neveztetik: illó olajak.

Most lássuk minő alapon épült fordító saját terminológiája.

A szerves gyököknél (radicalia organica) melyek elemekkel együlni a vegyekben az egyszerű gyök helyét pótolni képesek, az eddigi magyar vegytani könyvekben az elem anyeny képzői megtartattak s így Eleny, Hamany, Arany stb. példájára lettek Kékeny, Füzény, Hangyany stb. A szerves aljak (Bases organicae) szinte egyáltalában dék képzőt kaptak. Várni lehetett, hogy legalább ezen alapköveket fordító nem fogja háborgatni; azonban ő nemcsak nem tévé azt, de még a tudomány lényegébe szorosan nem is tartozó nevezeteket sem kímélte meg, minék példáját alább a Zahaolajban (154 l.) látandjuk. 67 lapon Hangyálnak nevezi Hangyany helyett a Formyl gyököt, s az eddig Hangyhalvagnak nevezett Formylchloridot Hangyhalvatnak; tehát g képző helyett t képzőt vesz fel, mit aztán az ily fajta együletekre leggyakrabban használ is. A 76 lapon Ecethalvatnak nevezi a Trichloracetyl oxydhydratot, melynek ha következetes akar lenni, szerinte Hármhalvecegvizegynek kellene lenni. 77 l. az Acetont ecetlének, 80 l. a Butiront Vajálnak, ugyanazon lapon a Valeront gyökönkenynek nevezi, tehát három egyforma képző összeköttetés három külön képzővel nevezve. Glycerin fk majd zsiréd, majd zsirlél (314 §.) majd édzsirnye (152 §.) Ha a zsiréd jó — mi meg állhat — miért a többiek, mik helytelenek? Salicylige és Salicylsäure 97 l.) Füznyés és Füznyesavnak nevezi, miért nem lehetett volna a Füzés és Füzsav, rövidebb is lévén, helyesebb? 173 §. Adipinsäure = hajansav, az a kisértő anyelemképző miért van újra ott? 169 l. Kakodyl fk = könszénmireny, vagy Böszmireny, ennek szerülete szerinti neve: Arsenmethyl, fordító szerint Mir-faegeny lehetett volna. Nagyon ingadozók azon nevezetek is, melyek csak egyetlen vonás hozzáadásával vagy eltörlésével egészen más testet jelentenek, minők pl. egeny = aether; egeny = äthyl egeny = aethyn. 249, 250, 342 §. 349 §.-ban a Coffein kávédek helyett kávé any lesz, míg mellette Morphin, Codein megtartják szunyédék, mákondek nevüket. 379 §. Kéklényegényt = Cyanaethyn rokonhangzat kedvéért ké-egénydeknek nevezhette volna 381 §. Széknönlénynek nevezi a Melamint, mely mint alj, szinte dék képzővel lett volna nevezendő. Így áll az eset a Tyrosinnal 607 §. mit fordító túrózanyának nevezett; ez bár nemcsak gyöngé, mint fordító mondja de igen gyöngé alj ugyan, de mégis alj. 383 §.-ban Amarin = keserő, itt már a keserdek néven gondolkozni sem kellett volna. Azon Sinnamin mely a 382 §.-ban mustárdék, a 224 l. alsó sorában mustárkönlény lesz. Az Oxamid képződését 425 § fordító nagyon kegyetlenül magyarázza meg, mondván: „A sósalkégekőneec (Oxamid) sósasav s könlégből képződése, valamint az egenykönlégből teljesen egyenlő párhuzamban történi.“ Ennek következőleg kell állani: Az Oxamid képződése Sósasav és könlégekőneecből, és az Aethylamin képződése langból és könlégekőneecből egészen megfelelő egyen-

letek által érzékithetők. (Mindkettő képletéből 2 HOt levonván, mit magyarázzon meg maga a következő képlet: $(C_2O_2 \times NH_4O) - 2 HO = C_2O_2 \cdot NH_2 - (C_2H_5O + NH_4O) - 2 HO = C_2H_7N$. — 235 l. 6-dik alsó sorában Hyocholsäure = Szürkepédéksav. mintha csak látnám, midőn fordító tudván, hogy 'υαλος vitrumot, hyalinus pellucidust jelent, megtevé a hyocholsäuret szürkepédéksavnak. Ha azonban tudta volna hogy az disznóepében találtatván nevezteték úgy, és hogy a 'υς sust, porcust, 'υωδης suillust porcínust jelent: bizonyosan disznepedéksavnak nevezte volna. 410 §. Edolajsav = Glycolsäure és 447 §. benzédolajsav = benzoglycolsäure. Ezek magyar nevében fordító az olajat egészen ártatlanul fogta be, Ölsäurennek gondolván azt; ha tudta volna, hogy itt a γλυκος εος = dulcis, a névben e mellett álló ol képzőt nem ölben kereste volna. 469 §.-ban Gidamézga = Bassorin, ez a baktövisfajokban jó elő, gidamézga nevet talán eszmecsere nyomán kapott, a mennyiben a kecskebakokat gidáknak is hívják. Zahaolaj = Fuselöl = oleum empyreumaticum. A zaha szót Bugát Pál szóhalmazában a pyrosis visszaadására használja. πυρωσις vagy πυρωσις = incendium, igéje πυρωσω = accendo, incando, ustolo, cremo, comburo; innen Εμπυρνευσις = incensio, inflammatio. Már most vegyük azt hogy a Füsölöl égetés terménye, annak kifejezésére ezután is bátran használhatjuk a kozmaolaj gyűjtő nevet, annyival is inkább, mivel a kozmaolaj aenanthas aethylicust, acidum aenanthicumot, és oleum siticumot foglal magában.

De legyen elég ebből ennyi, mert hisz ennyiből is kitünik, hogy fordító sajátműszavai használatánál is nagy következtelenséget tanusít; következtelenséget egyedül az éz szó használatánál tapasztalék, melynek az izt (sapor) kellene jelenteni, melyet már első hallásra elkárhoztat mindenki, melyet azonban fordító makacsul megtart; annyi igaz hogy makacs erőszakkal, ritka következtelenséggel, de meg kell vallani, nem kis kitarással vivé keresztül terminológiáját szervényi vegytanán. A kik tudják azt, minő keserves és hosszantartó munka a műszavak formálása: fordító munkáját mindenesetre nem kis fáradsággal készültnek könnyen elismerendik; mert azt még sem akarom hinni, hogy a műszavakat kalapból csak úgy amint jött húzgálta volna ki. Ha ezen műszavakból időmultával csak 40-50 szó nyerhetne is törvényesítést: Dr. Oroszhegyi már akkor tetemes szolgálatot tett a szerves vegytannak. s ez az a mi a könyv fordításnál a jó akaraton kívül egyedüli érdeme leend. Igaz ugyan, hogy azért Streckert elrontania nem lett volna szükség. Ezen szolgálat azonban csak akkor lehetne értékes, ha egy függelékben származtatásukat megírta volna, mi a hozzájuk férkezhetést adta volna meg; míg így azon szempontokból, mikből fordító vevé talán senki sem fogja tudni többé, mert a gondolatot eltalálni csak nagyon ritkán lehet; bírálat nélkül pedig a műszavak törvényesítést nem nyerhetnek, különösen azok, melyek mint fordítóéi a többiekből ítélve nem kevésbé gyanúsak.

Fordító a műszavak csinálásával könnyedén bánhatott, mit onnan lehet következtetni, hogy azok száma oly tömördek, mennyit egyes ember ő előtte egyszerre semmi szakmába sem csinált még. Hogy némely szavai mint az Egenyfa egenykönlényesenkönlékvizegy nagyon hosszúk, az hagyján, mert hisz a német is szintoly hosszan Methylaethyamyphenylammium oxydhydrat-nak nevezi azt; de hogy némely szavait szükségtelenül nyújtottan, majd másokat röviden, mintha bizonyos hosszabbakból csömöszöltettek volna össze és mindkétfélet határozott értelem nélkül csinálta, mikor aztán nem ritkán igen kuruc kinézése kerül ki a szónak: ez a lényegesebb hiba; s majd természetéről, majd eredetéről, majd alkatrészeitől kerekítve ki a szó nevét, erőltetés mellett oly formán veszi ki magát, mintha én a kolbászt hengerdedesnyulánkdisznóhúsapródadványitolondéknak s a töltöttkáposztát rizszelélégydisznótetemvagdálványbennékükáposztalevélygyüremlyeniétevénynek nevezném.

Fordító, ki használta a Bugát szóhalmazát, tudhatta volna, kik voltak azon férfiak, kik az 1843-iki gyógyszerészi taxának magyarra dolgozásában fáradoztak; ezeket a derítés alatt megtalálhatta; közülük Bugát és Csasz vannak még közöttünk; tanácsadásért megkereshette volna őket, kik azzal őt szívesen segítették volna; mert hogy ez országosan tisztelt két férfiú a ma-

gyar természettudományok előmozdításától segédkezést csak egy percig is elvonná: arra nem jöhet eset, nem idő, nem körülmény.

Hogy én, ki mint előbbi soraimból kitűnt, a magyar terminológiát minden más idegenek felett lelkem mélyéből szívesebben üdvözlém, a szervényi vegytanén mégse találok örömet: azon nincs mit csodálkozni, mert hisz a hibán örülni, azt nyereségnek tartani nem lehet. A magyar vegytani irodalom és terminologia, mely 10 év óta nem hogy haladt volna elő, de Nendtwich 1854-iki vegytanával visszaesett, a szervényi vegytannal az üres cínnél egyebet mitse nyert, legalább ez idő szerint nem.

Hogy pedig mindezek dacára is egykor lesz magyar vegytani terminologia, én bizton hiszem, s e hitemben a történet, melyről Cicero azt mondja: „Historia est testis temporum, magistra vitae“ erősít meg. Igen; nézzük meg csak, minő volt a magyar nyelv a múlt században, midőn az egyiránt halhatatlan két férfiú Révay és Kazinczy világitó toronyként fényltek a sötétben, s minő most. Nem kellett é a tudomány minden ágában új, addig nem létezett magyar szavakat és műszavakat se-regestől teremteni? S nem voltak é akkor is, kik e törekvések kivihetésére lehetetlenséget kiabáltak?

Hogy a nyelv s mellette s általa más tudományok gyorsabban fejlődtek mint a vegytan: annak az az oka, mert az utóbbi, különösen nálunk nagyon fiatal még, s mivelői is mindig hasonlíthatatlanul csekélyebb számmal voltak amazokénál; mi-ből megint az a tanúság, hogy a vegytan terén nem egyesek szétvált törekvései, de testületek összefogó szorgalmas működései hozhatnak csak létre, nagyobb szerű eredményt. Azt is bátran ki kell mondani: hogy azon testület férfainak inkább vegyésznek mint nyelvészekből kell állani, mert itt a tárgyak szoros ismerete nélkül csak megközelítő terminológiát se lehet készíteni. Sokan azért mondanak le a magyar vegytan műveléséről, mert a magyar terminologia hiányos és kivihetetlen, szóval idáig tökéletlen. Igaz hogy ez a szerves vegytanra nézve úgy áll; azonban csak művelni fejleszteni kell: napról napra jobb-jobb leend az, ha bár nem is tökéletes.

Nem kell azért nekünk elhagyni a tudomány magyar iránybani fejlesztését, de igyekeznünk kell azon testtel lélekkel, hol a nyelv fejlődése oly dicső és óriás eredményeket mutat föl mint tény, holt a magyar nyelvi természet, természetrajz, bonctan, stb. ennyi idő alatt oly fokot érhetek mint a melyen állanak, ott a hit megnyugtathat. Hogy pedig ily irányban fejleszteni nálunk minden tudományt szükséges: arról győzzenek meg minket az azon nem ritkán nagy dicsőséggel járdalt férfiak nemes munkásságának kezeink közt lévő zálogai, melyekről azt hinni, hogy azok csak lázas agyak szüleményei voltak — csak gondolatnak is tébolyító volna.

Miután a szervényi vegytant úgy tartom eléggé megismertetem, csak néhány szóm van még hátra. Nem említve azt, hogy ugyanazon könyv fordítását mit Strecker Tankönyvnek nevezett, fordítókézikönyvnek nevezi. mely két név között a vegyészek királya Berzelius 1843-ban kiadott munkája 5-ik kiadásának előszavában kijelöli a különbséget.

Nem említve azt sem, hogy Strecker e régibb kiadása helyett inkább az újabb részben bővített, részben javított kiadás lett volna fordítandó; mi ugyan az erdményt tekintve, épen mind egyre ment volna; csak azt mondom el, hogy a szervényi vegytan rövid kézikönyve átalánosságban tekintve, mint a benne

minden lapon hemzsegő tudomány hibáktól kitisztogathatlan, teljesen hasznavehetlen.

Ha vehetnők is benne azt, hogy műszavai jók, a fordítás műértőleg kezelt, tehát hibátlan volna, a mi pedig nem áll; ilyen fordítással még akkor is egy igen lényeges hiba maradna benne, és ez az irány érthetlensége, mely csaknem mindenütt oly összevontan kezeltetik, mintha furkóval volna összeverve, elannyira hogy nem csak kezdőnek, de a vegytanban és vegytani nyelvben már kissé jártasabb olvasónak is nem ritkán dolgot ad megérteni még akkor is, ha azt az eredetivel gondosan összevetette. Hogy ily módon tanulásra, a mire az eredeti szánva van, alkalmas volta még csak szóba se jöhet: nem is kell említenem.

Fordítónak nem arra kellett volna ügyelnie, hogy a 400 és néhány lapra terjedő eredeti nála is épen annyira terjedjen; de mindenütt arra, hogy a fordításnál a világosságot, érthetőséget és fogalomtisztaságot a rövidségnek és érthetlenségnek soha föl ne áldozza.

A mi pedig fordítónak ezen könyvnél legnagyobb hibája, az nem más, minthogy olyas munkára vállalkozott, a mihez teljességgel nem ért; s ez a legnagyobb hiba. Mert míg a szándék egy hosszabb alapos s eddig nélkülözött szerves vegytant a magyar irodalomba átültetni dicséretet érdemel, s a ráfordított munkának s nagy fáradságnak jobb sorsban kelle vala részesülnie; addig a kivitel, az eredmény úgy a mint most van, csak kárhoztatást vonhat maga után.

Hogy fordító a vegytanhoz egyáltalában nem ért, bizonyítja azt könyvének minden lapja, mely a vegymunkálatok teréni teljes járatlanságát mindenütt napnál világosabban tüntetik ki, min ugyan csodálkozni nem is lehet, mert az alaposan csak is gyakorlatilag tanulható természetismeretre vezető tanok között első helyen áll a vegytan. melyet tárgyai csaknem számnélkülisége s a vegymunkálatok temérdekfélesége miatt csupán könyvből mindenütt tiszta fogalommal megtanulni merő képtelenség. Nem ért a természettanhoz, mit a fölhozott hibák bizonyítanak; nem a számtanhoz, a 22-ik lapon számjáru-léknek nevezvén a coefficientst, holott e szóban sem a latin értelem visszaadva, sem különösen a mi itt fődolog annak matematikai jelentése kifejezve nincs, sőt azzal ellenkezik; járulékhohase az lévén a mi a szorzó; coefficientst magyarul eddig együtttható vagy öszvező néven használtattott.

Úgy látszik, minden a munkában előforduló segédtanok közt legnagyobb előszeretettel a növénytan iránt viseltetik fordító, mert a növénytan tárgyakat látszik hogy fölkereste Diószeginél; (v. ö. 200-ik §-t) így kellett volna tennie a többiekkel is, miáltal igen sok hibát kikerült volna, különösen akkor, ha az előtte magyar vegytant irt férfiak munkáit gondosan tanulgatva, meglátta volna mi van már meg, s mi nincs még; mi által egyszersmind sok új szavak faragásától — melyekre már azelőtt különben is jó szavaink voltak — megmentette volna magát.

A mi a könyv kiállítását illeti, csinosnak mondható; ha a munka helyes fordítás mellett a magyar vegytani irodalom terén hiányt pótolhatott volna, akkor nem ártott volna, hogy vonzóbb legyen valamivel, nagyobb betűkkel nyomtatni; így azonban azon apró betűket se érdemelte.

Kelt Pesten Dec. 15. 1857.

Káta Gábor.

Heti kimutatás a pestvárosi köz kórházban 1857-iki Dec. 21-től — Dec. 27-ig ápolt betegekről.

	Felvétetett					Gyógyult					Meghalt					Visszamaradt								
	Beteg		Gyerm.		Összeg	Beteg		Gyerm.		Összeg	Beteg		Gyerm.		Összeg	Beteg		Gyerm.		Összeg				
	férf.	nők	szülők	fiu		lány	férf.	nők	szülők		fiu	lány	férf.	nők		szülők	fiu	lány	férf.		nők	szülők	fiu	lány
Decemb. 21-kén	8	10	—	—	—	18	11	5	—	—	16	2	1	—	—	3	294	266	2	1	1	8	9	581
" 22-kén.	13	9	—	—	—	22	8	10	—	—	18	2	1	—	—	3	297	264	2	1	1	8	9	582
" 23-kén.	8	9	—	—	—	17	9	8	—	—	17	2	—	—	—	2	294	265	2	1	1	8	9	580
" 24-kén.	11	9	—	—	—	20	15	6	—	—	21	1	2	—	—	3	289	266	2	1	1	8	8	575
" 25-kén.	4	4	—	—	—	8	4	4	—	—	5	1	1	—	—	2	288	268	2	1	1	8	8	576
" 26-kén.	6	6	—	—	—	12	6	4	—	—	10	1	2	—	—	3	287	268	2	1	1	8	8	575
" 27-kén.	7	9	—	—	—	16	8	4	—	—	12	2	—	—	—	2	284	273	2	1	1	8	8	577

Az időjárás változása szerint a kórjárat változó. — E hét folytán a hagymáz ismét mutatkozott, bár kevés számmal; de annál több lob uralkodott; főkép mellhártya és tüdő, meg izlobok is, mely utábbiak többnyire csuszos jelleműek voltak, s lefolyásukban makacsok. — tüdő-gümőkér többnyire halállal végződik.

Figyelmeztetés! Lapunk a kiállítás könnyítése végett jövő évben Vasárnap; az első szám Jan. 10-én fog megjelenni.

Müller Emil könyvnyomdája. 1857. Pest, Dorottya utca 12. sz.

Mai számunkhoz a cím és tartalom van mellékelve.

